

Hoe leuk is een Kut-Marokkaan?

Een onderzoek naar de beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren en de rol die de media hierbij spelen

Doctoraalscriptie
Universiteit van Amsterdam
Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen
Afdeling Communicatiewetenschap
April 2004
Auteur: Julia Blijham
Studentnummer: 9936483
Begeleider: Robert Adolfsson
Tweede beoordelaar: Piet Verhoeven

Voorwoord

Voor u ligt mijn doctoraalscriptie Communicatiewetenschap. In de afgelopen vijf jaar ben ik mij steeds meer gaan interesseren in de sociaal-psychologische kant van deze studie. Door deze interesse te combineren met mijn persoonlijke affiniteit met maatschappelijke onderwerpen ben ik gekomen tot een onderzoek naar de beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren en de rol die de media hierbij spelen. “Hoe leuk is een Kut-Marokkaan?” staat hierbij voor de vraag hoe leuk Marokkaans-Nederlandse jongeren nog gevonden kunnen worden wanneer zij in de media worden afgeschilderd als “Kut-Marokkanen”.

Tijdens het schrijven van mijn scriptie heb ik mij verdiept in de positie van etnische minderheden in de Nederlandse samenleving, een groep die daarvoor ver van me af stond en toch dichtbij was omdat ik het geluk had te studeren in een multiculturele stad. Deze verdieping heb ik ervaren als zeer leerzaam en een mooie afsluiting van mijn studie.

Ondanks dat het integratiedebat zowel in de politiek als in de media onverminderd voortduurt, kan men het over een ding eens zijn: we leven in een multiculturele samenleving. Effectieve communicatie tussen verschillende culturen binnen een multiculturele samenleving is van essentieel belang. Door middel van dit onderzoek heb ik mijn kennis en expertise op dit gebied kunnen uitbreiden, iets waarvan ik hoop dat een ieder die deze scriptie leest kan profiteren.

Graag zou ik een aantal mensen willen bedanken. Allereerst mijn scriptiebegeleider Robert. Hij heeft ervoor gezorgd dat ik het beste uit mijzelf heb gehaald. Ik heb hierdoor een scriptie geschreven waar ik trots op ben. Jasper wil ik bedanken voor al zijn steun, geduld en liefdevolle verzorging tijdens mijn eindeloze avonden achter de computer; mijn schoonouders, Hennie en Inge voor hun goede zorgen voor mijn dochtertje Sterre, die ik met een gerust hart aan hen heb kunnen toevertrouwen. Tot slot bedank ik natuurlijk mijn ouders die mij de ruimte hebben gegeven om te kunnen studeren. Zonder deze mensen had ik mijn studie niet succesvol kunnen afronden.

Julia Blijham

Amstelveen, 7 april 2004

Hoe leuk is een Kut-Marokkaan?

Abstract

Beeldspraak

In dit onderzoek wordt de beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren in kaart gebracht. Er worden hiervoor diepte-interviews gehouden met acht autochtoon Nederlandse jongeren en acht Marokkaans-Nederlandse jongeren. Taal is het medium waarmee vooroordelen en stereotypen verspreid en in stand gehouden worden. De taal die men gebruikt is een belangrijke manier om grenzen aan te duiden tussen de eigen etnische groep en de etnische groep van de ander. De taal die men spreekt is verbonden met de manier hoe men over zichzelf en anderen denkt. Bovendien kan taal invloed hebben op de identiteit door de etiketten die men gebruikt om zichzelf te definiëren. Op basis van een discoursanalyse zal betekenis gegeven worden aan de interviews.

Het onderzoek is tweeledig. Ten eerste wordt er gekeken naar de manier waarop de beeldvorming geconstrueerd en in stand gehouden wordt. Op basis hiervan kan het onderzoek een bijdrage leveren aan het ontwikkelen van strategieën voor het herconstrueren van bestaande representaties en kunnen er adviezen gegeven worden over optimalisatie van de communicatie met en over Marokkaans-Nederlandse jongeren. Effectieve communicatie binnen een multiculturele samenleving is noodzakelijk voor sociale cohesie. Ten tweede wordt de rol die de media bij beeldvorming spelen onderzocht. Deze analyse zal leiden tot een beter inzicht in de manier waarop de rol van de media zich manifesteert bij de meningen die leven binnen de samenleving.

Spiegel van de werkelijkheid

De media spelen een belangrijke rol bij werkelijkheidsconstructie. De media schetsen een bepaald beeld van Marokkaans-Nederlandse jongeren en deze beeldvorming heeft een zeker effect op de mensen die ermee geconfronteerd worden. “The pictures in our head” zei de Amerikaan Walter Lippmann al in de jaren twintig, zijn vooral afkomstig van de media. (Brants, 1998, pp. 220-234). De ideeën en indrukken die de media achterlaten kunnen echter niet per definitie als ‘de werkelijkheid’ worden gezien. Berichtgeving in de

media is slechts een weerspiegeling van de werkelijkheid. Wanneer het de weerspiegeling van etnische minderheden betreft zal blijken dat deze veelal afgebeeld worden als bedreigend, gevaarlijke en ondergeschikt. Zij zijn sterk ondervertegenwoordigd in de media en berichtgeving vindt zelden of nooit door hen zelf plaats. Misleidende informatie en ondervertegenwoordiging wekt de illusie dat deze groepen er niet toe doen in de samenleving. Autochtoon Nederlandse jongeren zien Marokkaans-Nederlandse jongeren zoals deze in de media worden weergegeven, als een bedreiging en als een achtergestelde bevolkingsgroep. De Marokkaans-Nederlandse jongeren herkennen zich echter helemaal niet in dit beeld. Zij voelen zich hierdoor uitgesloten en hebben het idee niet voor vol te worden aangezien.

Uit balans

Uit deze studie blijkt een sterke asymmetrische verhouding tussen het beeld van autochtone Nederlanders over de positie van Marokkaans-Nederlandse jongeren in de Nederlandse samenleving en het beeld wat deze groep hier zelf over heeft. Deze asymmetrische beeldvorming vormt een belemmering voor effectieve communicatie tussen beide groepen en daarmee een belemmering voor sociale cohesie.

Het beeld wat autochtoon Nederlandse jongeren van Marokkaans-Nederlandse jongeren hebben is dat zij een ondergeschikte positie innemen in de Nederlandse samenleving en daarmee onvolwaardige burgers zijn. Deze toegekende positie hangt sterk samen met het onderscheid wat er gemaakt wordt tussen 'wij'- en 'zij' categorieën. Marokkaans-Nederlandse jongeren worden gezien als inferieur in vergelijking met het Nederlandse referentiekader. De identiteit van Marokkaans-Nederlandse jongeren fluctueert tussen een Marokkaanse en een Nederlandse. Het beeld wat zij van zichzelf hebben is dat zij geaccepteerd dienen te worden in de autochtoon Nederlandse 'wij' categorie waarbij de Marokkaanse afkomst gerespecteerd wordt. Ten grondslag aan de indeling in 'wij'- en 'zij' categorieën ligt positieve zelfpresentatie. Marokkaans-Nederlandse jongeren gebruiken positieve zelfpresentatie als verdedigingsmechanisme omdat zij zich in een hoek gedrukt voelen. Ook voor de autochtoon Nederlandse jongeren geldt dat zij streven naar positieve zelfpresentatie vanuit een verdedigingsmechanisme. Deze verdediging

komt echter voort uit het besef dat de algemeen geldende norm is dat vooroordelen immoreel zijn. Zowel de indeling in 'wij' - en 'zij' categorieën als het streven naar positieve zelfpresentatie heeft invloed op de kansen van Marokkaans-Nederlandse jongeren in de Nederlandse samenleving. Autochtoon Nederlandse jongeren accepteren Marokkaans-Nederlandse jongeren pas als zij aangepast zijn aan de Nederlandse samenleving. Op dat moment hebben zij kansen. Zolang men denkt dat Marokkaans-Nederlandse jongeren geen kansen hebben als ze niet aangepast zijn, zullen zij ook geen kansen geboden krijgen en hebben zij daadwerkelijk geen kansen.

Verbinden

Het in kaart brengen van de beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren is een eerste stap in het tegengaan van negatieve beeldvorming. Marokkaans-Nederlandse jongeren en autochtoon Nederlandse jongeren zullen nader tot elkaar gebracht moeten worden. Zij zullen samen moeten bouwen aan een brug die sociale cohesie kan bewerkstelligen. Voor de media is hier een belangrijke rol weggelegd. Zolang Marokkaans-Nederlandse jongeren niet in de media vertegenwoordigd worden of op een te eenzijdige manier aan bod komen, horen ze er niet bij, worden ze niet geaccepteerd of als volwaardig gezien. Door deze groep te representeren op een manier waarin zij zichzelf kunnen herkennen kan dit probleem worden tegengegaan en kunnen de media ervoor zorgen dat een groot deel aan onbegrip en onwetendheid weggenomen wordt. Er zal blijken dat een belangrijk deel van het negatieve beeld gebaseerd is op onbegrip en dat dit onbegrip voortkomt uit onwetendheid.

Inhoudsopgave

1. MAROKKANEN ZIJN ‘HOT’ MAAR NIET LEUK	8
1.1 Negatieve berichten, negatieve beelden, negatieve bejegening	8
1.2 De witte ‘waarheid’	9
1.3 Marokkanen in beeld.....	10
2. DE MEDIA ‘WERKELIJKHEID’	12
2.1 Functies van de media	12
2.2 De media en betekenisgeving.....	13
2.2.1 Encoding/decoding-model	13
2.3 Media als beelddragere.....	15
2.3.1 Ieder z’n beeld.....	15
2.3.2 Het beeld versus de werkelijkheid.....	16
3. ETNISCHE MINDERHEDEN EN DE MEDIA	18
3.1 Etnische minderheden in beeld	18
3.1.1 ‘Bad-black-guys’.....	19
3.1.2 Dominantie van de blanke meerderheid.....	19
3.1.3 De ondergeschikte positie van etnische minderheden.....	20
3.1.4 Journalistieke gebreken	21
3.2 Beeldvorming over etnische minderheden.....	22
3.2.1 Inferieur, gevaarlijk, onaangepast.....	23
3.2.2 Één pot nat	24
3.2.3 Er kan er maar één de beste zijn, en dat zijn wij.....	27
4. ÉÉN PERSOON, MEERDERE GEZICHTEN.....	29
4.1 Het sociale gezicht	29
4.2 Zet het aangereikte masker op.....	30
4.2.1 Herkenbaar anders	31
4.2.2 Verwacht gedrag.....	31
4.2.3 Respect om wie je bent.....	31
4.2.4 Niet alles is wat het lijkt.....	32
4.3 Het etnische gezicht	32
4.3.1 Ik ben, want ik ben anders	33
4.4 Het culturele gezicht	33
4.5 ‘I’	34
4.6 ‘Me’	35
4.7 ‘Myself’	36
5. TAALSTRIJD.....	37
5.1 Vertaalslag.....	37
5.2 De waarheid in woord	38
5.3 Beestje niet bij de naam noemen.....	39
5.4 Taalpolitiek.....	40
5.5 Taalkunst	41

6. BEELDVERKENNING	42
6.1 Betekenissen interpreteren	42
6.2 Er meer uithalen dan er in zit	43
6.3 Taal bestaat uit meer dan woorden.....	44
6.4 Zestien waarheden.....	45
7. HOE LEUK IS EEN KUT-MAROKKAAN?	47
7.1 De Nederlandse norm.....	47
7.2 Marokkanen als achtergestelde bevolkingsgroep.....	52
7.3 Marokkaans-Nederlandse jongeren vormen een bedreiging	55
7.4 Aanpassing aan de Nederlandse maatschappij.....	60
8. HOE LEUK IS HET OM EEN KUT-MAROKKAAN TE ZIJN?	63
8.1 Fluïde grens tussen Marokkaans en Nederlands	63
8.2 Uitsluiting door de media.....	67
8.3 In de verdediging.....	72
8.4 Meisjes hebben kansen, jongens blijven boefjes.....	77
9. ASYMMETRISCHE BEELDVORMING.....	81
9.1 De positie van Marokkaans-Nederlandse jongeren.....	82
9.2 De rol van de media	83
9.3 ‘Wij’ versus ‘Zij’	84
9.4 Positieve zelfpresentatie.....	85
9.5 Kansen voor aangepaste Marokkanen.....	86
10. ‘BRIDGING’	88
10.1 Van verdeeldheid naar sociale cohesie.....	88
10.2 Weerlegging van de verstarde codes van ‘wij’/’zij’-groepen	89
10.3 De media als bruggenbouwer.....	90
LITERATUURLIJST.....	92
BIJLAGEN	

1. Marokkanen zijn ‘hot’ maar niet leuk

Het aantal niet-westerse allochtonen in Nederland is in 2002 gegroeid tot 1.5 miljoen. Hiermee komt het aandeel van niet-westerse allochtonen op ruim 9% van de Nederlandse bevolking. Marokkanen vormen hierbij numeriek één van de grootste groepen (Haenens & Saeys, 2002). De integratie van deze groep in de Nederlandse samenleving is dan ook aan de orde van de dag, maar lijkt tot op heden uit te blijven. Negatieve beeldvorming over Marokkanen is hier een oorzaak van.

In de Elsevier van november 2002 staat een stuk geschreven over de “krankjorumste campagne uit de geschiedenis van de massacommunicatie” (Elsevier, november 2002, pp.9-10). Het betreft hier een initiatief van een Tilburgs communicatiebureau om in samenwerking met een aantal gemeenten, onder de noemer van “Hoe leuk zijn Marokkanen?”, het imago van Marokkaanse Nederlanders te verbeteren. Behalve het feit, beschreven door de auteur, dat posters met teksten als ‘Ik houd ook van boerenkool, maar dan met lamsvlees’ stereotiep zijn en contraproductief werken, ben ik mij gaan afvragen waar het (negatieve) beeld over Marokkaanse Nederlanders, en dan in het bijzonder over de Marokkaans-Nederlandse jeugd, uit bestaat en welke rol de media bij beeldvorming spelen.

1.1 Negatieve berichten, negatieve beelden, negatieve bejegening

Een nader onderzoek naar beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren is juist nu van groot belang. Er gaat bijna geen dag voorbij zonder dat er negatieve berichten over deze groep in de media verschijnen. De gevolgen van negatieve beeldvorming over de Marokkaans-Nederlandse jeugd resulteren in een negatieve bejegening van Marokkaans-Nederlandse jongeren, beperking van hun maatschappelijke participatie, onderbelichting van reële problemen, overbelichting van een bepaald incident en aantasting van het zelfbeeld. Deze ongewenste gevolgen van negatieve beeldvorming zullen als beleidsproblemen erkend dienen te worden. Dit onderzoek zal leiden tot meer inzichten in en uitbreiding van de theorieën over beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren. Tegelijkertijd zal door middel van dit onderzoek de discussie over

de positie van Marokkaans-Nederlandse jongeren in de Nederlandse samenleving zo veel mogelijk gestimuleerd worden. De aanbevelingen kunnen een bijdrage leveren aan meer begrip en dialoog tussen Marokkaans-Nederlandse jongeren en jongeren van autochtoon Nederlandse afkomst. Bovendien kunnen deze aanbevelingen dienen als basis voor adviezen met betrekking tot communicatie met en over Marokkaans-Nederlandse jongeren. Deze adviezen kunnen uitgebracht worden richting bedrijven (met bijvoorbeeld Marokkaans-Nederlandse werknemers of een doelgroep die bestaat uit Marokkaans-Nederlandse jongeren), media-instellingen, (maatschappelijke) organisaties die zich bezighouden met het integratievraagstuk en overheidsinstellingen. Daarnaast zijn de aanbevelingen interessant voor een ieder die in het dagelijks leven te maken heeft met jongeren uit etnische minderheden.

1.2 De witte 'waarheid'

Het is van groot maatschappelijk belang meer inzicht te verkrijgen in de uitwerkingen van de media op ons alledaags bewustzijn. Iedereen wordt in het dagelijkse leven geconfronteerd met populaire cultuur. De representaties van de realiteit, zoals deze in de media worden weergegeven, bepalen mede hoe de samenleving en haar cultuur eruit zien. Het dagelijkse relatief oppervlakkige en gemakkelijk consumeerbare karakter van populaire cultuur is van grote betekenis voor wat als gewoon en normaal doorgaat en wat niet. Het geeft uitdrukking aan vanzelfsprekendheden. Welke waarden en normen en verwachtingen worden getoond is van belang voor een positieve dan wel negatieve maatschappelijke impact. Populaire cultuur kan als oriëntatie- of inspiratiebron dienen. De media tonen het bestaan van levensstijlen met behulp waarvan de consument zich een beeld kan vormen van zichzelf en zijn relaties tot anderen. Er is sprake van een representatieve en identificerende functie. Deze betreffen de manier waarop groepen mensen in de media in hun bestaan worden erkend. De oriënterende functie geeft mensen zicht op symbolen, waarden, normen en idealen (Costera Meijer, 2000).

Uit studies naar de relaties tussen de media en etnische minderheidsgroeperingen is gebleken dat de media een belangrijke vijand zijn van etnische minderheden. Door de 'blanke macht structuur' te representeren hebben de media een continue beperking

opgelegd aan de standpunten van etnische minderheden. De dominante definitie die de media aan etnische kwesties geven is negatief en stereotiep: minderheden worden gezien als een probleem of een bedreiging en worden bij voorkeur geassocieerd met criminaliteit, geweld, conflicten, onacceptabele culturele verschillen of andere vormen van afwijkingen. Terwijl er uitgebreid aandacht wordt besteed aan deze raciale en etnische vormen van problemen of conflicten, blijven de media in gebreke over de aandacht voor de diepere sociale, politieke of economische oorzaken en achtergronden van deze conflicten. Vanuit het standpunt van de ‘white man’s world’ worden minderheden en andere ‘derde wereld mensen’ over het algemeen gecategoriseerd als ‘zij’ (in tegenstelling tot ‘wij’) die niet thuishoren in of afwijken van de blanke maatschappij. Aansluitend worden gebeurtenissen die plaatsvinden in etnische gemeenschappen gedefinieerd door blanke autoriteiten (zoals de politie en politici). Minderheden worden hierbij niet gehoord (Van Dijk, 1991, pp. 20-21)

1.3 Marokkanen in beeld

De onderzoeksvraag van deze studie luidt als volgt:

Welk beeld hebben autochtoon Nederlandse jongeren van Marokkaans-Nederlandse jongeren en welk beeld hebben deze jongeren van zichzelf? Welke rol spelen de media bij deze beeldvorming?

Hieruit zijn de volgende deelvragen afgeleid:

- *Welk beeld hebben autochtoon Nederlandse jongeren van Marokkaans-Nederlandse jongeren?*
- *Welk beeld hebben Marokkaans-Nederlandse jongeren van zichzelf?*
- *Welke rol spelen de media bij de beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren?*

In dit onderzoek zullen enkele discoursen, die worden gebruikt om specifieke representaties van Marokkaans-Nederlandse jongeren te bereiken en in stand te houden, in detail beschreven worden. De manier waarop het construct van Marokkaans-Nederlandse jongeren wordt gerepresenteerd binnen het discours worden geïdentificeerd

en geschetst. Dit is niet alleen belangrijk om te kunnen begrijpen hoe mensen hun situatie definiëren maar ook om te voorzien in aanwijzingen om bestaande meningen te betwifelen. Discours analyse kan zo een bijdrage leveren bij het ontwikkelen van strategieën voor het herconstrueren van bestaande representaties en kunnen er adviezen worden gegeven over optimalisatie van de communicatie met en over Marokkaans-Nederlandse jongeren.

Een analyse van de rol die de media bij beeldvorming spelen is onmiskenbaar. Sociale representaties worden gevormd en veranderd door dialoog en communicatie. Symbolische elites, zoals de media, domineren de communicatiemedia. Zij spelen een bijzonder grote rol bij de vorming van sociale representaties. Zo maken elites de reproductie van racisme in de gehele samenleving mogelijk omdat zij de communicatieve voorwaarden, waarbinnen de populaire ideeën worden gevormd, beheersen. Sociale cognities worden verkregen via de communicatiemiddelen en gebruikt binnen sociale contexten. Zo manifesteert zich de rol van de media bij de meningen die leven binnen de samenleving. (Van Dijk, 1993. In: Nijhoff en Trompetter, 1994).

2. De media ‘werkelijkheid’

Zoals uit het vorige deel is gebleken gaat het hier om een onderzoek naar de beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren en de rol die de media hierbij spelen. Het is belangrijk te benadrukken dat het geen onderzoek betreft naar de invloed van de media. Het is een onderzoek naar de manier waarop het publiek de media gebruikt om betekenis te geven aan Marokkaans-Nederlandse jongeren. In de eerste paragraaf zal de plek die dit type onderzoek inneemt in de communicatiewetenschap toegelicht worden.

Met als uitgangspunt de algemene functie van de media bij betekenisgeving zal vervolgens ingegaan worden op hoe deze betekenisgeving tot stand komt. De rol van de media bij werkelijkheidsconstructie staat hier centraal.

Nauw aansluitend op de manier waarop het publiek de media en haar informatie gebruikt zal in de derde paragraaf blijken dat de media ideeën en indrukken achter laten die niet per definitie als ‘de realiteit’ gezien kunnen worden. Het publiek construeert haar werkelijkheid op basis van beelden uit de media die slechts een weerspiegeling van de werkelijkheid zijn.

2.1 Functies van de media

Het onderzoek naar de effecten van de media is een klassiek onderdeel van de studie van de massacommunicatie. Deze onderzoeken blijken echter op veel punten elkaar tegen te spreken. Er bestaat volgens van Dijk (1983) een zekere golfbeweging in het schatten van de mate waarin de media al dan niet effect hebben op het publiek. In eerste instantie, vooral in het onderzoek van voor de tweede wereldoorlog, ging men ervan uit dat de media een grote invloed hebben op de meningen en houdingen van het publiek.

In de jaren vijftig en zestig ging men er meer en meer van uit dat de media niet veel meer deden dan bevestigen wat het publiek toch al vond. In dat opzicht zijn de media eerder een uitdrukking van een algemene consensus over sociale en politieke onderwerpen dan een belangrijke factor in de vorming van die consensus. Hoogstens erkende men dat de

media een zogeheten ‘agendasetting’ functie zouden hebben. Zij bepalen waarover mensen denken en spreken, maar niet wat het publiek daarover vindt. Mening en houdingen vinden hun oorsprong vooral in andere vormen van communicatie, of misschien zelfs in de persoonlijkheid van de lezers, en ontwikkelen zich hoofdzakelijk op basis van (veranderende) normen en waarden in de samenleving of die binnen een bepaalde klasse of (sub)cultuur.

De afgelopen decennia heeft men veel aandacht gehad voor de algemene functies van de media: hoe gebruikt het publiek de media en wat doet men met de informatie die de media leveren? Op dit aspect van betekenisgeving zal ik mij ook in dit onderzoek richten. Het spreekt vanzelf dat effecten en functies nauw met elkaar zijn verbonden. Zo mag men aannemen dat de media die hoofdzakelijk ‘sociale informatie’ verschaffen, zoals de krant, een belangrijk effect hebben op de kennis van het publiek, terwijl tegelijk de prioriteiten in dit kennisbestand worden aangegeven. Bovendien lijkt het aannemelijk dat onderwerpen die prioriteit krijgen in de media, ook vaker worden besproken in informele of institutionele situaties. In veel gevallen betekent dit dat men ook uitvoerige meningen en houdingen over deze onderwerpen zal hebben, want in informele gesprekken zal men er vaak niet onderuit kunnen komen deze meningen te vormen en te uiten (Van Dijk, 1983).

2.2 De media en betekenisgeving

Zoals uit de vorige paragraaf is gebleken betreft het hier een onderzoek naar de meer algemene functies van de media: hoe gebruikt het publiek de media om betekenis te geven aan zichzelf, anderen en de wereld om zich heen? Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het van belang meer inzicht te verkrijgen in de manier waarop media een rol spelen bij werkelijkheidsconstructie.

2.2.1 Encoding/decoding-model

Volgens van Zoonen (1999) geven de drie termen ritueel, cultuur en burgerschap samen een visie op de rol van de media in de maatschappij: de rituele functie van de media, die aan de culturele betekenis ten grondslag ligt, zorgt er in feite voor dat alle soorten media en media-inhoud van belang zijn voor hedendaagse invullingen van burgerschap en voor

de hedendaagse individuele en collectieve ervaring deel uit te maken van een gemeenschap of samenleving. Deze rol van de media roept een hele reeks vragen op die onder andere betrekking hebben op de wijze waarop wereldbeelden, identiteiten en culturele betekenissen vorm krijgen en verbeeld worden in media-inhoud ('tekst'). Dit proces van betekenisgeving door middel van massamedia vormt de kern van het encoding/decoding-model van Stuart Hall (1973).

In het encoding/decoding model staat de constructie van betekenissen centraal. Daarbij is het uitgangspunt dat er geen objectieve werkelijkheid bestaat, maar slechts specifieke waarnemingen, definities en constructies van die werkelijkheid. De wijze waarop deze verschillende werkelijkheden vorm krijgen, hangt af van sociale en psychologische eigenschappen van de personen en/of groepen die een werkelijkheid construeren. Wat de werkelijkheid is en hoe we haar moeten begrijpen ligt daardoor nooit vast en is altijd onderwerp van onderhandeling, verandering en strijd. Aan die continue symbolische onderhandelingen doen individuen en groepen onafgebroken mee, doordat ze met elkaar praten, informatie uitwisselen, interpretaties geven enz. Die uitwisseling wordt beïnvloed door maatschappelijke verhoudingen, waardoor sommige groepen meer invloed hebben op wat er als werkelijkheid gedefinieerd wordt dan andere.

Media zijn actieve deelnemers in de constructie van verschillende werkelijkheden: ze geven niet simpelweg boodschappen door, maar selecteren bepaalde visies en laten andere weg. Die voorzien ze van nieuwe betekenissen die vervolgens weer onderdeel worden van de betekenissystemen van publieksgroepen. Maar ook binnen de media is er sprake van voortdurende onderhandeling over betekenissen. In media-inhouden zelf zijn altijd meerdere betekenissen te vinden.

Centraal in het encoding/decoding-model staan de betekenissen die op twee momenten geconstrueerd worden: enerzijds op institutionele wijze door de mediabedrijven en hun werknemers, die bestaande betekenissen vertalen naar media inhoud (het proces van encoderen), anderzijds door mediapublieken die media-inhoud vertalen naar voor zichzelf relevante betekenissen (het proces van decoderen). De constructie van mediabetekenissen

is altijd ingebed in sociale verhoudingen, al verschilt de sociale context van de media-instituten vaak van die van publieksgroepen. Ten gevolge van die verschillende sociale contexten van media-instituten en mediapublieken zijn de betekenissen die op de verschillende momenten geconstrueerd worden, in de regel niet hetzelfde (Van Zoonen, 1999).

2.3 Media als beelddragers

Aansluitend op de manier waarop mensen betekenis geven op basis van de media zal hier dieper ingegaan worden op de manier waarop de media beelden vormen (ideeën/indrukken achterlaten) over onderwerpen waarover zij vertellen. Eerst zal het begrip beeldvorming uitgediept worden. Vervolgens zullen theorieën gepresenteerd worden die laten zien dat het beeld wat gevormd wordt veelal niet gebaseerd is op de werkelijkheid

2.3.1 Ieder z'n beeld

Beeldvorming kan volgens Shadid (1998) globaal worden omschreven als opvattingen en oordelen die mensen hebben over zowel zichzelf, de eigen groep en cultuur, als over andere groepen en hun cultuur. Pinto (2001) definieert beeldvorming als het geheel van voorstellingen dat leden van een groep hebben over het uiterlijk, eigenschappen, zeden, gewoonten en opvattingen van een andere groep. De eigen groep wordt hierbij buiten beschouwing gelaten.

Beeldvorming over de ander vertaalt zich onmiddellijk in de manier waarop iemand zich tot de ander richt en zijn of haar boodschap opvat en interpreteert. In principe geldt dat een positieve houding naar iemand de communicatie met deze persoon soepeler en vlotter zal doen laten verlopen. Dienovereenkomstig zal een negatieve houding het beoogde communicatiedoel in gevaar brengen. De ontvangen boodschap zal waarschijnlijk op een manier worden geïnterpreteerd die overeenkomt met de betreffende houding (Pinto, 2001).

2.3.2 Het beeld versus de werkelijkheid

Beelden worden in de regel geuit in de vorm van meningen en (waarde)oordelen. In hoeverre de informatie die hierin ligt opgesloten betrouwbaar of algemeen geldend is, vragen mensen zich waarschijnlijk doorgaans niet of slechts tot op zekere hoogte af. De beelden worden als beschrijvingen van de werkelijkheid beschouwd en als leidraad gebruikt bij de interpretatie daarvan (Pinto, 2001).

Volgens Shohat en Stam (1994) werpen de meest gebruikte stereotypen en karikaturen in de media legitieme vragen op, vragen betreffende de sociale plausibiliteit en de nagebootste nauwkeurigheid van stereotypen en vragen over de negatieve en positieve afbeeldingen die terug te vinden zijn in de stereotypen. Een stereotype is eigenlijk niet meer dan een aanhoudende trouw aan een schijn van waarheid. Maar wat is waar? Iedereen heeft zijn eigen waarheid, deze waarheid is afhankelijk van eigen (feiten) kennis en de mate van geloof in het getoonde materiaal. Het getoonde materiaal kan echter weer een bepaalde lading/mening bevatten die er door de makers van materiaal aan is gehangen. Iedereen heeft dus zijn eigen waarheid. De getoonde waarheid is afhankelijk van de impressie van de waarheid die de maker heeft of de waarheid die deze over wil laten komen. Misschien belangrijker: de interpretatie van het getoonde materiaal wordt natuurlijk altijd uitgevoerd door de ontvanger, ook is het mogelijk dat de interpretatie wordt gestuurd door bijvoorbeeld het sociale milieu of de omgeving waarin de persoon verkeert. De maker kan sturen naar een bepaalde waarheid, maar de maker heeft nooit controle over het eindresultaat: de waarheid van de ontvanger. Deze waarheid is onder andere afhankelijk van de aanwezige kennis, de aanwezige stereotypen en de geloofwaardigheid van de makers (Shohat & Stam, 1994).

Het is volgens Goffman (1976) belangrijk te beseffen dat er in de media sprake is van gearrangeerde beelden en van representaties. Dit is vooral van belang voor het bepalen van de perceptie en de realiteit. Deze realiteit is nodig om te bepalen wat 'echt' is en wat gearrangeerd is. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen iets echt zien en iets van een beeld zien. Hoewel beide geloofwaardig overkomen moet men niet altijd geloven wat we op het beeld zien. Dit is niet altijd de waarheid. Het is een echt beeld, maar toont geen

waargebeurd verhaal. De beelden vertellen ons wat de maker ons wil vertellen. Wij geloven de dingen die we in de beelden zien door de instituten waar onze samenleving zich aan vast houdt, en door onze bereidbaarheid te switchen tussen wat echt is en wat verzonnen is (Goffman, 1976).

Beaudrillard (in: Buikema, Meijer en Smelik, 1995) onderscheidt verschillende fasen in de geschiedenis van beeldvorming. In de eerste fase weerspiegelt het beeld de werkelijkheid. Vervolgens zou het beeld de afwezigheid van de werkelijkheid verhullen. In de laatste fase is het beeld in plaats van de werkelijkheid gekomen. Wanneer we ons bij het toekennen van betekenis aan tekens niet meer bewust zijn van het keuzemoment uit de vele mogelijke betekenisgevingen is de code verstarde. Een bepaald betekenisstelsel is dominant geworden boven andere mogelijke betekenisstelsels en daardoor is de optie van een mogelijke keuze op de achtergrond geraakt. Verreweg de meeste betekenisgevingen in onze cultuur zijn het resultaat van de toepassingen van verstarde codes (Buikema, Meijer en Smelik, 1995).

3. Etnische minderheden en de media

Zoals uit het voorgaande is gebleken gaat het bij mediaberichtgeving slechts om een weerspiegeling van de werkelijkheid. Dit is ook het geval bij berichtgeving over etnische minderheden. In de eerste paragraaf komen enkele tekortkomingen van de berichtgeving over deze groep aan bod. Aangezien de media een belangrijke rol spelen bij werkelijkheidsconstructie is bewustwording van deze tekortkomingen van groot belang.

In de tweede paragraaf is te zien dat etnische minderheden veelal gezien worden als bedreigend, gevaarlijk en ondergeschikt. Dit komt tot uitdrukking in vooroordelen en stereotypering. Het negatieve beeld leidt tot een beperking van mogelijkheden van deze groep in de Nederlandse samenleving.

3.1 Etnische minderheden in beeld

De media spelen een belangrijke rol bij betekenisgeving en beeldvorming. Dit is bij uitstek het geval wanneer het gaat om kennis over onderwerpen waar mensen niet of weinig rechtstreeks mee geconfronteerd worden in het dagelijkse leven. Een goed voorbeeld hiervan zijn etnische minderheden. Er zal daarom hier dieper ingegaan worden op het beeld dat de media van etnische minderheden weergeven, over welke onderwerpen de berichten gaan en welk interpretatiekader zij aandragen.

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat er iets schort aan het beeld dat de media van etnische minderheden geven. De werkgroep Migranten en de Media van de Nederlandse Vereniging van Journalisten (1992) geeft aan dat het in Nederland een hoge uitzondering is dat een journalist zich schuldig maakt aan racisme, maar dat het toch regelmatig voorkomt dat over migranten wordt bericht op een wijze die het beeld dat mensen van buitenlanders hebben, negatief beïnvloedt. Algemeen kan worden gezegd dat de media direct of indirect een centrale rol spelen bij het verspreiden en instandhouden van negatieve beeldvorming. Op basis van verschillende studies op het gebied van minderheden en de media kunnen een aantal conclusies getrokken worden over het algemene beeld dat, in of door de media, van minderheden wordt verschaft.

3.1.1 'Bad-black-guys'

De berichtgeving in Nederland, in de Verenigde Staten en in Engeland beelden minderheidsgroepen eerder negatief dan neutraal of positief af. Minderheden worden hoofdzakelijk gezien in termen van problemen, overlast en misdaad (Bovenkerk, 1978; in: Vergeer 2000, Van Dijk, 1983). Een onderzoek door Lubbers e.a. (in: Vergeer 2000) laat zien dat etnische minderheden ruime media-aandacht krijgen. De groepen die het meeste voorkomen zijn asielzoekers, Marokkanen en Turken. Tevens hebben de auteurs gekeken welke thema's in verband worden gebracht met bepaalde groepen. Zo constateren zij dat het thema criminaliteit voornamelijk besproken wordt in relatie tot Marokkanen, Turken en Zuid-Europeanen. De thema's immigratie en politiek komen vooral ter sprake wanneer het gaat om asielzoekers. In het algemeen worden Marokkanen, Turken en asielzoekers in verband gebracht met het thema 'problemen'. Bouman (1987) en Gerbner (1995) hebben onderzoek gedaan naar de rollen die etnische minderheden in de media toebedeeld krijgen. Zo blijken in Amerika relatief veel Latijns-Amerikaanse mannen en Afro-Amerikaanse vrouwen de rol van slachtoffer te vervullen. Tevens blijken Afro-Amerikanen in het nieuws twee maal zo vaak crimineel te zijn dan andere groepen, terwijl het merendeel van de feitelijke criminaliteit op het conto van blanken geschreven moet worden (In: Vergeer, 2000). Bouman (1987) constateert voor de Nederlandse situatie dat etnische minderheden in dramaprogramma's "als vanzelfsprekend bij geweld betrokken zijn". Ook concludeert hij dat allochtone mannen vaak de rol van dader hebben (In Vergeer: 2000). Uit een vergelijking van slachtoffers en daders naar etniciteit door Potter (1995) blijkt dat zwarten vaker agressie initiëren dan ontvangen (In Vergeer: 2000). Het algemene beeld dat hiermee gecreëerd wordt is dat etnische minderheden bedreigend zijn.

3.1.2 Dominantie van de blanke meerderheid

Minderheden zijn sterk ondervertegenwoordigd in de media. Bovendien vindt de berichtgeving over hen zelden of nooit door hen zelf plaats. Wanneer minderheidsgroepen wel in de media zijn is dit nog steeds vaak op een stereotype manier. Weliswaar zijn in de loop der jaren steeds minder berichten direct racistisch, toch vinden we vooral de zwarte minderheden nog in hun traditionele rollen.

Groepen kunnen alleen hun dominantie behouden wanneer ze bronnen tot hun beschikking hebben om hun dominantie te reproduceren. Het is essentieel voor de reproductie van racisme dat ook de ‘middelen van ideologische reproductie’, zoals educatie en de media, in handen zijn van de dominante blanke groep. In westerse landen zijn vrijwel alle leidende posities, inclusief die in het domein van culturele reproductie, in handen van blanken. Dit betekent dat de witte elite de inhoud en structuur van het systeem van ideologische etnische representatie in handen heeft. In essentie is dit een vorm van positieve zelf(re)presentatie. De blanke meerderheid geeft in de media de eigen groep positief weer en de minderheidsgroepen juist negatief om de bestaande machtsverhoudingen te handhaven.

De berichtgeving vindt meestal plaats vanuit het perspectief van de meerderheid en haar instanties, zoals regeringen, politie en justitie. Witte meerderheidsmeningen worden systematisch bevooroordeeld boven zwarte minderheidsmeningen. Die krijgen nauwelijks het woord. Hun kritiek, vooral op het racisme en discriminatie, wordt nauwelijks gehoord of niet serieus genomen. Kritiek op de rijksoverheid, politie of justitie wordt door de media zelden en zeker niet systematisch geformuleerd. (Van Dijk, 1983, 1991).

Aronson (1999) concludeert dat de onrealistische en niet-frequente portrettering van etnische minderheden misleidend en schadelijk kan zijn omdat het de illusie wekt dat deze groepen er niet toe doen in onze samenleving; mensen die geen echte avonturen beleven, gewone problemen of menselijke emoties hebben. Bovendien draagt het gebrek aan positieve rolmodellen in de media bij aan een gevoel van inferioriteit en vervreemding onder etnische minderheden, vooral bij kinderen.

3.1.3 De ondergeschikte positie van etnische minderheden

De media komen volgens Shadid (1999) tekort wanneer het gaat om de plaats die minderheden innemen in de berichtgeving zelf. De wijze waarop deze groepen aan het woord komen laat veel te wensen over. Men heeft veelal de neiging om de eerste de beste persoon uit de betreffende groep om een mening te vragen over de culturele inbedding van een gebeurtenis of conflict. Daarbij wordt er dikwijls ten onrechte van uitgegaan dat

zo een persoon adequate en relevante culturele kennis heeft en dat zijn of haar mening representatief is voor de groep in kwestie. Bovendien komen deskundigen uit deze groepen hoofdzakelijk aan het woord wanneer het gaat om hun cultuur, en in mindere mate wanneer maatschappelijke problemen in de multiculturele samenleving in het algemeen aan de orde zijn. Van Dijk (1983) zegt hierover dat onderwerpen die relevant zijn voor de minderheden, zoals hun werkloosheid, onderwijs, gezondheidszorg, politieke rechten, het optreden tegen discriminatie, hun politieke organisatie of hun culturele rol of activiteiten, nauwelijks aandacht krijgen in de media. Hun 'gewone' leven blijft dus buiten beeld en bovendien is achtergrondinformatie schaars.

Leurdijk (1997, 1999) heeft antwoord proberen te geven op de vraag hoe Nederlandse actualiteiten- en discussieprogramma's problemen in multiculturele stadswijken in de periode 1991-1994 definiëren en verklaren. Daarbij gaat zij uit van de veronderstelling dat de media niet alleen gebeurtenissen en ontwikkelingen reproduceren maar door selectie en presentatie van informatie en opinies ook bijdragen aan de definitie van deze maatschappelijke problemen en de daarmee samenhangende denkbare oplossingen. De autochtonen die in de programma's aan het woord komen spreken voornamelijk in termen van onvrede over de verloedering en de allochtonen in de buurt. Zij voelen zich in de steek gelaten door de politiek, slachtoffer van criminaliteit en voelen zich niet meer thuis sinds de komst van migranten. Allochtonen komen doorgaans relatief weinig aan het woord. Als allochtonen aan het woord komen dan is dat niet om over het dagelijkse leven te vertellen maar om uit te leggen hoe lang ze al in Nederland wonen, waarom zij nog geen Nederlands spreken, hoe zij op het criminele pad zijn gekomen en hoe lang zij in Nederland willen blijven. Kortom allochtonen komen voornamelijk aan het woord als veroorzaker van problemen en niet als slachtoffer (In: Vergeer, 2000).

3.1.4 Journalistieke gebreken

De media dragen via de inhoud en opmaak van de berichten bij aan het ontstaan van vooroordelen. Dat is ten eerste vooral het geval wanneer daarin de etnische afkomst van daders van een misdrijf wordt vermeld (Shadid, 1998). De werkgroep Media en Migranten van de NVJ (1992) zegt hierover dat men nooit iemands 'ras' dient te

vermelden. Het vermelden van iemands nationaliteit, geloof, naam of geboorteland is alleen gewenst wanneer het informatie toevoegt die voor de begrijpelijkheid van de tekst noodzakelijk is. Aronson (1999) zegt dat kranten de neiging hebben het ras te benoemen van een niet-blanke crimineel of verdachte maar dat zij niet de moeite nemen om het ras te noemen wanneer de misdadiger blank is. Volgens Aronson (1999) heeft dit zonder twijfel geleid tot een verstoord beeld van de hoeveelheid misdaden gepleegd door niet-blanken.

Ten tweede spelen bestaande vooroordelen bij journalisten zelf een belangrijke rol. De berichtgeving wordt door deze vooroordelen onvermijdelijk negatief gekleurd (Van Dijk, 1983). Bovendien ontbreekt het sommige journalisten aan specifieke scholing met betrekking tot de cultuur van diverse allochtonen groepen (Shadid, 1999).

Ten derde wordt negatieve berichtgeving voor een belangrijk deel bepaald door nieuwswaarde. De nieuwswaarde hangt onder andere af van de mate waarin de inhoud van een bericht afwijkt van wat algemeen gebruikelijk is in de samenleving. Nieuwswaarde hangt ook af van het door het medium ingeschatte sociale gewicht van het bericht, ofwel de mate waarin de media gebruiker meent dat het bericht hem of haar persoonlijk aangaat (Shadid, 1999). Van Dijk (1983) zegt hierover dat de berichtgeving zich oriënteert naar omvang en thematiek op opvallende incidenten en sensationele conflicten, vooral als die van gewelddadige aard zijn (zoals rellen). Zelfs 'normale' sociale conflicten worden in zo een geval eerder aangescherpt dan terughoudend beschreven.

3.2 Beeldvorming over etnische minderheden

De tekortkomingen van de media met betrekking tot de berichtgeving over etnische minderheden zijn terug te vinden in het beeld van het publiek over etnische minderheden. Ten eerste zullen de kenmerken van dit beeld besproken worden alsmede de gevolgen van de negatieve beeldvorming. In de paragrafen die volgen komen de manieren waarop negatieve beeldvorming tot uiting komt aan bod.

3.2.1 Inferieur, gevaarlijk, onaangepast

Wanneer gekeken wordt naar het beeld van autochtonen over allochtonen, en dan in het bijzonder die met een islamitische achtergrond, dan worden zij gezien als zijnde een inferieure cultuur en een gevaar vormen voor alles wat Nederland dierbaar is. Dit beeld gaat meestal gepaard met een nadruk op de superioriteit van de Westerse cultuur. Een andere karaktereigenschap in de beeldvorming over Marokkaanse-Nederlanders betreft hun vermeende onaangepastheid aan de Nederlandse samenleving. Niet alleen de bereidheid om aan te passen ontbreekt maar ook verzetten zij zich daartegen met alle middelen (Shadid, 1994).

Negatieve beeldvorming kan een negatief effect hebben op intergroepsrelaties in het algemeen en voor de kansen van minderheidsgroepen in het bijzonder. In situaties van intergroepscontact worden wederzijdse vooroordelen automatisch in werking gesteld. Beeldvorming beïnvloedt daarbij niet alleen de manier waarop men zich tot de ander richt, maar ook de wijze waarop het gedrag van de ander wordt geïnterpreteerd. Er zijn een aantal redenen waarom negatieve beeldvorming invloed heeft op intergroepscontacten:

- Ze beïnvloeden de wijze waarop mensen omgaan met informatie.
- Ze veroorzaken specifieke verwachtingen met betrekking tot het gedrag van de andere groepen die op hun beurt als filters fungeren bij het waarnemen en interpreteren van dat gedrag.
- Ze kunnen leiden tot ‘self-fulfilling prophecies’.
- Ze kunnen leiden tot verkeerde voorspellingen met betrekking tot het gedrag van anderen.

Verder heeft beeldvorming, die een breed draagvlak in de maatschappij heeft, allerlei gevolgen voor de mogelijkheden van minderheidsgroepen in de samenleving. Zo kunnen vooroordelen een negatieve psychische weerslag hebben op de individuele leden van de groepen in kwestie. Wanneer de omgeving een negatief beeld heeft van bepaalde groepen, kunnen de leden daarvan zich in allerlei bochten gaan wringen om dat beeld, ook voor zichzelf, te ontcrachten. Dit kan tot onzekerheid en gekunsteld gedrag leiden. Anderzijds kunnen ze de oorzaak van het negatieve beeld gaan toeschrijven aan bepaalde

subgroepen binnen de eigen groep en daarmee het vooroordeel bevestigen (Shadid, 1998).

3.2.2 Één pot nat

Negatieve beeldvorming komt tot uitdrukking in vooroordelen en stereotypering. Vooroordelen spelen in alle sociale lagen een belangrijke rol bij de perceptie van anderen. Volgens Aronson (1999) en Gudykunst (1998) kan men technisch gezien spreken van positieve en negatieve vooroordelen. Het gaat om het maken van vooroordelen die gebaseerd zijn op het lidmaatschap van een sociale groep. Deze kunnen positief of negatief zijn. Aronson (1999) baseert zijn definitie van vooroordelen op de negatieve attitude: “een vooroordeel is een vijandige of negatieve attitude jegens een onderscheidde groep mensen welke gebaseerd is op generalisaties die voortkomen uit foutieve en incomplete informatie. Allport (1954) definieert negatieve etnische vooroordelen als een antipathie welke gebaseerd is op foutieve en niet flexibele generalisaties. Deze kunnen gevoelt worden of tot uitdrukking worden gebracht. Bovendien kunnen ze aan een hele groep gericht worden of aan een individu omdat hij/zij lid is van de groep. Wanneer er sprake is van vooroordelen op basis van etniciteit, dan kan men spreken van racisme (Gudykunst, 1998). Shadid (1998) maakt geen onderscheid tussen positieve of negatieve vooroordelen en definieert een vooroordeel als een vooringenomen houding ten opzichte van andere groepen die niet op feiten is gebaseerd.

Centraal bij vooroordelen staan stereotypen. Aronson (1999) definieert stereotypering als het toebedelen van identieke karakteristieken aan ieder lid van een groep, ongeacht de daadwerkelijke variatie tussen de leden van die groep. Stereotypering geschiedt niet noodzakelijkerwijs bewust. Meestal is het is het slechts een manier waarop de mens zijn beeld van de wereld simplificeert. De meeste stereotypen zijn niet gebaseerd op valide ervaringen maar op ‘van horen zeggen’, van beelden die door de massa media worden voortgebracht of ze worden binnen onze eigen gedachte gegenereerd om zo de eigen vooroordelen te rechtvaardigen. Gudykunst (1998) ziet stereotypen als de beelden die we in ons hoofd hebben over de mensen die we in verschillende sociale categorieën plaatsen.

Oorzaken van vooroordelen

Er kunnen verschillen oorzaken van vooroordelen onderscheiden worden.

De eerste is het ontstaan via generalisatie van directe of indirecte ervaringen met leden van de andere groep (Shadid 1998). Ten tweede kunnen vooroordelen ontstaan wanneer een groep als een concurrent of als een bedreiging wordt ervaren. Aronson (1999) zegt hierover dat, gezien de schaarste van bronnen, de dominante groep een minderheidsgroepering probeert te exploiteren om op die manier een materieel voordeel te bewerkstelligen. Ten derde kunnen vooroordelen ontstaan door waarnemingsfouten en attributiefouten. Eerstgenoemde kunnen het gevolg zijn van foutieve informatie over een bepaalde groep of van een regelmatige benadrukking van ongewenst gedrag van haar leden. Het gevolg is dat er een schijnbare samenhang ontstaat tussen dat ongewenste gedrag en de centrale kenmerken van de groep in kwestie. Bij attributie fouten gaat het om het feit dat mensen geneigd zijn, het ongewenste gedrag van de eigen groep toe te schrijven aan de omstandigheden, terwijl dat van de andere groepen gezocht wordt in tekortkomingen van de groep zelf. (Shadid 1998). Aronson (1999) zegt hierover dat wanneer personen zich op een manier gedragen die overeenkomt met de stereotypen, men er vanuit gaat dat dit komt door wie ze zijn en niet door hun leefomstandigheden. Ten vierde kunnen vooroordelen worden overgedragen door het socialisatieproces. Via dit proces worden de dominante waarden van de samenleving, waarin historische vooroordelen zijn opgenomen, geleerd. Er wordt in dit verband ook wel gesproken van de sociale invloeden op attitudevorming. Het gaat hier voornamelijk om de vorming van vooroordelen door beïnvloeding via belangrijke anderen in de sociale omgeving (Shadid, 1998). Aronson (1999) beschrijft dit als vooroordelen die veroorzaakt worden door conformiteit, men conformeert zich aan de normen binnen de maatschappij.

Funcities van vooroordelen

Vooroordelen kunnen volgens Shadid (1998) twee cognitieve functies vervullen: ze worden gebruikt voor het systematiseren, beheersbaar en voorspelbaar maken van de sociale omgeving en voor het verdedigen van het eigen waardensysteem. Tajfel (1981) onderscheid ook drie collectieve functies: de functies van sociale causaliteit, rechtvaardiging en differentiatie.

De functie van sociale causaliteit betreft het zoekproces van mensen naar het begrijpen van complexe en gewoonlijk grootschalige sociale gebeurtenissen. De rechtvaardigingsfunctie verwijst naar het creëren en handhaven van groepsideologieën waarmee intergroepsrelaties worden verklaard en gerechtvaardigd. Het gaat hier in het bijzonder om de rechtvaardiging van de ongelijke behandeling van leden van andere groepen in de samenleving. Vooroordelen worden gebruikt ter legitimering van een bepaald onrecht en kunnen daarom beschouwd worden als 'ego-defensieve attitudes. Dat wil zeggen dat mensen met behulp van vooroordelen zich beschermen tegen onaangename waarheden over henzelf. Aronson (1999) spreekt in deze context over 'blaming the victim'. Het feit dat de slachtoffers slachtoffer zijn ligt aan de eigen persoonlijkheid en gebreken. Tot slot benadrukt de differentiatiefunctie de rol van stereotypen bij het ontstaan en het handhaven van een positief gewaardeerd onderscheid tussen de eigen groep en de andere groepen. De mens is een sociaal wezen en heeft er behoefte aan om zijn sociale territorium af te bakenen en daarbinnen op een of andere manier herkenbaar te zijn. Dit geeft hem een onontbeerlijk gevoel van zekerheid, verbondenheid en geborgenheid. Het negatief afschilderen van de 'zij'-groep geeft automatisch een positieve sociale identiteit die volgens de sociale identiteitstheorie door alle groepen wordt nagestreefd (Tajfel, 1981).

Verkuyten, de Jong en Masson (1995) zijn van mening dat een onderscheid tussen 'wij'- en 'zij' groepen het basis proces is welke ten grondslag ligt aan kwesties als racisme en vooroordelen. Het indelen van mensen in 'zij' groepen en het onderscheid maken op basis van lidmaatschap aan andere etnische of raciale groepen creëert een begrenzing welke tenminste beperkingen van wederzijds begrip en een beperking van interactie impliceert maar bovendien vaak betrekking heeft op vernedering en uitsluiting. Leden van de 'zij' groep die men onderscheidt van leden van de 'wij' groep worden beschouwd als buitenstaanders. Kenmerken van enkele leden van deze 'zij' groep worden gezien als valide voor de gehele groep want het zijn allemaal buitenstaanders.

3.2.3 Er kan er maar één de beste zijn, en dat zijn wij

In het verlengde van vooroordelen en stereotypering ligt ethnocentrisme. Het begrip ethnocentrisch slaat volgens Pattynama (1995) op de individuele of collectieve neiging om onderscheid te maken tussen de eigen groep die tot maatstaf en norm wordt verheven en de vreemde groep. Daarbij beziet men de eigen groep met positieve, loyale gevoelens en alles wat vreemd is met negatieve vijandige gevoelens. Sumner (1940) definieert ethnocentrisme op een gelijksoortige manier: het standpunt waarbij de eigen groep als het centrum wordt beschouwd en alle anderen hiertegen afgewogen en gewaardeerd worden. Gudykunst (1998) onderscheidt twee facetten van ethnocentrisme:

- De oriëntatie ten opzichte van de eigen groep. Wanneer men zeer ethnocentrisch is, beschouwd men de eigen groep als superieur en de waarden van de eigen groep als universeel.
- De oriëntatie ten opzichte van de andere groep. Wanneer men zeer ethnocentrisch is ziet men de ander groep als inferieur en wijst men de waarden van de groep af.

Verkuyten, de Jong en Masson (1995) zijn van mening dat wanneer er over minderheden gesproken wordt in relatie tot de Nederlanders, dit niet alleen functioneel is voor het benadrukken van onderscheidende karakteristieken van autochtone Nederlanders, maar tegelijkertijd dient voor het kleineren van minderheden. Hun gewoonten, gedrag en waarden worden beschreven en geëvalueerd in relatie tot wat als ‘normaal’, oftewel Nederlands, wordt gezien. Het referentiekader dat door autochtone Nederlanders wordt gebruikt voor het beschrijven van etnische minderheden bestaat duidelijk uit de normen, waarden, gewoonten en het gedrag van de Nederlanders. Zolang etnische minderheden zich gedragen als Nederlanders is het prima en kunnen zij zelfs gecategoriseerd worden als Nederlands. Het uitgangspunt hierbij is dat de etnische minderheden uit vrije wil naar Nederland zijn gekomen en daarom ook zelf verantwoordelijk zijn voor de consequenties van deze keuze.

Ook uit onderzoek van Nijhoff en Trompeter is gebleken dat autochtone Nederlanders in bepaalde situaties ethnocentrisch zijn. Zij hebben de neiging de eigen waarden te

projecteren op andere culturen zonder er bij stil te staan dat alles ook op een andere manier kan (Nijhoff en Trompetter, 1994).

Etniciteit

De kern van het begrip ethnocentrisme is etniciteit. Veel mensen associëren dit begrip met iets unieks en authentieks dat onlosmakelijk verbonden is met een gegeven bevolkingsgroep. Individuen binnen deze groep zouden automatisch deze kenmerken bezitten en daarom van naturen een etnische identiteit hebben. In moderne opvattingen is identiteit altijd een veranderende en relatieve identiteit die afhangt van de regio en generatie waarin zij betekenis krijgt (Pattynama, 1995).

Lury (1996) zegt hierover dat ras in toenemende mate als een stijl beschouwd kan worden, als iets dat aan en uitgetrokken kan worden. Ras en etniciteit kunnen dan niet meer begrepen worden als iets biologisch maar als iets cultureels of esthetisch. In plaats van ras en etniciteit te laten fungeren als houvast en waarheid waarbij iets opgeworpen wordt om te dienen als etnische eigen en daarmee iets anders wordt gebombardeerd tot het vreemde, kan men beter niet terugverwijzen naar afstamming, cultuur of bloed. Ras en etniciteit zijn slechts relatieve uitvindingen die in elke situatie, tijd of plaats opnieuw gemaakt en herzien kunnen worden, de grenzen tussen 'wij' en 'zij' worden dan steeds weer weerlegd.

4. Één persoon, meerdere gezichten

In dit hoofdstuk staat identiteit centraal. Bij een onderzoek naar de beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren is een beter begrip van het concept ‘identiteit’ van essentieel belang aangezien het de manier waarop we onszelf en anderen zien beïnvloedt.

Volgens Shadid (1998) kan, al naar gelang de relationele situatie waarin een persoon zich bevindt en zijn interpretaties, een specifieke categoriale identiteit op de voorgrond treden en verdwijnen andere naar de achtergrond. Wanneer er sprake is van veroordeling en negatieve bejegening van bepaalde deelidentiteiten die voortdurend en consequent plaatsvinden, kan deze deelidentiteit de andere deelidentiteiten en het gevoelsleven van de persoon in kwestie gaan overheersen. De betrokkene gaat deze dan niet alleen als richtsnoer bij zijn interpretatie van de houding van anderen ten opzichte van hem gebruiken, maar ook bij de beleving van andere aspecten van het eigen zijn en functioneren.

4.1 Het sociale gezicht

Verkuyten baseert zich bij het definiëren van identiteit op de inzichten van Wentholt. Identiteit is volgens hen een relationeel begrip, het gaat om de verhouding individu-omgeving. Het begrip heeft geen betrekking op de persoon als zodanig maar op de manier waarop een persoon in een bepaalde relatie met een bepaalde omgeving wordt gedefinieerd en zichzelf definieert. Tajfel (1981) definieert sociale identiteit als dat deel van het zelfconcept van het individu dat ontleend wordt aan zijn lidmaatschap van een sociale groep en de emotionele betekenis die dat lidmaatschap voor de persoon heeft. Pattynama (1995) maakt in dit verband onderscheid tussen een sociale- en subjectieve identiteit. De sociale identiteit is die waarop men wordt ingedeeld en eventueel gewaardeerd en gediscrimineerd. De subjectieve identiteit (het zelfbeeld) is de persoonlijke identificatie daarmee.

Identiteit verwijst onder andere naar specifieke herkenbare kenmerken die gebaseerd zijn op hun lidmaatschap van religieuze, politieke, etnische, culturele, sekse- en beroepsgroepen. Het gaat hier om categorale lidmaatschapskenmerken die door meerdere

personen gedeeld worden en die uitmaken voor de wijze van 'zijn' van een persoon die dat kenmerk bezit (Verkuyten 1988). De deelidentiteiten staan niet altijd gelijkwaardig naast elkaar maar worden naar gelang de context en het belang dat op het spel staat door het individu in een bepaalde rangorde geplaatst (Shadid, 1998). Identiteit heeft op deze manier betrekking op het individu in zijn sociale omgeving. Identiteitskenmerken worden sociaal toegekend en gedefinieerd. Dit maakt dat identiteit per definitie mede een publiek gegeven is. Dit sociale gegeven is niet hetzelfde als de psychische verwerking, respectievelijk beleving, van dat gegeven. Volgens Tajfel (1981) is het aantal en de verscheidenheid van sociale situaties waarin het groepslidmaatschap van iemand van invloed zal zijn op zijn gedrag afhankelijk van de mate waarin hij zich bewust is van het lidmaatschap van de groep, de positieve of negatieve evaluaties die daaraan gekoppeld zijn en de emotionele betekenis van en waarde die hij hecht aan het lidmaatschap. Aangezien het zelfbeeld volgens Tajfel (1982) in belangrijke mate afhangt van het groepslidmaatschap en omdat de waarden die in een samenleving wordt toegekend aan iedere groep gebaseerd wordt op een sociale vergelijking van groepen, hebben mensen de neiging de eigen groep in positieve zin te evalueren. Het resultaat van dat vergelijkingsproces is dat de andere groepen in de omgeving als minder positief of negatief worden gezien. Dit wordt ook wel 'ingroup favoritism' genoemd. Uit onderzoek van Verkuyten (1992) is gebleken dat naarmate jongeren (autochtonen en allochtonen) hun etnische achtergrond positiever waarderen, zij meer voorkeur geven aan relaties met leeftijdsgenoten uit de eigen etnische groep. Een verschil is echter dat bij Nederlandse jongeren een positieve etnische identiteitsbeleving samen lijkt te gaan met het afwijzen van etnische minderheden terwijl bij jongeren uit etnische minderheden het positief waarderen van de etnische achtergrond niet samengaat met het afwijzen van Nederlandse leeftijdsgenoten.

4.2 Zet het aangereikte masker op

Het is belangrijk te beseffen dat niet iedere definiëring door de omgeving relevant is. Om deze onderscheiding te verduidelijken onderscheid Wentholt drie componenten in zijn definitie van identiteit (Verkuyten, 1988).

4.2.1 Herkenbaar anders

De eerste component heeft betrekking op sociale categorisatie. Personen worden, gegeven bepaalde kenmerken waaraan zij kunnen worden herkend (bijvoorbeeld uiterlijke en culturele kenmerken), geplaatst in een specifieke categorie van een bepaalde standaard indeling (bijvoorbeeld Marokkaan of buitenlander). Door het bekleden van die plaats wordt de persoon gezien als zijnde verschillend van personen die niet in zijn categorie vallen. Lidmaatschap van een categorie (Marokkaans) betekent dus enerzijds afzondering /scheiding (geen Nederlander) en anderzijds gezamenlijkheid (Marokkaan zoals andere Marokkanen).

4.2.2 Verwacht gedrag

Zoals eerder gezegd zijn niet alle indelingen relevant voor de identiteitsbeleving. Een categorale indeling heeft identiteitsrelevantie als er consequenties aan verbonden zijn voor hoe de omgeving verwacht dat de ingedeelde persoon zich zal moeten gedragen en/of hoe de omgeving zich tegenover hem gedraagt.

De sociale categorisering met de daaraan verbonden gedragsconsequenties kunnen consequenties hebben voor de zijnsdefiniëring. De persoon wordt in wie hij voor anderen geacht wordt te zijn en daarmee in zijn definiëring afhankelijk van de categorie waarin hij geplaatst wordt.

4.2.3 Respect om wie je bent

Sociale erkenning is iets wat ieder mens nodig heeft, wil hij of zij zichzelf van waarde zien. Het gaat hierbij om de behoefte om mee te tellen, voor vol te worden aangezien, om iemand te zijn. Lidmaatschap van een bepaalde sociale categorie kan hieraan tegemoet komen. Dit is echter niet het geval als men ingedeeld wordt bij een categorie die negatief beoordeeld wordt, als minderwaardig wordt gezien. Er kunnen dan spanningen en problemen met betrekking tot die bepaalde identiteit ontstaan omdat men als persoon respect en erkenning wegens dat categoriaal kenmerk wordt ontzegd.

4.2.4 Niet alles is wat het lijkt

Identiteitsproblemen kunnen worden gezien als spanningen tussen twee of drie van de eerder genoemde componenten van het begrip identiteit. Een voorbeeld hiervan is wanneer de zelfdefinitie (Marokkaanse-Nederlander) niet overeenkomt met de categorie waarin men wordt ingedeeld (Marokkaan). Wanneer een persoon door zijn omgeving een identiteitsstempel krijgt opgelegd waaromtrent sociaal negatieve standaardoordelen ontstaan en op grond waarvan hij of zij de kans loopt negatief gewaardeerd, geminacht of gediscrimineerd te worden, bestaat de kans dat hij/zij in zijn gevoel van eigenwaarde wordt aangetast. Hierbij geldt dat wanneer een identiteit meer onontkoombaar is, de personen in kwestie meer gedwongen zijn om zichzelf volgens die stempel te definiëren met als gevolg dat zij de eventuele negatieve waardering verbonden aan die stempel zullen internaliseren. Als men met andere woorden negatief beoordeeld en bejegend wordt omwille van een bepaald categoriaal lidmaatschap, waarvoor men niet verantwoordelijk is, dat wezenlijk onontkoombaar is, dan wordt een positieve sociale identiteitsbeleving bemoeilijkt. Dit kan leiden tot gevoelens van iemand te zijn die niet volwaardig meetelt, die er net zo goed niet had kunnen zijn. (Verkuyten, 1988)

4.3 Het etnische gezicht

Aangezien het hier een onderzoek betreft naar beeldvorming over etnische minderheden is de eerste identiteit die hier van belang is etnische identiteit.

Etnische identiteit, welke gebaseerd is op ras, is door Sellers e.a. (1998) omschreven als multidimensionaal. Zij onderscheiden vier componenten:

- *Etniciteit die eruit springt*. De mate waarin etniciteit een belangrijk deel is van het zelfconcept.
- *Etnische centraliteit*. De mate waarin men over zichzelf denkt in termen van etniciteit.
- *Etnische beschouwing*. Deze omvat twee aspecten. De eerste is de private beschouwing. Dit is de mate waarin men positieve of negatieve gevoelens heeft ten opzichte van de etnische groep. Het tweede aspect is de publieke beschouwing. Dit is de mate waarin men denkt dat anderen positief danwel negatief over de etnische groep denken.

- *Etnische ideologie*. Hierbij gaat het om het hebben van een van de vier alternatieve ideologieën: nationalist, onderdrukte minderheid, assimilatie of humanist. Een nationalistische ideologie omvat het benadrukken van het uniek zijn van leden van specifieke etnische groeperingen. Een onderdrukte minderheid ideologie omvat het benadrukken van de onderdrukking die gedeeld wordt door de leden van verschillende etnische minderheden. Een assimilatie ideologie omvat het benadrukken van overeenkomsten tussen etnische groepen. Tot slot omvat een humanistische ideologie het benadrukken van gemeenschappelijke kenmerken die alle mensen delen.

4.3.1 Ik ben, want ik ben anders

In verband met etnische identiteitsvorming spreekt Laermans (1992) over het mechanisme van alterisering. Hierbij treedt enerzijds een differentiatie van de ‘ander’ op en anderzijds is er een moment van associatie met de imaginaire gemeenschap of de ‘wij’-groep. Auteurs als Barth (1994) plaatsen zelfs de kern van de etnische identiteit in dit moment van differentiatie. Hij verzet zich tegen elke substantiële invulling van de etnische identiteit, en begrijpt het als een sociale organisatie van individuen die zichzelf een identiteit toekennen door zich te onderscheiden van een andere groep. Culturele uitingen zijn volgens Barth essentieel in het onderhoud van de etnische identiteit. Iedere etnische groep zal, wanneer deze gevormd is, zichzelf in stand houden door zichzelf bepaalde kenmerken toe te schrijven (zelfscriptie), die vervolgens als label voor de eigen groep fungeren. Cultuur begrijpt hij dan in de eerste plaats als een resultaat in plaats van een oorzaak van etnische identiteit. Deze culturele praktijken worden vervolgens gebruik om grenzen te legitimeren (In: Fadil, 2002).

4.4 Het culturele gezicht

Gudykunst (1998) definieert culturele identiteit als de sociale identiteit die zich concentreert op het lidmaatschap van een cultuur. De sterkte van de culturele identiteit wordt bepaald door de mate waarin we cultuur als belangrijk zien voor de manier waarop we ons zelf definiëren. Onze cultuur wordt een belangrijkere factor in onze zelfdefinitie wanneer we ons in een andere cultuur bevinden.

Volgens Collier en Thomas (1988) wordt de interculturele aard van de communicatie bepaald door de interpretaties van de participanten van elkanders culturele identiteiten die tijdens deze ontmoeting naar voren worden gebracht en benadrukt. Culturele identiteit wordt gezien als de identificatie met en de gepercipieerde acceptatie in een groep die beschikt over een cultuur. In hun theorie van de culturele identiteit gaan Collier en Thomas (1988) ervan uit dat mensen in het interpersoonlijke contact de nadruk leggen op en onderhandelen over verschillende identiteiten die betrekking hebben op hun persoonlijke, sociaal-culturele karakteristieken. Deze identiteiten worden met andere woorden ontleend aan hun lidmaatschap van specifieke groepen die gebaseerd wordt op bijvoorbeeld sekse, nationaliteit, beroep, etniciteit of cultuur. Zulke identiteiten worden niet alleen intersubjectief bepaald op basis van overeenkomsten en verschillen in hun normen en waarden, maar zijn tegelijkertijd onderhevig aan verandering, zelfs gedurende de ontmoeting. Niet alle identiteiten zijn hetzelfde. Zij verschillen met betrekking tot hun breedte en generaliseerbaarheid, in de mate van opvallendheid in een bepaalde context en in de intensiteit waarmee ze tot uiting worden gebracht.

Uit de theorie van culturele identiteit kan volgens Shadid (1994) worden afgeleid dat de interculturele communicatie tussen autochtonen en allochtonen niet adequaat kan verlopen als de wederzijds toegeschreven culturele identiteiten in grote mate gebaseerd zijn op een schaduwcultuur bestaande uit generalisaties en vooroordelen. Het is daarom van essentieel belang aandacht te besteden aan de wederzijdse schaduwcultuur of beeldvorming.

4.5 'I'

Het proces van identiteitsvorming duurt volgens Erikson (1983) levenslang en is alleen te begrijpen als er rekening wordt gehouden met zowel de interne als de externe factoren die bij de ontwikkeling daarvan van essentieel belang zijn. Identiteit ontstaat door een gecompliceerd proces van gelijktijdige reflectie en observatie. Het proces van identiteitsvorming heeft zowel ascriptieve als evaluatieve aspecten. De ascriptieve aspecten hebben betrekking op het label dat door de omgeving op de persoon in kwestie

wordt geplakt en op de mate waarin hij het hiermee eens of oneens is. De evaluatieve aspecten van identiteit hebben te maken met de wijze waarin het individu zichzelf en zijn groep beoordeelt, evenals met hoe de sociale omgeving dat doet. Dit evaluatieproces vormt de grondslag van het zelfconcept of de 'égo-identiteit' (Erikson, 1983).

4.6 'Me'

Een dimensie van identiteit is volgens Verkuyten (1988) de toegeschreven identiteit. Dit is de psychische beleving door de persoon van de door de omgeving aangebrachte etikettering. Verkuyten is van mening dat niet elke categorisering die door de omgeving wordt aangebracht voor de persoon in kwestie, een gelijke identiteitsrelevantie heeft. Er is pas sprake van een identiteitssituatie als de aangebrachte etikettering consequenties heeft voor het algemene gedrag van en ten opzichte van de persoon in kwestie en als deze invloed heeft op zijn zelfbeleving. Er kunnen drie componenten van het identiteitsbegrip worden onderscheiden:

- De categorisering van een individu op basis van fysieke of culturele kenmerken. Deze categorisering wordt pas relevant als zij gevolgen heeft voor het gedrag van voor het individu of dat van de omgeving.
- Gedragsconsequenties. De sociale categorisering is alleen relevant als deze gevolgen heeft voor de wijze waarop de omgeving verwacht dat de betreffende persoon zich zal gedragen en/of voor de wijze waarop de omgeving zich tegenover hem zal gaan gedragen.
- Zelfbeleving. Het lidmaatschap van een bepaalde sociale categorie en de eventuele gedragsconsequenties die dat met zich meebrengt staan in relatie tot de wijze waarop de persoon in kwestie zichzelf ziet. De zogenaamde identiteitsbeleving of zelfdefiniëring. Deze zelfdefiniëring hoeft niet synchroon te lopen met de objectieve sociale categorisering.

De relaties en verhoudingen binnen en tussen de betreffende groepen zijn van belang voor het effect van de componenten categorisering en gedragsconsequenties op de zelfbeleving. Zo kan bijvoorbeeld een negatieve houding van autochtonen ten opzichte van allochtonen het zelfbeeld van de laatstgenoemden negatief beïnvloeden.

4.7 *'Myself'*

W. James (1890) is de eerste geweest die expliciet het begrip zelfbeleving binnen de psychologie aan de orde stelde. Hij maakt hierbij een onderscheid tussen de "I" en de "empirical me". "I" verwijst hierbij naar "the self as knower", het subject. "Me" verwijst naar "the self as that which is known", de persoon als object van eigen denken. Het gaat om twee te onderscheiden aspecten, subject en object, die echter niet los van elkaar staan omdat ze elkaar veronderstellen. "Me" kan alleen bestaan door het proces van denken en dit proces heeft alleen inhoud omdat mensen zichzelf als object kunnen beschouwen. Reflectie over de eigen persoon als activiteit vloeit dan ook voort uit de dialectiek tussen de "I" en "Me". Deze reflectieve activiteit vormt de basis voor het proces van zelfconceptie, of wel de vorming van een geheel van gedachten en gevoelens ten aanzien van de eigen persoon. Dit proces levert als product een beeld van de eigen persoon op. Bij het product staat de inhoudelijke kant voorop. Hoe ziet een persoon zichzelf en hoe waardeert hij zichzelf. Bij proces gaat het over de opbouw van de verzameling van kennis en gevoelens ten aanzien van de eigen persoon of de wijze waarop deze verzameling tot stand is gekomen (In: Verkuyten, 1988).

Wanneer men spreekt over de zelfbeleving dient een onderscheid te worden gemaakt tussen het zelfbeeld en de zelfwaardering. Het eerste betreft het feitelijke beeld dat iemand van zichzelf heeft en het tweede omvat het geheel van gevoelens ten aanzien van de diverse aspecten van dat beeld. Mensen zullen er voortdurend naar streven een consistent beeld van zichzelf te construeren en te handhaven. Bovendien zullen zij ernaar streven zichzelf positief te beleven. Beide strevingen zijn van invloed op de perceptie en verwerking van op de eigen persoon betrekking hebbende informatie. Het zelfconcept vergemakkelijkt niet alleen informatieverwerking maar vertekent deze in veel gevallen ook.

5. Taalstrijd

Vooroordelen en stereotypen zijn nauw met taal verbonden. Taal is het medium waarmee vooroordelen en stereotypen verspreid en in stand gehouden worden. De taal die men gebruikt is een belangrijke manier om grenzen aan te duiden tussen de eigen etnische groep en de etnische groep van de ander. De taal die men spreekt is verbonden met de manier hoe men over zichzelf en anderen denkt. Bovendien kan taal invloed hebben op de identiteit door de etiketten die men gebruikt om zichzelf te definiëren (Gudykunst, 1998).

5.1 Vertaalslag

Volgens van Dijk (1984) clustert bevooroordeelde taal zich in vier categorieën: “ze zijn anders (qua cultuur of mentaliteit)”, “ze passen zich niet aan”, “ze zijn betrokken bij negatieve activiteiten (bijvoorbeeld criminaliteit), “ze vormen en bedreiging voor onze sociale of economische belangen”. De manier waarop we over mensen praten die anders zijn, is voor een belangrijk deel een functie van hoe wij gezien willen worden door de ‘wij’ groep. Mensen passen hun discours aan, aan de regels en beperkingen van de sociale settings van interactie en communicatie. Sociale leden zullen op een strategische een positieve zelfpresentatie proberen te realiseren. Dit geldt in het bijzonder wanneer het gaat om gevoelige onderwerpen als ‘buitenlanders’. Positieve zelfpresentatie is niet alleen een verdedigingsmechanisme van individuen als personen, maar ook als gerespecteerde, geaccepteerde en geïntegreerde sociale leden van de ‘wij’ groep. Dit zelfde geldt voor het persuasieve karakter van bevooroordeelde taal. Mensen hebben de intentie hun ervaringen, evaluaties, meningen, attitudes en acties te delen met andere leden van de ‘wij’ groep (van Dijk, 1984).

De algemeen geldende norm is dat het niet acceptabel is om publiekelijk bevooroordeelde of racistische opmerkingen te maken. Mensen willen zich daarom voordoen als niet bevooroordeeld en zullen, wanneer zij negatieve uitlatingen doen over andere etnische groepen, strategieën gebruiken om de vooroordelen te verhullen. Door de betekenis en stijl van woordkeuzes en zinnen te analyseren kan men meer inzicht verkrijgen in de structuren en strategieën van de betekenis van de discourses en het onderliggende ideologische raamwerk.

5.2 De waarheid in woord

Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen een abstracte en een empirische benadering van het concept betekenis. De abstracte benadering behandelt het begrip betekenis in termen van proposities. Een propositie is een conceptuele structuur welke een bewering en een of meerdere argumenten omvat. Elke zin geeft uitdrukking aan een of meerdere van deze proposities. De meer empirische benadering van betekenis concentreert zich op het daadwerkelijke cognitieve processen van het begrijpen van ontvangers; hoe geven ze betekenissen aan zinnen; wat is het resultaat van deze interpretatie en welke mentale strategieën gebruiken ze om tot zulke interpretaties te komen?

De semantiek van discours is niet beperkt tot de betekenis van geïsoleerde woorden en zinnen maar concentreert zich ook op de manier waarop zulke betekenissen met elkaar worden gecombineerd. Wanneer betekenisvolle zinnen met elkaar worden gecombineerd in een betekenisvolle sequentie, dan is deze sequentie coherent. Een tekst is plaatselijk coherent wanneer de proposities gaan over situaties, gebeurtenissen of acties die onderling specifieke relaties hebben, bijvoorbeeld een temporale of causale relatie. Deze coherente relaties zijn hier interessant omdat plaatselijke coherentie afhankelijk is van onze kennis en overtuigingen over de maatschappij. Een analyse van de betekenissen en coherente relaties binnen een discours geeft ons de mogelijkheid om er de overtuigingen van de spreker, over causale of andere relaties in de maatschappij, uit af te leiden. Deze overtuigingen zijn op hun beurt weer gebaseerd op algemene kennis, attitude en ideologieën. Een ander aspect van de analyse van betekenis is niet direct gebaseerd op dergelijke referenties naar de feiten of de conditionele relaties tussen deze feiten, maar op relaties tussen de proposities zelf. De ene propositie kan bijvoorbeeld een implicatie, een specificatie, generalisatie of een contrast zijn in vergelijking met een eerdere propositie (van Dijk, 1991).

Perspectief

Een belangrijke eigenschap van discours betekenis is perspectief. Vanuit welk oogpunt worden de gebeurtenissen en acties beschreven? Perspectief is niet gemakkelijk te

karacteriseren aangezien er verschillende manieren zijn waarop de spreker zich kan identificeren met de positie ten opzichte van of de mening over de mensen waarover zij spreken. Perspectief binnen discours wordt tot uitdrukking gebracht doormiddel van verschillende tekstuele tekens afhankelijk van het standpunt van de spreker. Het komt niet alleen via woordkeuzen of zinnen maar ook door de manier waarop de mensen en hun acties worden beschreven in de tekst (van Dijk, 1991).

5.3 Beestje niet bij de naam noemen

Een machtig instrument in de kritische analyse van discours is de systematische analyse van wat als onvoorwaardelijk wordt aangenomen. Vanwege het bestaan van kennis, overtuigingen en mentale modellen over de wereld wordt een groot deel van de informatie die een rol speelt in communicatie en wederzijds begrip als onvoorwaardelijk aangenomen. De tekst kan gezien worden als een ijsberg van informatie waarvan alleen het topje daadwerkelijk in woorden en zinnen tot uitdrukking wordt gebracht. De analyses van wat als onvoorwaardelijk wordt aangenomen is erg nuttig voor de studie naar onderliggende ideologieën. Vooral wanneer het gaat om gevoelige onderwerpen als vooroordelen en discriminatie worden de sprekers door sociale normen gedwongen voorzichtig te zijn in hun uitspraken waardoor vele betekenissen impliciet blijven of indirect worden uitgedrukt (van Dijk, 1991).

Een vorm van impliciete betekenissen zijn implicaties. Woorden, zinnen of proposities kunnen verschillende impliciete en indirecte betekenissen hebben. Hiermee wordt de informatie bedoeld die door de gebruikers van taal afgeleid wordt uit hun eerdere kennis en overtuigingen gecombineerd met de informatie die daadwerkelijk tot uitdrukking wordt gebracht in de tekst. Een vooronderstelling is een speciale vorm van een implicatie en kan gedefinieerd worden als een voorstel welke semantisch het gevolg is van een statement en van de ontkenning van dat statement. Anders gezegd omvatten vooronderstellingen informatie waarvan verwacht wordt dat deze bekend is bij de spreker en ontvanger en welke daarom niet expliciet genoemd hoeft te worden (van Dijk, 1991).

Impliciete en indirecte betekenissen kunnen ook tot uitdrukking worden gebracht door middel van verschillende vormen van ‘vaagheid’. Deze semantische eigenschap wordt vaak gebruikt wanneer het essentieel is om verantwoordelijkheid voor negatieve acties te verhullen (van Dijk, 1991).

Gebeurtenissen kunnen op verschillende manieren beschreven worden: iets kan in globale termen worden beschreven, iets kan beschreven worden door te refereren aan de actie in het geheel of iets kan beschreven worden aan de hand van de kleinste details. Er kan een beschrijving worden gegeven van vele details maar er kan ook een selectie worden gemaakt en een beschrijving geven van slechts enkele details (van Dijk, 1977).

5.4 Taalpolitiek

Binnen taal wordt voortdurend politiek bedreven. Er wordt beleidsmatig en strategisch met woorden omgegaan. Een strategie is een doelgerichte eigenschap van discours welke veelvuldig voorkomt bij discours over gevoelige onderwerpen zoals etnische relaties. Een belangrijke strategie in veel verschillende vormen van discours over minderheden is een positieve zelfpresentatie. Men probeert de ander te overtuigen dat ze niet racistisch of bevooroordeeld zijn en proberen op deze manier de indrukken van de ontvanger van de boodschap over de spreker te managen. Terwijl de spreker op deze manier een impressie van tolerantie probeert achter te laten, probeert hij/zij de ontvanger ook een negatieve indruk te geven van de persoon waarover hij/zij spreekt (van Dijk, 1984).

In een maatschappij waar de norm is dat racisme of vooroordelen immoreel of zelfs illegaal zijn, is een strategie van positieve zelfpresentatie essentieel. Ontkenning is hierbij een relevante functionele actie. Vaak komt er na een ontkenning van racisme een negatief statement over een etnische minderheidsgroepering. Dit wordt ook wel een ‘disclaimer’ genoemd. Enkele andere strategische acties:

- *‘Apparent admission’*. Hierbij worden negatieve uitingen gevolgd door worden als: er zijn natuurlijk ook uitzonderingen.
- *Contrast*. Hierbij worden negatieve uitlatingen van de ander gecontrasteerd met positieve uitlatingen over de eigen groep.

- *Het matigen of zoeken van een excuus.* Hierbij worden verzachtende omstandigheden of ‘goede’ redenen gezocht voor discriminerende acties. In deze context is ook veelal sprake van een hyperbool. De negatieve uitlatingen/acties van de eigen groep moeten worden gematigd terwijl die van de andere groep juist worden overdreven. Wat ook voorkomt is ridicularisatie van de andere groep om deze in diskrediet te brengen of men geeft het slachtoffer zelf de schuld van het feit dat hij slachtoffer is.

(van Dijk, 1991).

5.5 Taalkunst

Mensen gaan kunstzinnig met taal om en hebben een eigen stijl. Na de analyse van verschillende typen van onderliggende structuren is het ook belangrijk te kijken naar de stijl van taal: de structuren die aan de oppervlakte liggen of het uitdrukkingsniveau. Met andere woorden: er moet niet alleen gekeken worden naar wat er gezegd wordt, maar ook naar hoe het gezegd wordt (van Dijk, 1991).

Stijl heeft te maken met de keuze en variatie van woorden die gebruikt worden wanneer er gesproken wordt over etnische minderheden en de patronen van zinnen die deze woorden organiseren. Stijl is het spoor in de tekst van de persoonlijke meningen en de sociale context van het taalgebruik. Een analyse van stijl vertelt ons wat het geschikte gebruik van woorden is om een mening uit te drukken in een specifieke situatie of discours genre (van Dijk, 1991).

Lexicografische stijl is het gebruik van woorden of de formulering. De stijl van een tekst zijn de eigenschappen van de uitdrukking die variëren naar gelang de persoonlijke en sociale context. Deze selectie varieert met het genre van de tekst, de meningen, de sociale situatie, groepslidmaatschap of cultuur van de spreker. De spreker kan tussen verschillende varianten kiezen om aan dezelfde persoon te refereren en deze keuze wordt bepaald door sociaal gedeelde meningen, attitudes en ideologieën. De keuze van woorden kan onthullen wie er in controle is, wat de verhoudingen zijn tot de groep personen waarover gesproken wordt (van Dijk, 1991).

6. Beeldverkenning

Er is sprake van een exploratief/tentatief onderzoek. Het is een inventarisatie van de huidige beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren bij autochtoon Nederlandse jongeren, naar de zelfbeleving van Marokkaans-Nederlandse jongeren en de rol van de media bij deze beeldvorming. Exploratie is geboden in relatief onbekende situaties. De methode doet een sterk beroep op de creativiteit en het improvisatievermogen van de onderzoekers. De onderzochten zijn subjecten die zelf betekenis geven aan de werkelijkheid en hun handelen. De 'geloofwaardigheid' heeft prioriteit boven 'ware kennis'. Men gaat niet op zoek naar zogenaamde generaliseerbare verklarende kennis of wetten zoals bij toetsend onderzoek (Swanborn, 1987. In: Nijhoff & Trompetter, 1994)

6.1 Betekenissen interpreteren

Voor de beantwoording van de onderzoeksvraag is, gegeven de aard van de vraagstelling, gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksmethode doormiddel van mondelinge diepte-interviews en een discoursanalyse. Een kwalitatieve onderzoeksmethode gaat uit van het interpretatieve paradigma welke is gebaseerd op de veronderstelling dat de sociale werkelijkheid gecreëerd en in stand gehouden wordt door subjectieve en intersubjectieve ervaringen van de actoren. Er kunnen drie observaties worden onderscheiden, die van toepassing zijn op kwalitatief onderzoek:

1. Ten eerste omvat het de studie naar symbolisch discours welke de verschillende realiteiten van de betrokken actoren omvat.
2. Ten tweede is het de studie naar interpretatieve principes die door de actoren worden gebruikt. Deze interpretatieve principes omvatten twee processen. De eerste heeft betrekking op het verwerken en begrijpen van het discours vanuit het oogpunt van de deelnemer. Het tweede proces betreft de strategische keuzes van de deelnemer bij het selecteren van symbolische codes.
3. Ten derde is het de studie naar de contextuele principes die de interpretatie van het discours bepalen en begeleiden in een spraak gemeenschap.

Kort gezegd is het de taak van de kwalitatieve onderzoeker een beter begrip te krijgen van de betekenissen die mensen gebruiken bij het begeleiden van hun activiteiten (Gudykunst & Kim, 1984).

6.2 Er meer uithalen dan er in zit

Met mondelinge diepte-interviews kunnen persoonlijke gegevens van de respondenten worden verkregen en persoonlijke motieven worden achterhaald. Volgens Baarda en de Goede (1999) is het interview de aangewezen dataverzameling methode wanneer men iets te weten wil komen over attitudes, opinies of kennis. Voordeel van open vragen is dat ze meer spontane antwoorden genereren en veel informatie opleveren. Nadelen van deze methode zijn: de kans op sociaal wenselijke antwoorden en de tijdrovende verwerking van de vragen (Baarda en de Goede, 1999).

Het afnemen van het interview zal gebeuren aan de hand van de richtlijnen van het diepte-interview, zoals beschreven door Den Boer (1994). Zij beschrijven het diepte-interview als volgt:

“Een kwalitatief interview krijgt meestal de vorm van een langdurig en open gesprek aan de hand van globale aandachtspunten. De keuze voor de aandachtspunten wordt bepaald door de attenderende begrippen waarmee je het onderzoek begint. Uitgangspunt is dat in principe alles wat mensen naar aanleiding van die topics vertellen relevant kan zijn, omdat het je aandacht kan vestigen op dimensies van het te onderzoeken verschijnsel waarvoor je in eerste instantie misschien geen oog hebt.”

In het eerste deel van het interview zal ingegaan worden op het mediagebruik van de respondenten. Vervolgens zal het beeld van de respondenten over Marokkaans-Nederlandse jongeren in kaart worden gebracht door middel van open vragen waarin gevraagd wordt naar de meningen en (waarde)oordelen met betrekking tot een aantal topics welke beschreven staan in de topiclijst.

Relevant bij de topics zijn de ideeën die de respondenten hebben en over welke (impliciete) kennis zij beschikken. Voor de Marokkaans-Nederlandse respondenten is bovendien van belang welke ervaringen zij hebben met ideeën die over hen bestaan en hun kennis over deze ideeën.

Tot slot zal ingegaan worden op de manier waarop de geïnterviewden de rol van de media beschouwen bij deze beeldvorming. Er zal onder andere gevraagd worden hoe zij Marokkaans-Nederlandse jongeren in de media vertegenwoordigd zien.

6.3 Taal bestaat uit meer dan woorden

In dit onderzoek is er voor gekozen om met behulp van een discoursanalyse betekenis te geven aan de interviews. Door middel van een discoursanalyse ga ik op zoek naar het discours waarbinnen de respondenten over Marokkaans-Nederlandse jongeren praten. Met andere woorden: hoe wordt het discours over Marokkaans-Nederlandse jongeren geconstrueerd?

Discoursanalyse kan volgen Wetherell en Potter (1988) het best omschreven worden doormiddel van de onderling verbonden concepten ‘functie’, ‘constructie’ en ‘variatie’ met als analyse-eenheid het interpretatieve repertoire.

- Functie: Er is sprake van een continuüm van interpersoonlijke functies als ‘verklaren’, ‘rechtvaardigen’, ‘verontschuldigen’, ‘beschuldigen’ etc. welke de discursieve context definiëren. De functies kunnen ontmaskerd worden door de bestudering van ‘variatie’.
- Variatie: Het feit dat discours gebaseerd is op verschillende functies betekent dat het zeer variabel is: wat mensen zeggen en schrijven zal verschillen van wat zij doen. Een gebeurtenis, sociale groep, een beleid of een persoonlijkheid kan op vele verschillende manieren beschreven worden al naar gelang de functie verschuift van bijvoorbeeld verontschuldigen naar beschuldigen. Sprekers geven verschuivende, inconsistente en gevarieerde beelden van hun sociale wereld. Variatie speelt een cruciale analytische rol aangezien variatie een gevolg is van

- functie een daardoor gebruikt kan worden als een analytische aanwijzing voor welke functie er gebruikt wordt binnen het discours.
- Constructie: Het feit dat discours gericht is naar een bepaalde functie verteld ons dat discours opbouwend gebruikt wordt. Taal wordt geconstrueerd voor bepaalde doelen en consequenties. Variatie is hiermee zowel een index van functie als een index voor de verschillende manieren waarop belangen gefabriceerd kunnen worden.
 - Interpretatieve repertoire: Discours is variabel in de zin dat elke spreker gebeurtenissen en personen op verschillende manieren (afhankelijk van de functie) zal construeren. Inconsistenties en verschillen in discours zijn verschillen tussen relatief intern consistente taaleenheden. Dit zijn interpretatieve repertoires. Repertoires kunnen gezien worden als bouwstenen die sprekers gebruiken voor het construeren van versies van acties, cognitieve processen en andere fenomenen. Elk specifieke repertoire bestaat uit termen die op bepaalde stilistische en grammaticale wijze gebruikt worden.

Door middel van een discours analyse zullen de variaties in de inhoud bestudeerd worden om zo een beter begrip te krijgen van de functie. Door de bronnen, van waaruit een belang geconstrueerd wordt, te bestuderen kan ook onderzocht worden wat deze kunnen bereiken. De verschillen in de inhoud reflecteren de verschillen tussen de interpretatieve repertoires. Door te kijken naar regelmatigheden in het taalgebruik en door niet te kijken naar het individu als analyse-eenheid, kan er wellicht vooruitgang worden geboekt in een beter begrip van het complexe discours betreffende de beeldvorming over Marokkaanse jongeren (Wetherell & Potter, 1988, pp. 168-183).

6.4 Zestien waarheden

In het onderzoek zullen acht autochtone Nederlandse jongeren en acht Marokkaans-Nederlandse mannen en vrouwen betrokken worden. Beide groepen vallen binnen de leeftijdscategorie 18-30 jaar, volgen of hebben middelbaar of hoger onderwijs gevolgd en zijn woonachtig in de Randstad. Er zijn een drietal redenen voor deze afbakening:

- Om een vergelijking te kunnen trekken tussen twee groepen mensen is het gewenst dat deze groepen min of meer dezelfde demografische kenmerken bezitten.
- Uit praktische overwegingen heb ik voor middelbaar of hoger opgeleide mannen en vrouwen tussen de 18 en 30 jaar gekozen. Door mijn persoonlijke contacten met deze groep, onder andere op de Universiteit van Amsterdam, zijn zij redelijk eenvoudig te werven.
- Er is bovendien gekozen voor respondenten welke middelbaar of hoger beroepsonderwijs volgen of gevolgd hebben aangezien over het algemeen gezegd kan worden dat deze groep verbaal sterk is. Dit kan de interviews ten goede komen.

7. Hoe leuk is een Kut-Marokkaan?

Autochtone Nederlanders spreken over Marokkaans-Nederlandse jongeren binnen het discours van ‘het Nederlandse referentiekader’ (paragraaf 7.1). Hierop aansluitend kan er gesproken worden over het verhullende repertoire. Aangezien de algemeen geldende norm is dat het niet acceptabel is om publiekelijk bevooroordeelde of racistische opmerkingen te maken worden er door de autochtone Nederlanders verschillende strategieën gebruikt om de vooroordelen te verhullen.

Wanneer de Marokkaans-Nederlandse jongeren door de autochtone Nederlanders vergeleken worden met het Nederlandse referentiekader, de Nederlandse norm, dan worden zij beschouwd als een achtergestelde bevolkingsgroep (paragraaf 7.2).

Een tweede uitkomst van de vergelijking door de autochtone Nederlanders van Marokkaans-Nederlandse jongeren met het Nederlandse referentiekader is dat zij gezien worden als een bedreiging (paragraaf 7.3). Dit is voor een belangrijk deel het gevolg van de negatieve berichtgeving in de media. Het voorbeeld van een persoon of gebeurtenis wordt hierbij gebruikt ter illustratie van een algemener argument tegen Marokkaanse jongeren.

Vanwege de negatieve uitkomsten die uit de vergelijking van Marokkaans-Nederlandse jongeren met het Nederlandse referentiekader zijn voortgekomen, concluderen de autochtone Nederlanders dat de Marokkaans-Nederlandse jongeren zich moeten aanpassen aan de Nederlandse maatschappij (paragraaf 7.4). Deze aanpassing wordt als eenzijdig beschouwd, als assimilatie.

7.1 De Nederlandse norm

Autochtoon Nederlandse jongeren praten over Marokkaan-Nederlandse jongeren binnen het discours van het Nederlandse referentiekader. Zij praten vanuit een Nederlands perspectief, dat is de norm, dat is ‘gewoon’. Dit duidt op ethnocentrisme. Volgens Gudykunst (1998) speelt de massamedia een belangrijke rol in wat als ‘gewoon’ of ‘normaal’ beschouwd wordt. De massamedia leren ons veel normen van onze cultuur en

voorzien in gezichtpunten van de realiteit. De Nederlandse respondenten projecteren hun waarden op andere culturen zonder er bij stil te staan dat alles ook op een andere manier kan (Nijhoff en Trompetter, 1994).

1. “Ja, dat meer ook weer dat je uit je eigen omgeving of je hebt dan in Amsterdam gewoond en je hebt een Marokkaans gezin naast je wonen dan is het vaak een gezin met drie of meer kinderen dus ik denk ook wel dat ze in vergelijking met de Nederlandse cultuur veel kinderen hebben. En ik denk ook wel dat ze geconcentreerd zijn in bepaalde steden zoals Amsterdam en Rotterdam. Toch de wat eh zwakkere gebieden zal ik maar zeggen de mindere ja de plekken waar minder hoogopgeleide gezinnen zitten denk ik dat ze zich daar concentreren.” (vrouw, 24-1)

Zoals uit paragraaf 3.2.3 is gebleken slaat het begrip ethnocentrisch volgens Pattynama (1995) op de individuele of collectieve neiging om onderscheid te maken tussen de eigen groep die tot maatstaf en norm wordt verheven en de vreemde groep. Daarbij beziet men de eigen groep met positieve, loyale gevoelens en alles wat vreemd is met negatieve vijandige gevoelens.

De functie van het discours van het Nederlandse referentiekader hangt samen met twee facetten van ethnocentrisme die Gudykunst (1998) onderscheid terug:

- De eigen groep wordt als superieur gezien, de waarden van deze groep zijn universeel.

2. “Ik ben nooit discriminerend geweest, en ik was ook niet bevooroordeeld iedereen krijgt gelijke kansen, maar je merkt gewoon dat in een groot deel van de gesprekken dat ze eisen, ze eisen dat je nu een huurauto neerzet, jij regelt nu een huurauto. Dat is wat je krijgt, jij brengt mijn auto nu naar Nederland. En zo zijn de meeste niet gewend om te communiceren. En daar heb ik ook moeite mee gehad, als ik een doorsnee klant aan de telefoon heb met een probleem, dan is het ik heb een probleem. Wat heeft u dan, nou dan ga je kijken hoe je dat kan oplossen met zijn 2en en hoe je daar het beste uitkomt, en dan heb je in het verlengde van zijn vakantie plannen. En er wordt gewoon normaal gecommuniceerd, dan heeft u dus een huurauto nodig, wij gaan een huurauto voor u regelen. We doen uw auto op transport want dat is niet meer te maken. Dat is de reguliere gang van zaken.” (man, 30)
- De andere groep is inferieur en de waarden van deze groep worden afgewezen.

3. *“Ongecensureerd denk ik dat ik als ik die Alfa van mij niet kan betalen omdat ik niet genoeg verdien. Dan koop ik hem niet, en dan denk ik dat zij er wat meer voor zullen doen om toch voor elkaar te krijgen dat zij wel in een dikke BMW rijden. Of dat het nu stelen is of roven, of iemand zij schoenen of telefoon afpikken of handelen in drugs. Denk ik dat ze daar minder moeite mee hebben dan wij Nederlanders.” (man,30)*

Wanneer de respondenten over de Marokkaanse jongeren spreken binnen het discours van het Nederlandse referentiekader is dit niet alleen functioneel voor het benadrukken van de duidelijke en gewaardeerde kenmerken van de Nederlanders, maar tegelijkertijd voor het kleineren van minderheden. Hun gewoonten, gedrag en waarden worden beschreven en geëvalueerd in relatie tot wat als normaal wordt gezien, dat wil zeggen Nederlands. Het referentiekader wat wordt gebruikt bij het beschrijven van minderheden is duidelijk de normen, waarden, gewoonten en gedrag van de Nederlanders (Verkuyten, de Jong en Masson, 1995). Ook van Dijk heeft opgemerkt dat “ze zijn anders (qua cultuur of mentaliteit)” een categorie is waarin bevooroordeelde taal zich clustert (van Dijk, 1984)

4. *“Nou ja dat wordt natuurlijk grotendeels door de moeder gedaan. Dat vind ik altijd een beetje... De moeders hebben natuurlijk verder weinig te zeggen, dan dat ze wat over de kinderen te zeggen hebben. Dat is eigenlijk de enige macht die ze hebben, dus dat merk je wel vaak dat ze die kinderen. Dat zijn de enige tegen wie ze wat kunnen zeggen over wat ze wel en niet mogen, dus daar zijn ze wel streng tegen, maar ja aan de andere kant ook helemaal niet. Want ze weten ook niet hoe ze hun kinderen op moeten voeden volgens de Nederlandse samenleving en hoe ze zich hier moeten gedragen. En daardoor gaat het natuurlijk ook vaak wel mis. En de vaders die, ja die zijn natuurlijk echt de baas en die staat weer boven de moeder.” (vrouw, 24-2)*

Uit de gesprekken met de autochtoon Nederlandse jongeren is het ‘verhullende repertoire’ naar voren gekomen. Zoals uit paragraaf 5.1 is gebleken is de algemeen geldende norm dat het niet acceptabel is om publiekelijk bevooroordeelde of racistische opmerkingen te maken. Mensen willen zich daarom voordoen als niet bevooroordeeld en zullen, wanneer zij negatieve uitlatingen doen over andere etnische groepen, strategieën gebruiken om de vooroordelen te verhullen (van Dijk 1984).

De eerste strategie die de autochtone Nederlanders gebruiken om negatieve uitlatingen te verhullen is het maken van grapjes. Door ergens een grap van te maken proberen ze hun vooroordelen te verdoezelen. Er worden zeer stereotype quasi grappige opmerkingen gemaakt waarna vaak een “maar” volgt en blijkt dat ze dat eigenlijk toch wel echt zo vinden. Ze lachen om hun eigen bevooroordeelde opmerkingen. Door het op een lacherige manier af te doen willen ze het minder erg laten klinken. Het lijkt dan ook dat ze zich er een beetje voor schamen dat ze dat zeggen en daarom er een beetje om moeten giechelen.

5. *“Wat dat betreft is het zo dat als hier een Marokkaan door de straat loopt ha ha dan is dat toch wel een unicum en kan het maar twee dingen betekenen ha ha of m’n autoradio is de volgende dag weg of ha ha nee nu chargeer ik het natuurlijk een beetje want zo erg is het natuurlijk niet maar goed dit is natuurlijk het typische Amstelveense kakbuurt is misschien een beetje overdreven maar er wordt hier gek opgekeken als er een Marokkaanse jongen door de straat loopt en dat wordt natuurlijk meteen geassocieerd met van o shit m’n autoradio.” (man, 28)*

6. *“Als je een leuke baan wilt, er zijn heus wel bedrijven die zeggen van geen probleem en als je bij ons een interne functie hebt ha ha niet met de buitenwereld in aanraking komt ha ha, maar ik denk dat bedrijven dat echt nog niet willen.” (vrouw, 24-1)*

Een tweede strategie die door autochtone Nederlanders gebruikt wordt om vooroordelen ten opzichte van Marokkaans-Nederlandse jongeren te verhullen is positieve zelfpresentatie. De manier waarop we over mensen praten die anders zijn, is voor een belangrijk deel een functie van hoe wij gezien willen worden door de ‘wij’ groep. Mensen passen hun discours aan, aan de regels en beperkingen van de sociale settings van interactie en communicatie. Sociale leden zullen op een strategische manier een positieve zelfpresentatie proberen te realiseren. Dit geldt in het bijzonder wanneer het gaat om gevoelige onderwerpen als ‘buitenlanders’.

In een maatschappij waar de norm is dat racisme of vooroordelen immoreel of zelfs illegaal zijn, is een strategie van positieve zelfpresentatie essentieel. Men probeert de ander te overtuigen dat ze niet racistisch of bevooroordeeld zijn en proberen op deze manier de indrukken van de ontvanger van de boodschap over de spreker te managen.

Terwijl de spreker op deze manier een impressie van tolerantie probeert achter te laten, probeert hij/zij de ontvanger ook een negatieve indruk te geven van de persoon waarover hij/zij spreekt (van Dijk, 1984).

Uit de interviews zijn verschillende strategieën naar voren gekomen voor een positieve zelfpresentatie:

- “Ontkenning” is een relevante functionele actie bij het bewerkstelligen van een positieve zelfpresentatie. Vaak komt er na een ontkenning van racisme een negatief statement over een etnische minderheidsgroepering (zie ook citaat 2). Dit worden ook wel ‘disclaimer’ genoemd (van Dijk, 1991).

7. “Net zo goed als die van mij doordat het vooroordeel weer bevestigd wordt, cognitieve dissonantie heet dat, dat je ziet wat je wilt zien. Dat het beeld bevestigd dat jij in je hoofd hebt. Ik als werkgever zou enkele Marokkaanse jongeren en enkele Nederlandse jongeren net zoveel kans geven. Totdat die Marokkaanse jongen dingen doet waarvan ik zeg van ja je flikt het toch, datgene waar ik bang voor was.” (man, 30)

- Contrast is een strategie waarbij negatieve uitlatingen van de ander worden gecontrasteerd met positieve uitlatingen over de eigen groep (van Dijk, 1991).

8. ”Ja, dat is hun houvast. Zo als een Marokkaanse normaal een studie volgt, en je ouders laten je vrij om voor een geloof te kiezen. Waarin ik al niet geloof ik denk dat het 100% zeker is, dat je niet vrij bent om een geloof te kiezen. Mijn ouders die zijn allebei katholiek of christelijk opgevoed, ik weet het niet eens. Die hebben tegen mij gezegd wat jij wilt, die hebben mij niets opgelegd. Jij mag zelf bepalen waar je in gelooft en wie je gelooft.” (man, 30)

- Het matigen of zoeken van een excuus is een strategie waarbij verzachtende omstandigheden of ‘goede’ redenen worden gezocht voor discriminerende acties. (van Dijk, 1991).

9. “Nee, ik kijk ik denk daar best wel over na want ik merkte wel dat mijn mening best veranderd hè. Ik had altijd zoiets van laat maar allemaal komen helemaal geen probleem maar je ziet gewoon dat het op den duur gewoon steeds minder gaat werken dat veertig procent van de Amsterdamse bevolking als het al niet meer is allochtoon is kijk en dat is zeg maar een tendens die

denk ik niet goed is voor Nederland, absoluut niet. Dus ja wat dat betreft verander ik in die opvatting best wel behoorlijk maar ik denk dat heel Nederland dat met mij doet tot en met de meest linkse politici aan toe dus wat dat betreft is het wel een behoorlijke inschattingfout die we een tijd terug hebben gemaakt.” (man, 28)

10. “Aan de andere kant wil ik ook nog even zeggen dat ik wel vind dat alles is op een gegeven moment wel discriminatie. Dat was ook met dat programma je kunt op een gegeven moment niets meer zeggen want dat is discriminatie. Je discrimineert wel heel snel vind ik. Je mag bijna niets meer zeggen. En het is toch niet altijd discriminatie, ik bedoel ze discrimineren ons toch ook. Het is wel discriminatie als jij tegen je zoon of dochter zegt je mag niet met een Marokkaanse, Turkse of Antilliaanse man thuiskomen dat is vanuit ons discriminatie maar zij zeggen wij kiezen iemand voor je uit en dat zal geen Nederlanders worden. En dat is dan geen discriminatie. Dus dat vind ik wel alles gaat nu om discriminatie, vooroordelen zijn ook meteen, ik bedoel vooroordelen zijn niet altijd slecht of zijn niet altijd hatelijk bedoeld. “ (vrouw, 24-1)

7.2 Marokkanen als achtergestelde bevolkingsgroep

Naast het discours van ‘het Nederlandse referentiekader’ wordt er over Marokkaans-Nederlandse jongeren gesproken binnen het discours van ‘Marokkanen als achtergestelde bevolkingsgroep’. Hier komt een ‘superioriteitsrepertoire’ uit voort. In vergelijking tot de Nederlandse norm zien de autochtone Nederlanders de Marokkaans-Nederlandse jongeren als een achtergestelde bevolkingsgroep. Dat ze achtergesteld zijn blijkt volgens de autochtone Nederlanders ten eerste uit het feit dat de Marokkanen die in Nederland leven van het “platteland” afkomen, dat het “boeren” zijn en daardoor “kansarmen” en dat ze uit Marokko komen wat “een grote woestijn is”. Uit onderzoek van Nijhoff en Trompetter (1994) is al eerder gebleken dat Nederlanders denken te beseffen dat de groep Moslims in Nederland overwegend van plattelandsgebieden komt en zo al een achterstand heeft.

11. “Ik heb eens een Turks meisje gesproken die dan hier als toerist loopt die zegt ook ik schaam me rot als ik hier loop het is gewoon zo dat de boeren, de kansarme uit Marokko, Turkije dat dat de mensen zijn die hier hun heil gaan zoeken en dat zijn zeg maar de mensen uit de Arnhemse volkswijken ja om het zo maar te noemen dat zijn de mensen die gewoon op een gegeven moment geen steek verder meer komen in het land waar ze dan wonen en die dan het geluk ergens anders gaan vinden. En dan heb je dus een probleem als je een grote concentratie van die mensen bij elkaar krijgt.” (man, 28)

12. Ik denk aan grote vlaktes aan grote woestenij, aan handelaren die trekken van gebied naar gebied om te onderhandelen over goederen. Nou weet ik dat Marokko een hele rijke cultuur heeft, volgens mij wel. Rond Casablanca en de grote steden, want de rest is natuurlijk allemaal afgelegen gebied en woestenij, en boerendorpjes. (man, 30)

Ten tweede zijn de Marokkaans-Nederlandse jongeren achtergesteld omdat zij heel “conservatief” zijn en nog “heel erg vasthouden aan hun tradities”.

13. "Nou ja goed de Nederlandse samenleving veranderd we hebben gewoon andere ideeën over normen en waarden dan we denk ik twintig jaar geleden hadden. Dan noem ik euthanasie, abortus softdrugs wat voor een groot gedeelte vrij is en een behoorlijke tolerantie ten opzichte van bijvoorbeeld andere bevolkingsgroepen. Hoewel dat verhaal kennelijk niet helemaal opgaat. Maar tolerantie tegenover homoseksuelen en zo nou ja goed hoe we met elkaar omgaan en zo. En ik denk wat dat betreft dat het overgrote deel van de Marokkaanse gemeenschap in Nederland op dat gebied gewoon best wel achterloopt. Of gewoon andere denkbeelden daarover heeft. Dus ja bijvoorbeeld over homo's of zo, dat komt gewoon best wel vaak in het nieuws en dan hoorde ik laatst ook iemand zeggen van ja god dat is een discussie die we twintig jaar geleden al achter de rug hebben gehad dat gaan we niet nog een keer doen omdat er kennelijk een andere bevolkingsgroep behoorlijk aan het groeien is in Nederland. Dat is een hoofdstuk dat we hebben afgesloten. Ik denk dat dat voor meerdere manieren geldt en dat heeft natuurlijk weer alles te maken met integratie enzo. Het is niet alleen de taal spreken maar ook begrijpen hoe de Nederlandse samenleving in elkaar zit." (man, 28)

14. "Gewoon heel ouderwets, en ze doen niet echt heel veel moeite om zich aan te passen of om de taal te leren. Ze zijn nog heel streng met hun religie, en met hun eigen regels. Terwijl als je in Marokko gaat kijken dan is iedereen vrij en lijkt het best westers allemaal. En die Marokkanen hier die leven nog hetzelfde als 40 jaar geleden daar, die zijn eigenlijk gewoon stil blijven staan. Dat idee heb ik wel. Niet allemaal natuurlijk, maar wel een groot gedeelte. Vooral de mensen die overlast veroorzaken." (vrouw, 24-2)

Ten derde worden Marokkaans-Nederlandse jongeren geassocieerd met criminaliteit, één van de categorieën waarin bevooroordeelde taal zich volgens van Dijk (1984) clustert (zie paragraaf 5.1). Dat zij bij criminele activiteiten betrokken raken komt omdat zij niet studeren en niet serieus bezig zijn met hun toekomst. Bovendien laten zij zich “naar

beneden sleuren”. Dit betekent dat zij de Marokkanen zien als een achtergestelde bevolkingsgroep. Ze zijn laag opgeleid, crimineel, laten zich naar beneden sleuren en zijn daardoor achtergesteld.

15. "Marokkanen daar ook mee associeer omdat ik het gewoon die dingen waar ik ze associeer vind ik gewoon niet... niet slim zeg maar dus dan denk ik van als je een studie doet en je bent heel serieus met je toekomst bezig dan eh dan eh hang je niet zo rond en vertoon je dat gedrag niet en denk dat daarom die associaties een beetje met elkaar te maken hebben. Het is heus niet zo dat geen enkele Marokkaan studeert, maar als ik naar m'n eigen studie keek waren het ook allemaal blanken." (vrouw, 26)

16. "Ik zie ze gewoon als individuen die het waarschijnlijk wel moeilijker hebben dan dat ik het heb gehad in mijn jeugd. Omdat ik niet tussen twee eh fronten of twee culturen sta. En voor de rest heb ik daar eigenlijk niet echt een mening over. Ja dat ik het zielig vind dat het zo veel gebeurt. Maar ik heb aan de andere kant ook wel zoiets van kom laat nou gewoon zien wat je waard bent, kom daar ook gewoon voor op. En laat je dan niet naar beneden sleuren. Ik heb juist zoiets van kom op! Ha, ha het is heel erg raar maar dat is meer hoe ik over ze denk. Ik heb daar niet in het algemeen een heel erg rot beeld over of misschien een heel positief beeld. Het is meer dat ik gewoon zie als alle andere mensen alleen denk ik dat zij net als andere mensen die in twee culturen staan het net iets wat moeilijker hebben dan de jongeren die hier geboren zijn met twee Nederlandse ouders. Alleen denk ik dan waarom laat je je dan meesleuren waarom probeer je er dan niet iets van positiefs van te maken maar dat is ook iets wat in de pubertijd gebeurt en er gaan zo veel jongens meisjes de verkeerde kant op in de pubertijd." (vrouw, 24-3)

Uit paragraaf 3.2.2 is gebleken dat het hebben van een vooroordeel als “de Marokkanen zijn achtergesteld” verschillende functies heeft:

- De differentiatiefunctie. Deze functie benadrukt de rol van stereotypen bij het ontstaan en het handhaven van een positief gewaardeerd onderscheid tussen de eigen groep en de andere groepen. De mens is een sociaal wezen en heeft er behoefte aan om zijn sociale territorium af te bakenen en daarbinnen op een of andere manier herkenbaar te zijn. Dit geeft hem een onontbeerlijk gevoel van zekerheid, verbondenheid en geborgenheid. Het negatief afschilderen van de ‘zij’-groep geeft automatisch een positieve sociale identiteit die volgens de sociale identiteitstheorie door alle groepen wordt nagestreefd (Tajfel, 1981). Dit betekent dat door het negatief afschilderen van de Marokkanen als zijnde

dat zij een achtergestelde bevolkingsgroep zijn, de eigen groep positief gewaardeerd kan worden en zo een positieve sociale identiteit krijgt.

- **Rechtvaardigingsfunctie:** Hierbij gaat het om de rechtvaardiging van de ongelijke behandeling van leden van andere groepen in de samenleving. “Ze zijn achtergesteld” dient als legitimering voor het feit dat zij door de Nederlanders in een achtergestelde positie worden gezet of niet gelijk behandeld worden. Vooroordelen worden op deze manier gebruikt ter legitimering van een bepaald onrecht en kunnen daarom beschouwd worden als ‘egodefensieve attitudes’ (Tajfel, 1981)

7.3 Marokkaans-Nederlandse jongeren vormen een bedreiging

Veel van de respondenten zien de Marokkaanse jongeren, vooral de jongens, als een bedreiging. Van Dijk (1984) zegt dat “ze vormen en bedreiging voor onze sociale of economische belangen” een van de categorieën is waarbinnen bevooroordeelde taal zich clustert. De autochtone Nederlanders zien de Marokkaans-Nederlandse jongeren als een bedreiging op basis van:

1. De mediaberichtgeving. Wanneer gekeken wordt naar de cultivatietheorie van Gerbner dan blijkt dat de televisiewerkelijkheid leidt tot eenvormigheid in de cultuur en tot zogenaamde mainstreaming; steeds meer mensen zouden de werkelijkheid op dezelfde manier gaan beschouwen, namelijk zoals de televisie ons haar voorspiegelt. Omdat het om een brede en blijvende maatschappelijke verandering ten gevolge van de media gaat, spreekt Gerbner over cultivatie. Het gaat hierbij om veranderingen van totale wereldbeelden en maatschappelijke verhoudingen (zie paragraaf 5.1). Vergeer (2000) concludeert, op basis van verschillende onderzoeken die zijn gedaan naar de manier waarop etnische minderheden voorkomen in de media, dat er een algemeen beeld gecreëerd wordt dat etnische minderheden bedreigend zijn (zie paragraaf 6.1.1)

17. “Dat krijg je er nooit door, daar krijg je nooit toestemming voor. En als het bekend wordt dan maak je je eigen familie te schande. En dan is het legitiem om haar dood te slaan of af te maken want ze heeft haar familie ten schande gemaakt. Dus dat moet gewroken worden, daar moet actie

op ondernomen worden en dat doet haar broer, vader of wie dan ook. De hele familie steunt hem want het is een schande. Dan denk ik hoe bekrompen ben je? (...) Vind ik eng ook, ja want dat maakt het heel erg, het maakt je een beetje willoze wezens. Juist degene die dat probeert te doorbreken, die zegt ik ga met de man van wie hou, die volgt haar gevoelens en haar instinct. Die wordt gestraft en afgemaakt, het is een ziekte een plaag. En het is een schande voor de familie, dat moet geëlimineerd worden en iedereen staat er achter. En dan ik ja god, dat is heel anders. Heel anders dan in West-Europa natuurlijk. En dat vind ik eng als je zo ver doordraaft, en dat gebeurt vaker. Dat zijn geen nieuwe verhalen, dat zijn bekende verhalen. Daar zijn films van gemaakt en boeken over geschreven.” (man, 30)

18. “Ik bedoel ja, het is nu niet echt geëscaleerd nu hier in ehm maar ik lees wel eens over de Franse voorwijken van Parijs waar je gewoon echt niet meer als Fransman of als blanke over straat hoeft te lopen want dan heb je gewoon een probleem daar binnen de korts mogelijke tijd. Nou ja, dat is natuurlijk een proces wat we hier denk ik helemaal niet kunnen gebruiken (...) Nou nee absoluut niet nee helemaal niet ik zie dat helemaal niet als een bedreiging. Maar aan de andere kant als je in zo’n buurt woont, kan ik me voorstellen dat je daar niet al te prettig meer woont. Trouwens mijn vriendin heeft op de Admiraal de Ruiterweg in Amsterdam west gewoond. En het was daar behoorlijk angstig om ’s avonds naar huis te lopen want ze heeft diverse keren al die gasten achter haar aan gehad.” (man, 28)

19. “Eeh, wat me opvalt in de krant is in ieder geval dat eh, we hebben een tijdje de Telegraaf gehad, volgens mij de eerste krant die ermee begon een beetje onrust te stoken over de criminaliteit in het nieuws voornamelijk over buitenlandse jongeren gedaan wordt (...) dat verontrust me wel. Ik heb er zelf niet zoveel last van maar met de Telegraaf had ik zoiets van dat is sensatie, stemmingmakerij. Maar ik zie het nu ook vaker in het Parool verschijnen, en het wordt dan met naam en toenaam genoemd. Dat het Marokkaanse jongeren zijn, of Antilliaanse jongeren, en dat vind ik verontrustend (...) Het is ook mijn veiligheid, ik sta mijn mannetje wel. Maar daar is niets tegen te doen.” (man, 30)

2. Eigen ideeën. Dat ook hier de media een prominente rol hebben blijkt uit de theorie van Adoni en Mane (1984). Volgens deze theorie is de subjectieve realiteit (de denkbelden, opinies en attituden over de objectieve realiteit) een vervormde versie van de objectieve realiteit waarbij de symbolische realiteit (bijvoorbeeld media-inhouden) een mediërende rol heeft.

20. *“Ik ben nog bijgebracht met respect voor ouderen, en ik heb het idee dat dat bij die jongeren die op straat lopen dat dat niet meer speelt. Je merkt het ook zelf als je ze tegen komt, ze zijn, als ik een groep Marokkanen, of Antilianen of het kunnen ook Nederlanders zijn... (...) Nee als ik een groep jongeren zie en die zijn op een bepaalde manier gekleed en die gedragen zich op een bepaalde manier. Dan schat ik in, ik zet ze wel in een hokje. Ik kijk wel voor mij zelf is het een potentieel gevaar. Moet ik daar rekening mee houden of niet. Vaak kom je zo ’n groep tegen en die lopen je gewoon voorbij en die negeren je. Wat me wel opvalt, is dat bij Marokkaanse jongeren en Turkse jongeren, dat weet ik niet. Maar bij Marokkaanse jongeren, dat ze je indringend aankijken. En ik heb altijd een beetje gezien, iemand indringend aankijken is ook wel een uitdaging. En dat heeft alles met respect te maken, laat je elkaar gewoon met rust of ga je de confrontatie aan. En ik heb confrontaties kunnen ontwijken door mensen gewoon niet indringend aan te kijken. Want als ik in de stad liep en ik keek iemand in zijn ogen dan wist ik dat ik daar problemen mee kon veroorzaken. En zij doen dat gewoon, en dat doen ze vrij makkelijk. Ik weet niet of het een gebrek aan respect is of dat het hun cultuur is. Dat ze iedereen die ze tegenkomen indringend aankijken, ik voel mij er ongemakkelijk bij.” (man, 30)*

3. Extremisme. Vooral sinds de aanslagen op het WTC in New York op 11 september 2001 associëren autochtone Nederlanders Marokkaans-Nederlandse jongeren met extremisme en moslim fundamentalisme. Het gevolg hiervan is dat autochtone Nederlanders de Marokkaans-Nederlandse jongeren als een bedreiging zien.

21. *“Eh, nou ja daardoor is natuurlijk wel ja met hun geloof en dat sommige Marokkanen ja die worden ook opgeleid om terrorist te worden. Ja, Misschien dat Nederlanders ook wel een beetje bang zijn (...) ja voor aanslagen ik weet niet en ehm het is natuurlijk wel, ik weet niet of er nu meer Marokkanen zijn dan eerst maar ze laten wel wat meer van zich horen en daardoor horen wij nu ook wat meer van ze nu.” (vrouw, 24-2)*

22. *“Ik weet niet sowieso na elf september eh is alles wat met Moslim extremisme te maken heeft een beetje eng. Ehm bij Marokkanen en Turken denk je, ook al heeft het vaak niets mee te maken, ik bedoel er zijn winkeldieven en doodslaan heeft niets te maken met moslimfundamentalisme maar toch leg je op een of andere manier een link.” (man, 27)*

4. Persoonlijke ervaringen of ervaringen van derden. Persoonlijke negatieve ervaringen met Marokkaans-Nederlandse jongeren of negatieve ervaringen die

vrienden, kennissen of familieleden met deze groep hebben gehad worden gegeneraliseerd naar de gehele groep Marokkaans-Nederlandse jongeren.

23. *"We nemen ook een Marokkaanse jongen aan voor die Marokkaanse route (...) En dan komt hij en dan zeg ik je hebt HBO, we gaan je een opleiding geven om je werk te kunnen doen. Je krijgt twee weken intensieve opleiding, betaald. (...) Dat is een aardige investering van ons om jou de zomer in te krijgen en dan moeten we van op aan kunnen dat je deze zomer blijft. En want ja we investeren in je en in de zomer is het nu eenmaal zomer en dan is het druk en als je er dan van door gaat dan hebben we een probleem, en wat doe je dan? (...) Nee, tuurlijk geen probleem, als ik hier voor kies dan... Ok dat is goed hij krijgt de opleiding, twee weken, hij heeft twee weken opleiding gekregen hij heeft twee weken onder begeleiding gewerkt en de eerste dag dat het begon los te barsten had hij aan andere baan is ie weg. Dan denk ik van ja, doe je het toch, doe je toch datgene waar ik bang van ben. (...) Wat mij betreft heeft dat alles te maken met fatsoen met hoe je opgevoed bent (...) Ze kiezen in hun eigen belang. Te allen tijde. Dat merk je in de gesprekken ook die je met ze hebt, ze liegen alles bij elkaar om het voor elkaar te krijgen zoals ze het willen hebben. Als het bij mij niet lukt dan proberen ze het 5 minuten later bij een collega. Dan blijven ze net zo lang bellen totdat ze het voor elkaar krijgen. En ze liegen echt alles bij elkaar."* (man, 30)

24. *"Nou ja bijdehand ja absoluut laten we het daar maar op houden. Ik bedoel ja een heel klein voorbeeldje waar ik eigenlijk best wel van schrok omdat je heel veel van die verhalen hoort enz over dat je na wordt geroepen en zo op straat en beledigingen. Maar toen mijn moeder in het ziekenhuis lag afgelopen week, ik stapte in de lift en hij stopte op één terwijl ik naar de begane grond moest dus ik stap uit en kijk om me heen staat er zo'n groepje Marokkaanse jongens van een jaar of 14 of zo die waarschijnlijk familie in het ziekenhuis hadden en ik zeg nou ik moet hier niet zijn dus ik ga weer weg. En ze roepen Hé wat moet je nou joh en ze geven meteen een klap tegen te lift! Ik denk nou ja waar gaat dat nou over weet je wel ik denk dat is in ieder geval redelijk typisch."* (man, 28)

Dat alle Marokkaans-Nederlandse jongeren op basis van de hiervoor genoemde punten als een bedreiging worden gezien, betekent dat negatieve evaluaties over een kleine groep Marokkaanse jongeren of Islamieten, impliciet worden gezien als valide voor de hele groep Marokkanen. Voorbeelden van specifieke personen worden gebruikt ter bevestiging van eigenschappen, attributies en het gedrag welke wordt toegeschreven aan de gehele categorie. Personen worden in een categorie geplaatst en dienen als voorbeelden. Informatie over deze personen wordt gebruikt voor de gehele categorie

(Verkuyten, de Jong en Masson, 1995). Het voorbeeld van een persoon of gebeurtenis wordt gebruikt ter illustratie van een algemener argument tegen Marokkaanse jongeren. Er is sprake van stereotypering.

Veel oordelen worden geveld op basis van impliciete kennis, op basis van dingen die ze denken te weten maar niet zeker weten.

25. *“Nee, helemaal niet, op m'n werk had ik volgens mij 1 collega maar ik weet niet eens of hij Marokkaans is of misschien Turks, ik zie het verschil namelijk niet, maar eh, nee, echt helemaal niemand.” (vrouw, 26)*

26. *“Weet je dat ik dat niet eens weet, zijn Marokkanen moslims? Nee toch? Wel? (...) Zie je, zo weinig weet ik er eigenlijk van, alleen dat het geloof heel erg belangrijk is, dat denk ik, dat komt ook omdat ik een beetje, ik ben nooit in Marokko geweest, maar wel in Turkije, daar was het ook heel sterk, de mannen gingen maar zes keer per dag bidden en die vrouwen moesten verder maar zorgen enne...” (vrouw, 26)*

In paragraaf 3.2.2 zien we dat Aronson (1999) stereotypering definieert als het toebedelen van identieke karakteristieken aan ieder lid van een groep, ongeacht de daadwerkelijke variatie tussen de leden van die groep. Stereotypering geschiedt niet noodzakelijkerwijs bewust. Meestal is het is het slechts een manier waarop de mens zijn beeld van de wereld simplificeert. De meeste stereotypen zijn niet gebaseerd op valide ervaringen maar op ‘van horen zeggen’, van beelden die door de massamedia worden voortgebracht of ze worden binnen onze eigen gedachte gegenereerd om zo de eigen vooroordelen te rechtvaardigen.

Ook Shadid (1998) zegt dat een belangrijke oorzaak van vooroordelen generalisatie is van directe of indirecte ervaringen met leden van de andere groep. Ook kunnen vooroordelen ontstaan wanneer een groep als een concurrent of als een bedreiging wordt ervaren. Aronson (1999) zegt hierover dat, gezien de schaarste van bronnen, de dominante groep een minderheidsgroepering probeert te exploiteren om op die manier een materieel voordeel te bewerkstelligen. Ten derde kunnen vooroordelen ontstaan door waarnemingsfouten en attributiefouten. Eerstgenoemde kunnen het gevolg zijn van

foutieve informatie over een bepaalde groep of van een regelmatige benadrukking van ongewenst gedrag van haar leden. Het gevolg is dat er een schijnbare samenhang ontstaat tussen dat ongewenste gedrag en de centrale kenmerken van de groep in kwestie. Bij attributie fouten gaat het om het feit dat mensen geneigd zijn, het ongewenste gedrag van de eigen groep toe te schrijven aan de omstandigheden, terwijl dat van de andere groepen gezocht wordt in tekortkomingen van de groep zelf (Shadid 1998). Aronson (1999) zegt hierover dat wanneer personen zich op een manier gedragen die overeenkomt met de stereotypen, men er vanuit gaat dat dit komt door wie ze zijn en niet door hun leefomstandigheden.

7.4 Aanpassing aan de Nederlandse maatschappij

Vergelijkend met het Nederlandse referentiekader (7.1) zien de autochtone Nederlanders de Marokkaans-Nederlandse jongeren als een achtergestelde bevolkingsgroep (7.2) en als een bedreiging (7.3). Door op deze manier over Marokkaans-Nederlandse jongeren te praten is het makkelijk om te zeggen: ze moeten zich maar aan ons aanpassen. Dit is het ‘aanpassingsrepertoire’. Zij zijn van mening dat een “goede Marokkaan” een “Nederlandse Marokkaan” is. Wanneer ze meer Nederlandse normen en waarden hebben zoals dat de “vrouw ook werkt” dan zijn ze goed geïntegreerd. Dat betekent dat de Nederlanders niet van integratie spreken maar van assimilatie. Buitenlanders moeten zich aanpassen aan de Nederlandse maatschappij. Deze aanpassing wordt als eenzijdig beschouwd, als assimilatie. Zo lang de Marokkanen zich gedragen als Nederlanders is het goed. Zij worden dus alleen geaccepteerd als ze aangepast zijn aan de Nederlandse samenleving, hiermee wordt hun Marokkaans-zijn niet gerespecteerd. Uit paragraaf 5.1 is gebleken dat ‘ze passen zich niet aan’ een van de categorieën is waarin bevooroordeelde taal zich clustert (van Dijk, 1984).

27. “Dus dat waren dan misschien de ouders of de grootouders die hier naartoe kwamen en inmiddels heb je dus alweer een of twee generaties verder die hier zijn opgegroeid en dat zijn dan meer Nederlandse Marokkanen weet je wel dat is meer geïntegreerd. (vrouw, 24-1)

28. *“Nederlanders vinden natuurlijk dat de Marokkanen zich aan Nederland moeten aanpassen en aan onze dingen, maar andersom gaan wij helemaal niet aan hun doen. Ik vind dat zelf ook niet logisch. Ik woon toch in Nederland.” (vrouw, 26)*

29. *“Eh als je kijkt bij diegene die het echt nog goed vasthouden, van de mensen waarvan ik het weet en wat je ook hoort, ik heb niet alle gezinnen gezeten natuurlijk, is het toch de klassieke rolverdeling van man werkt, vrouw huishouden en gezin en kinderen en moeder doet de opvoeding en de vader bemoeit zich daar wel mee maar het is toch meer de taak van de moeder. Dat is wat ik weet en dat zal niet in elk gezin zo zijn maar ik denk dat het wel nog steeds in veel gezinnen zo gaat. Toevallig bij mijn Marokkaanse collega dus niet want die werken allebei en die hebben zich vind ik heel goed geïntegreerd.” (vrouw, 24-3)*

Het is een vrije keuze geweest om naar Nederland toe te komen en zij moeten dan ook de verantwoordelijkheid dragen over de consequenties van deze keuze. Verkuyten, de Jong en Masson (1995) beschrijven dit als het repertoire van de vrije wil welke door Nederlanders wordt gebruikt om een beter begrip te krijgen van de positie van Marokkanen en om de noodzakelijkheid van aanpassing aan de Nederlandse maatschappij te beargumenteren.

De autochtone Nederlanders denken te zien dat de Marokkanen zich helemaal niet willen aanpassen aan de Nederlandse samenleving. “Ze worden niet gepusht door de ouders”, “ze moeten op een of andere manier gedwongen worden”, “ze willen er niet bijhoren” en “ze willen graag vasthouden aan tradities, normen en waarden”. De Marokkanen willen niet integreren omdat “er zo veel van ze zijn dat het helemaal niet nodig is”. Dat ze dit niet willen is de oorzaak van de problemen.

30. *“Ja, ik denk het wel, ja, als het echt zo is, wat natuurlijk niet zeker is, als het echt zo is dat Marokkanen meer problemen veroorzaken, ik denk dat dit te wijten is aan toch niet genoeg integreren in de Nederlandse samenleving, dan vind ik wel dat het op de een of andere manier gedwongen moet worden maar ik denk dat zo'n soort dwingen alleen maar uit jezelf kan komen dat je dat zelf graag wilt, ik zou niet weten hoe dat anders kan, dat kan je niet opleggen (vrouw, 26)*

31. *“Eh, ik denk dat ze wel gastvrij zijn, naar elkaar toe, binnen dan, ieder geval binnen de gemeenschap, de taal ook, de Marokkaanse taal, dat ze dat toch blijven spreken ook, ik denk dat ze wel ook graag willen vasthouden aan die tradities en normen en waarden (vrouw, 26)*

Als de Marokkanen zouden willen integreren, zo zeggen de respondenten, zou het wel kunnen want Nederland biedt genoeg kansen. Het is een vrij, open en tolerant land.

32. *“Ik denk dat als jij als Marokkaans meisje van eh 10 hier op een basisschool zit denk ik dat er geen discriminatie is om naar een vervolgopleiding te gaan. Maar ik denk dat het met name te maken heeft met de mensen die hier niet geboren zijn denk ik dat het gewoon de taalachterstand is en ik denk dat het ook wel iets te maken heeft met hoe er binnen het gezin mee wordt omgegaan. Als jij eh ja ik weet niet dat is dan meer een gevoel maar ik denk dat de ouders binnen een Marokkaans gezin misschien minder pushen op een goede opleiding.” (vrouw, 24-1)*

33. *“Ik denk dat onze leeftijd echt wel alle kansen krijgen en hebben gekregen. Ik bedoel als je als vrouw van vierentwintig niet als schoonmaakster ergens wilt werken of in de winkel van je oom staan in Amsterdam, ik denk dat je dan bijna gedwongen wordt om dus af te stappen van de traditie met je hoofddoek en je lagen over elkaar aan.” (vrouw, 24-1)*

34. *“Ja, die (chinezen) hebben kennelijk niet die problemen met de Nederlandse samenleving, die hebben een andere manier gevonden om het samen te doen en ik vind ook niet dat ze dat allemaal moeten loslaten dat vind ik helemaal niet als Marokkaan mag je best je eigen tradities en waarden behouden en naleven, ik denk dat het toch wel goed samen kan, Nederland heeft best een open cultuur wat dat betreft, volgens mij, als je wil als Marokkaan, dan kan dat prima.” (vrouw, 26)*

Deze ideologie van Nederland als een tolerante maatschappij wordt volgens Verkuyten, de Jong en Masson (1995) gereproduceerd en versterkt door zichzelf te presenteren in een positief daglicht. Hiermee beargumenteren zij waarom buitenlanders zouden moeten assimileren. Dit sluit aan bij de theorie die ook in paragraaf 7.2 van toepassing was. Een functie van het vooroordeel “Marokkanen willen zich niet aanpassen” is de rechtvaardigheidsfunctie. De ongelijke behandeling van de Marokkanen (ze worden niet geaccepteerd) wordt gerechtvaardigd door te zeggen “ze willen zich niet aanpassen”. Op deze manier beschermen de Nederlanders zich met behulp van vooroordelen tegen onaangename waarheden over henzelf. Aronson (1999) spreekt in deze context over ‘blaming the victim’. Het feit dat de slachtoffers slachtoffer zijn, dat ze niet geaccepteerd worden in de Nederlandse samenleving, ligt aan de eigen persoonlijkheid en gebreken. Aan het feit dat zij zich niet willen aanpassen.

8. Hoe leuk is het om een Kut-Marokkaan te zijn?

Uit het beeld wat Marokkaans-Nederlandse jongeren van zichzelf hebben komen vier repertoires voort.

Ten eerste (paragraaf 8.1) voelen zij zich niet geaccepteerd in de Nederlandse samenleving. Zij zien zichzelf en willen gezien worden als een volwaardige burger van de Nederlandse maatschappij waarbij hun Marokkaanse afkomst gerespecteerd wordt.

Het gevoel dat zij niet geaccepteerd worden door de Nederlandse samenleving komt voor een belangrijk deel voort uit de media (paragraaf 8.2). Marokkaans-Nederlandse jongeren zijn van mening uitgesloten te worden door de media. Aangezien de media gezien kunnen worden als een afspiegeling van de samenleving, voelen zij zich door deze samenleving uitgesloten. Ondanks dat de Marokkaans-Nederlandse jongeren zich niet in dit beeld herkennen voelen zij zich er wel door aangesproken. Doordat de Marokkaans-Nederlandse jongeren worden aangesproken op het gedrag van een beperkte groep voelen zij zich in een hoek gedrukt en gaan zij zichzelf verdedigen. In paragraaf 8.3 is te zien hoe deze verdediging tot uitdrukking komt.

Uit het verdedigingsrepertoire vloeit een ‘wij’/’zij’ onderscheid voort binnen de eigen groep (paragraaf 8.4). Aan de ene kant hebben we gezien dat de Marokkaans-Nederlandse jongeren het negatieve beeld op henzelf betrekken en dat ze zich vanuit deze positie verdedigen. Aan de andere kant geven zij aan dat zij zich niet in het beeld herkennen en schuiven zij het af op de ‘zij’ groep.

8.1 Fluïde grens tussen Marokkaans en Nederlands

De identiteit van de respondenten fluctueert tussen een Nederlandse en een Marokkaanse. Marokkaans- of Nederlands-zijn is voor veel respondenten een moeilijke kwestie. De meeste zijn in Nederland geboren of naar Nederland gekomen toen zij nog een baby waren. Zij kennen geen ander thuisland dan Nederland, maar krijgen van huis uit de Marokkaanse cultuur en tradities mee. Het belangrijkste voor hen is geaccepteerd te

worden in de Nederlandse samenleving waarbij hun Marokkaanse afkomst gerespecteerd wordt. Ze willen gerespecteerd worden om wie ze zijn en zijn van mening dat je niet van Nederlandse afkomst hoeft te zijn om bij de Nederlandse maatschappij te horen. Zij hebben het idee dat ze pas geaccepteerd worden wanneer ze de “perfect geïntegreerde” Marokkaan zijn, op dat moment worden ze niet meer als Marokkaan gezien maar als Nederlander, hun Marokkaans-zijn wordt niet gerespecteerd.

1. “Wat ik onlangs nog hoorde van ik heb net een nieuw baantje en ik was een beetje in gesprek met mijn bazin zeg maar en toen zei ze van je bent echt een perfect geïntegreerde Marokkaanse ik zie jou ook helemaal niet als Marokkaanse zei ze, voor mij ben je gewoon Nederlandse. Maar toen zei ik: op papier ben ik dat wel maar zo voel ik me dus niet.” (vrouw, 25)

2. “Want Nederlanders hebben nog steeds niet als, ze staan er nog steeds van te kijken bijvoorbeeld als ik zeg ja ik heb aan de universiteit gestudeerd “Goh heb jij aan de universiteit gestudeerd?” en “Goh wat spreek jij correct Nederlands” alsof dat niet de normaalste zaak van de wereld is alsof dat iets heel bijzonders is. Dus aan dat soort opmerkingen en reacties ben je opmerken ja ik wordt dus helemaal niet als vanzelfsprekend beschouwd als gewoon een lid van de samenleving, nee, ik ben een geval apart.” (vrouw, 22)

Verkuyten (1988) zegt dat identiteitsproblemen kunnen ontstaan wanneer de zelfdefinitie niet overeenkomt met de categorie waarin de persoon door de sociale omgeving wordt ingedeeld. Marokkaans-Nederlandse jongeren die hier in Nederland zijn geboren zouden als Marokkaans gezien en benaderd kunnen worden terwijl zij zichzelf afwisselend definiëren als Nederlands of Marokkaans. Pattynama (1995) maakt, zoals we in paragraaf 4.3 kunnen zien, in dit verband een onderscheid tussen de sociale identiteit en de subjectieve identiteit. De eerste is de identiteit waarop men wordt ingedeeld en eventueel gewaardeerd en gediscrimineerd. De tweede (het zelfbeeld) is de persoonlijke identificatie hiermee. De Marokkaans-Nederlandse jongeren worden ingedeeld bij de categorie Marokkanen maar identificeren zich hier maar gedeeltelijk mee. Gudykunst (1998) ziet culturele identiteit als de sociale identiteit die zich concentreert op het lidmaatschap van een cultuur. De sterkte van de culturele identiteit wordt bepaald door de mate waarin cultuur als belangrijk wordt gezien voor de manier waarop men zichzelf definieert. De cultuur wordt een belangrijkere factor in de zelfdefinitie wanneer men zich

in een andere cultuur bevindt. Voor de Marokkaans-Nederlandse jongeren betekent dit dat zij over twee culturele identiteiten beschikken. Waarbij de Marokkaanse culturele identiteit sterker is dan de Nederlandse culturele identiteit. Dit kan in termen van Collier en Thomas (1988) verklaard worden door het feit dat culturele identiteit wordt gezien als de identificatie met en de gepercipieerde acceptatie in een groep die beschikt over een cultuur. Aangezien zij het gevoel hebben niet geaccepteerd te worden als volwaardig lid van de Nederlandse samenleving speelt de Nederlandse culturele identiteit een minder belangrijke rol speelt bij de zelfdefinitie.

Wanneer er negatieve standaardoordelen bestaan over de identiteitsstempel (of sociale identiteit) die Marokkaans-Nederlandse jongeren krijgen opgelegd door de omgeving en op grond waarvan hij/zij de kans loopt negatief gewaardeerd, geminacht of gediscrimineerd te worden, dan is de kans groot dat hij/zij in zijn gevoel van eigenwaarde wordt aangetast. Als men met andere woorden negatief beoordeeld en bejegend wordt omwille van een bepaald categoriaal lidmaatschap, waarvoor men niet verantwoordelijk is, dat wezenlijk onontkoombaar is voor de betrokken persoon, dan wordt een positieve sociale identiteitsbeleving bemoeilijkt. Dit kan leiden tot gevoelens van iemand te zijn die niet volwaardig meetelt, die er net zo goed niet had kunnen zijn (Verkuyten, 1988).

Wanneer de Marokkaans-Nederlandse jongeren naar mening van de sociale omgeving niet als “perfect geïntegreerd” worden bestempeld (wat grotendeels het geval is) worden zij nooit als volwaardig onderdeel van de Nederlandse samenleving geaccepteerd. Hun Marokkaans-zijn, en daarmee anders zijn, wordt dan benadrukt. Als reactie hierop geven de Marokkaans-Nederlandse jongeren aan “trots” te zijn op hun Marokkaanse afkomst en dat zij ook “zeer zeker niet hun best zullen doen om Nederlander te worden”

3. “Nou ik denk omgekeerd waarom zij denken dat ik geen Nederlander ben dat is het hele verhaal dus ik denk maar toch ondanks dat je hier geboren en getogen je kunt wel zeggen Nederlander maar ik blijf toch altijd van ja Marokkaan en daar ben je trots op en dan blijf je ook zeg maar Marokkaan hoe dan ook of je hier geboren bent dus.” (man, 28)

4. *“Ik kan wel straks jurist zijn en mijn beste beentje voor zetten en mij inzetten voor de maatschappij maar ik krijg de waardering niet want ik zal toch altijd een Marokkaan blijven. Zo worden heel veel mensen gezien, jij bent en zult altijd een Marokkaan blijven. Ja, dat weet ik ook en ik zal ook zeer zeker niet mijn best doen om Nederlander te worden. Soms krijg je wel het gevoel alsof het een soort van Bah gevoel is om Marokkaan of moslim te zijn.” (vrouw,25)*

Volgens Verkuyten (1988) blijkt dat de manier van verwerken van ongunstig beoordeelde etiketten afhankelijk is van het bestaan van groepsverbanden tussen de geëtiketteerde. Aangezien er bij de Marokkaanse gemeenschap sprake is van een groepsverband met een eigen gemeenschapsleven, ‘autonome’ cultuur en sociale organisatie, kan het individu zijn behoefte aan sociale erkenning grotendeels kwijt binnen de eigen groep die het voornaamste referentiekader vormt. Als gevolg van de gemeenschappelijkheden ontstaat er een belangrijk hechtingskader o.a. ter compensatie van bestaande negatieve oordelen. Datgene waarom men geminacht wordt (Marokkaans-zijn) gaat de basis vormen voor een gevoel van eigenwaarde (ik ben er trots op om Marokkaans te zijn). Uit onderzoek van Ballard (1979) is een soortgelijke reactie gebleken. Jonge Aziaten in Engeland hebben als reactie op de verwerping waarmee ze geconfronteerd werden hernieuwde belangstelling hebben voor en trots ontleen aan de etnische achtergrond.

Antwoord vinden op de vraag wanneer zij zich nou juist Marokkaans voelen en wanneer Nederlands is een lastige opgave. Zoals uit paragraaf 3.2.3 is gebleken kunnen ras en etniciteit beschouwd worden als relatieve uitvindingen die in elke situatie, tijd of plaats opnieuw gemaakt en herzien kunnen worden. Op die manier worden de grenzen tussen ‘wij’ en ‘zij’ dan steeds weer weerlegd. (Pattynama, 1995). Bij de indeling in de categorie ‘Marokkaans’ of ‘Nederlands’ lijkt betrokkenheid een belangrijke rol te spelen. Wanneer Marokkaans-zijn met negatieve activiteiten geassocieerd wordt zoals “zakkenrollers in de tram” dan voelen de Marokkaans-Nederlandse jongeren zich hierbij niet betrokken. Wanneer het Marokkaans-zijn echter betrekking heeft op de Marokkaanse cultuur, tradities, familie en de Islam dan voelen zij deze betrokkenheid wel. Aangezien zij naast deze betrokkenheid bij de Marokkaanse cultuur ook een betrokkenheid voelen bij de Nederlandse samenleving, kan men concluderen dat zij zichzelf zien als een onderdeel

van de Nederlandse samenleving. Niet als Nederlanders en niet als Marokkanen maar als Marokkaanse-Nederlanders.

5. *“Soms voel ik me wel Marokkaans en soms niet (...) Nou soms zit ik in de tram en dan zie ook wel dat het vooral in het algemeen de Marokkaan aan het zakkenrollen is en de Nederlander niet maar dan denk ik ook van ja balen. Dan voel ik me niet bij hun betrokken maar als ik bij mijn familie wel dan wel en als mensen het vragen.” (vrouw, 24-2)*

6. *“En ik ben trots op het feit dat ik een moslim ben ik zou absoluut niet beweren dat ik echt regels van god tot in het oneindige naleef maar de intentie is er zeer zeker en ik doe ook zeer zeker mijn best om daar een weg in te vinden. Ik probeer dat natuurlijk wel te combineren met mijn leven als Nederlandse-Marokkaan want ik weet ik woon in een westerse samenleving, een westerse maatschappij en ik weet dat ik niet terug zal keren naar Marokko ik zie dit ook als mijn thuisland ondanks dat ik in Marokko geboren ben.” (vrouw, 25)*

8.2 Uitsluiting door de media

De respondenten herkennen zich niet in het beeld van Marokkanen dat door de media wordt weergegeven. De media geven een eendimensionaal beeld weer van de Marokkaanse cultuur; het gaat altijd over “criminele Marokkaanse jongeren in Amsterdam, “als er weer een moslim vrouw geslagen is”, “hoofddoekjesaffaires” en “extremisme”. De media betrekken slechts een beperkte groep in hun berichtgeving. Een gevolg van het feit dat ze zichzelf niet terugzien in de media is dat zij zich voelen uitgesloten en, zoals ook uit paragraaf 8.1 bleek, niet geaccepteerd als volwaardige lid van de Nederlandse samenleving.

7. *“De enige keren dat de Marokkanen op het beeld zijn of op de radio of in interviews is alleen maar als het gaat over Marokkanen en dan vaak gekoppeld aan negatieve dingen als ehm criminele Marokkaanse jongeren in Amsterdam. Of eh moslim vrouwen die worden geslagen of eh het gaat weer over een of andere hoofddoekjes affaire zal ik maar zeggen dus alleen als er negatieve dingen in het nieuws komen dan zie je ook in ene Marokkanen.” (vrouw, 22)*

8. *“Omdat eh wat ik al zei, omdat ze op sensatie gericht zijn omdat ze. Er was laatst in Barend en van Dorp hadden ze een journalist uitgenodigd en toen ging het weer over Marokkaanse jongeren ik zal je zelfs vertellen dat zij moest zo'n verantwoording afleggen en zij hebben echt van alles*

erbij gehaald, het ging namelijk over dat incident wat er bij Dirk van den Broek was gebeurd maar ze hebben echt van alles erbij gehaald. Ze hebben religie erbij gehaald, ze hebben extremisme erbij gehaald ehm gewoon allerlei vooroordelen die mensen hebben over Marokkanen, Turken en Moslims. Gewoon over de allochtonen bevolking hebben ze allemaal erbij gehaald, terwijl het alleen maar ging over dat incident. Dus ik vind dat dat soort uitzendingen voornamelijk dat er sowieso weinig allochtonen aan bod komen dat is gewoon zo tenzij het gaat over onderwerpen van allochtonen en dat er heel veel dat het niet meer objectief is. Echt allemaal onderwerpen gaan door elkaar heen, ze halen allerlei dingen erbij. Ze halen dat incident van twee jaar geleden van de twin towers halen ze erbij, osama bin laden, Irak, en Palestina dat conflict komt erbij terwijl het inderdaad gaat over een groep Marokkanen in Nederland. Dus je wordt, ik denk dat heel veel autochtone mensen dat als een geheel zien. Dus dat ze dat stigma al gelijk hebben.” (vrouw, 24-3)

De gedachtengang hierachter is dat als je jezelf niet terugziet in de media, je er wel niet bij zal horen. Dit wordt door de literatuur bevestigd. Uit paragraaf 3.1 is gebleken dat minderheden sterk ondervertegenwoordigd zijn in de media. Bovendien vindt de berichtgeving over hen zelden of nooit door hen zelf plaats. Wanneer minderheidsgroepen wel in de media zijn is dit nog steeds vaak op een stereotype manier. Weliswaar zijn in de loop der jaren steeds minder berichten direct racistisch, toch vinden we vooral de zwarte minderheden nog in hun traditionele rollen.

Dat het gevoel van Marokkaans-Nederlandse jongeren dat zij niet geaccepteerd worden in de Nederlandse samenleving een gevolg is van het feit dat zij worden uitgesloten door de media wordt bevestigd door de theorie van van Zoonen (1999). In paragraaf 2.2.1 wordt uitgelegd dat de drie termen ritueel, cultuur en burgerschap samen een visie geven op de rol van de media in de maatschappij: de rituele functie van de media, die aan de culturele betekenis ten grondslag ligt, zorgt er in feite voor dat alle soorten media en media-inhoud van belang zijn voor hedendaagse invullingen van burgerschap en voor de hedendaagse individuele en collectieve ervaring deel uit te maken van een gemeenschap of samenleving.

Aronson (1999) zegt hierover dat de onrealistische en niet-frequente portrettering van etnische minderheden misleidend en schadelijk kan zijn omdat het de illusie wekt dat

deze groepen er niet toe doen in onze samenleving; mensen die geen echte avonturen beleven, gewone problemen of menselijke emoties hebben. Bovendien draagt het gebrek aan positieve rolmodellen in de media bij aan een gevoel van inferioriteit en vervreemding onder etnische minderheden, vooral bij kinderen .

Dat zij zich uitgesloten voelen blijkt uit het feit dat zij te kennen geven nooit te worden uitgenodigd voor discussies die over algemene maatschappelijke kwesties gaan, waar zij als inwoners van Nederland ook mee te maken krijgen.

9. *”Toch omdat de meerderheid van de Marokkaanse jongeren het super goed doet namelijk. Dan vind ik het jammer dat dan zo weinig laten zien in de media. Dus voornamelijk eh deze Marokkaanse jongeren alleen maar uitnodigen als het gaat om wat in Amsterdam West weer is gebeurd of dat er weer dat de Moslims weer iets gedaan hebben. Vooral als het om negatieve dingen gaat dan worden de Marokkaanse jongeren wel uitgenodigd om dan natuurlijk weer alles te gaan verantwoorden want als het gaat om gewoon algemene onderwerpen dan worden ze haast nooit uitgenodigd. Moet je maar naar Barend & van Dorp kijken daar komt daar nooit een Marokkaan die praat over iets algemeen over het gebeuren van Mabel Wisse Smit of iets anders. Het gaat altijd over dingen die Marokkaanse jongeren doen. Ook in Netwerk en Nova.” (vrouw, 24-3)*

10. *“Nou zoals ik net zei net zoals dat er bij het nieuws en Nova en Barend en van Dorp en dat soort dingen dat er alleen maar Marokkanen worden uitgenodigd als het slecht gaat zo is het eigenlijk ook in soaps en films en toestanden. Je zult nooit een Marokkaan in een gewone rol zien zal ik maar zeggen, het is altijd het moslimmeisje met een hoofddoek of de criminele loverboy zal ik maar zeggen daar worden Marokkaanse mensen voor gecast voor die probleemgevallen zal ik maar zeggen.” (vrouw, 22)*

Verkuyten (1988) zegt hierover dat ieder mens sociale erkenning nodig heeft, wil hij/zij zichzelf van waarde zien. Hierbij gaat het om de behoefte om mee te tellen, voor vol te worden aangezien, om iemand te zijn. Lidmaatschap van een bepaalde sociale categorie kan hieraan tegemoet komen. Wanneer men echter wordt ingedeeld bij een categorie die negatief beoordeeld wordt of als minderwaardig wordt gezien kunnen er spanningen en problemen ontstaan met betrekking tot die bepaalde identiteit omdat men als persoon respect en erkenning wegens dat categorale kenmerk wordt ontzegd. Dit is het geval bij

de media. De Marokkaans-Nederlandse jongeren voelen zich door de media uitgesloten uit de categorie ‘Nederlandse burger’. Ze hebben het idee ingedeeld te worden bij de sociale categorie Marokkaan en vervolgens beoordelen de media deze categorie volgens hen als negatief en minderwaardig. De Marokkaans-Nederlandse jongeren voelen zich hierdoor niet gerespecteerd en erkend. Ook uit paragraaf 3.1.3 is gebleken dat etnische minderheden alleen aan het woord komen wanneer het gaat om hun cultuur en in mindere mate wanneer het maatschappelijke problemen betreft die voor hen van belang zijn of die in het algemeen aan de orde zijn. Hun ‘gewone’ leven blijft buiten het beeld (Shadid, 1999, van Dijk, 1983).

Marokkaans-Nederlandse jongeren geven aan dat ze er pas bij stil staan dat zij van Marokkaanse afkomst zijn als zij hier door de media op aangesproken worden; “als Marokkanen in de picture staan”, “je er in de media mee geconfronteerd wordt”, “je weer iets hoort in de media”. Alle Marokkanen worden aangesproken op het kleine groepje criminele Marokkanen die in de media naar voren komen. Ze worden aangesproken op de daden van het zwarte schaap van de familie. Ondanks dat ze zichzelf niet herkennen in het beeld wat van Marokkanen wordt weergegeven in de media, voelen ze zich er wel door aangesproken; “ik voel me dan ergens gekrenkt”. Het zwarte schaap komt tenslotte wel uit hun familie. Uit eerder onderzoek van Frissen en Houben (1994) is gebleken dat negatieve berichtgeving invloed heeft op de wijze waarop Marokkaanse vrouwen zichzelf en hun plaats binnen de samenleving zien. Net zoals in dit onderzoek gaven de vrouwen aan dat zij regelmatig aangesproken worden op negatieve en stereotiepe berichten over moslims (In: Brants, Crone en Leurdijk, 1997).

11. “Ja dan (in de media) wordt je er wel mee geconfronteerd zeg maar dat je Marokkaans bent dan voel je wel meteen aangesproken dat je behoort tot een bepaalde groep. En dan kom je wel voor jezelf op dat moment want dan komt er sterk een ‘wij’/‘zij’ onderscheid ontstaat en ja dan moet je toch partij kiezen en dan voel ik pas echt dat ik Marokkaans ben want ik zie er ook anders uit dan een Nederlander dus je wordt vanzelf wel in een hokje of in die ‘zij’-groep gestopt. En je hoort dan niet bij de ‘wij’. Dus dan moet je wel. Dan moet je zeg maar om te overleven of zo weet ik veel.” (vrouw, 24-1)

12. *“En ik sta er niet echt heel vaak bij stil dat ik Marokkaanse ben tenzij ik er op aangesproken wordt of tenzij ik weer iets in de media hoor over Marokkanen (...) Nou gewoon criminele activiteiten dat ze iemand doodgetrapt hebben wat achteraf niet waar bleek te zijn dus ja zoals laatst was er weer iets van die Marokkaanse man is doodgeschoten door de politie ja gisteravond geloof ik ja dat soort dingen allemaal (...) Nou ik voel me altijd wel Marokkaans maar dan besef ik wel dat iedereen er op aangesproken wordt, ook al heb je er helemaal niets mee te maken je wordt er toch op aangesproken. Ja, het is natuurlijk wel een hele bevolkingsgroep die daar op aangesproken wordt ondanks dat je niets doet.” (vrouw, 24-3)*

Voor de Marokkaanse jongeren is het gevoel aangesproken te worden een zware last. Ze zijn van mening dat de media een te grote kwestie maken van ‘de criminele Marokkaanse jongeren’. Ze “overdrijven”, “maken van een mug een olifant” en “schijnen te erg hun lichten erop”. Dit leidt tot een bepaalde frustratie bij de Marokkaans-Nederlandse jongeren. Zij hebben zoiets van laat ook eens zien hoe het bij mij gaat, hoe goed ik het doe, hoe goed het bij de meerderheid van de Marokkaans-Nederlandse jongeren gaat.

13. *“Nou sinds Anja Joos wel heel negatief. Het is het minste geringste dan komt het in de krant ik vind het soms gewoon een beetje overdreven. Best wel terecht dat ze in het nieuws komen maar niet zo overdreven.” (man, 28)*

14. *“Heel erg de nadruk leggen op alle negatieve dingen die gebeuren. Criminaliteit komt overal voor, het komt ook bij de autochtonen voor. Maar bij ons schijnen ze daar wel heel erg de lichten op. Van een mug wordt een olifant gemaakt en ik heb zoiets kijk ook eens naar de mensen, naar ruim 90% van de Marokkanen die het wel degelijk goed doen.” (vrouw, 25)*

Verkuyten (1988) zegt hierover dat door sociale categorisatie worden personen, gegeven bepaalde kenmerken waaraan hij/zij kan worden herkend (in dit geval voornamelijk uiterlijke en culturele kenmerken), in een specifieke categorie geplaatst (Marokkanen). Door het bekleden van die plaats wordt de persoon gezien als zijnde verschillend van personen die niet in zijn categorie vallen en in overeenstemming met personen die wel in zijn categorie vallen. Lidmaatschap van een categorie (Marokkaan) betekent dus enerzijds afzondering/-scheiding (geen geslaagde Marokkaan/geen volwaardige burger in de Nederlandse samenleving) en anderzijds gedeeldheid/gezamenlijkheid (net als de criminele Marokkanen in de media). De frustratie komt dan voort uit het feit dat

Marokkaans-Nederlandse jongeren zichzelf niet zien op de manier waarop ze door de media worden aangesproken.

8.3 In de verdediging

Uit de vorige paragraaf is gebleken dat ondanks dat de Marokkaans-Nederlandse jongeren zichzelf niet herkennen in het beeld dat door de media wordt weergegeven, zij zich hierdoor wel aangesproken voelen. Vanuit het gevoel aangesproken te worden op het gedrag van een beperkte groep Marokkaanse jongeren gaan de Marokkaans-Nederlandse jongeren uit bescherming zichzelf verdedigen. Volgens Verkuyten (1988) komt het verdedigingsrepertoire onder andere voort uit het feit dat in een leefomgeving waarin men voortdurend, consequent en in allerlei situaties met minachting wordt geconfronteerd reacties van mensen zodanig moeten worden gevormd dat ze als gunstig voor het gevoel van eigenwaarde kunnen worden geïnterpreteerd.

Dat Marokkaans-Nederlandse jongeren zich verdedigen heeft twee redenen. Het betekent ten eerste dat zij zich in een hoek gedrukt voelen en ten tweede, zoals al eerder in paragraaf 8.1 is gebleken, dat zij het gevoel hebben niet gerespecteerd te worden als Marokkaan en niet geaccepteerd te worden als volwaardig lid van de Nederlandse maatschappij. Het verdedigingsrepertoire komt als volgt tot uitdrukking:

- De respondenten nemen een houding aan van “het kan me niets (meer) schelen”, “ik vind het alleen maar dom”, “ik kan er eigenlijk wel om lachen” en “het doet met niets”. Door aan te geven dat de negatieve beeldvorming je niet raakt kan je jezelf beschermen. Iets wat je niet raakt kan je niet schaden.

15. “Het is een soort van frustratie ik weet niet je voelt je niet begrepen, niet serieus genomen, niet geaccepteerd, niet erkend en ik heb zoiets van nou weet je er is een tijd geweest dat ik me echt kwaad maakte om dit soort berichten maar nu heb ik zoiets van nu ben ik er immuun voor nu heb ik zoiets van laat maar gaan, het is weer een golf wat nu komt en straks weer over gaat en dan over een tijdje krijg je weer allochtonen integratie multiculturele samenleving krijg je weer dat hele verhaal.” (vrouw, 24-1)

16. *“Ik vind dat dom. Dat vind ik echt gewoon dom. Dat verbaasde me echt want ik heb ook zelfs een keer van iemand gehoord die dacht dat Marokko naast Turkije lag. Toen dacht ik nou dan ben je wel heel erg, dat vind ik gewoon echt dom (...) ik moet er eigenlijk wel om lachen. Want ja om dat soort dingen moet ik wel lachen”.* (vrouw, 24-3)

- Ze verdedigen ze hun positie door excuses te zoeken: “90% van de ouders is analfabeet”, “we moeten het helemaal zelf doen”. Door aan te geven dat het bij anderen hetzelfde is laten ze zien dat ze geen uitzondering zijn. Ze verdedigen zichzelf door te laten zien dat het bij de Nederlanders net zo is: “het is heel erg normaal”, “bij de Nederlanders is het niet zo heel anders”, “ik zie eigenlijk geen verschil”, “andersom zou het ook niet zo zijn”

17. *“Ik bedoel de meeste Marokkaanse jongeren komen niet uit de rijkste wijken. Die hebben ouders waarvan 90% analfabeet is en die komen regelrecht van het platteland. En dan vind ik het al heel knap als hun kinderen al hoger onderwijs genieten in Nederland. En dat wordt heel vaak vergeten dat dat eigenlijk een prestatie is dus het is ook zo Marokkaanse jongeren moeten het ook zelf doen onze ouders hebben ons nooit kunnen helpen bij school omdat ze niet weten hoe dat werkt.”* (vrouw, 22)

18. *“Het beeld van Nederlanders zien zo van jeetje die mensen houden te veel vast aan hetgeen wat ze in het thuisland hebben meegekregen ze staan helemaal niet open voor andere dingen en maar aan de andere kant is het natuurlijk we weer heel normaal als iemand thuis achterlaat en naar een willekeurig ander land verhuist en dan een westers land dan zoek je elkaar op en dat wat je gemeen hebt dat wat overeenkomt daar wil je heel graag aan vasthouden dat laat je niet zo een twee drie los”* (vrouw, 25)

19. *“Heel traditioneel. Moeder is thuis en voedt de kinderen op, als het ik het dan heb over de eerste generatie hè onze ouders, en vader die werkt hard om brood op de plank te krijgen en zo is dat verdeeld. En ik vind dat trouwens ook niet heel anders dan hoe het Nederlandse rollenpatroon is.”* (vrouw, 22)

- De respondenten vergelijken zichzelf met de 1e generatie Marokkaanse-Nederlanders en geven aan dat ze in ontwikkeling zijn, dat ze vooruit gaan. Ze verdedigen zichzelf door te zeggen: “je ziet wel een verschuiving hoor”, “het gaat

al beter met integreren”, “wij spreken wel goed Nederlands”, “wij zijn lossier/makkelijker/meer open-minded”.

20. *“Ik denk dat de taakverdeling wel heel erg strikt is dat vrouwen behoren het huishouden te doen en de man behoort buitenshuis te werken en weet je wel. Maar je ziet wel een verschuiving hoor als je kijkt naar de generatie van mijn ouders dan was het heel duidelijk, je ziet mijn vader nu eigenlijk pas mijn moeder helpen” (vrouw, 24-1)*

21. *“Dus de eerste generatie onze ouders die houden heel erg vast aan hun thuisland. En in principe is er met hun ook niet echt te discussiëren over andere mogelijkheden, opvattingen of noem maar op. Dan krijg je een tweede generatie die natuurlijk al wat lossier is en wat makkelijker en een derde generatie opkomt. Ja, dan zie je gewoon dat wij in heel veel opzichten toch wel dingen hebben kunnen loslaten en open-minded zijn geworden over heel veel zaken maar de basis dingen die hebben we toch wel van onze ouders die laten wij ook niet gaan.” (vrouw, 25)*

- Dat de Marokkaans-Nederlandse jongeren niet gerespecteerd worden om wie ze zijn wordt verdedigd door te kennen te geven dat de autochtone Nederlanders eigenlijk helemaal niet weten wie de Marokkaans-Nederlandse jongeren zijn. Ze hebben geen contact met ze en kennen ze niet. Dit wordt voor een belangrijk deel de Nederlandse overheid verweten. Zij zijn zo “stom” geweest om ze op een plek te gooien. Marokkaans-Nederlandse jongeren hebben het constant over “op een hoop gooien”, “in een plek douwen” en “op een kluitje samengooien”. Hieruit blijkt een gevoel van verontwaardiging over de in hun ogen bijna onmenselijke manier waarop ze zijn behandeld door de Nederlandse overheid.

22. *“Omdat de autochtone bevolking weinig in contact staat met de Marokkaanse bevolking. En als je natuurlijk weinig contact hebt met een bepaalde groep dan heb je natuurlijk geen beeld van hoe ze in het echt zijn. Als je ze alleen kent van de televisie of van de radio dan krijg je natuurlijk wel een stigma over die groep terwijl je die groep misschien helemaal niet kent. Maar de autochtone mensen die wel in aanraking komen met Marokkanen die weten natuurlijk wel hoe ze zijn dat het verschillende individuen zijn maar mensen die bijna nooit in aanraking zijn gekomen met allochtonen of met Marokkanen die weten natuurlijk niet hoe ze echt zijn. En als je continu negatieve beeldvorming, dat is het namelijk hè, hebt over Marokkanen dan krijg je dat beeld want wie creëert dat beeld, de media creëert het beeld van eh.” (vrouw, 24-3)*

23. *“Omdat Nederland ooit een gigantische fout heeft gemaakt om al die toen nog genaamd gastarbeider in een plek te douwen. Dus dan zie je, wat je nu ziet een voorbeeld is Kanalen eiland ik weet niet of je dat kent?(...)Nou ja dat is dan een wijk in Utrecht bijvoorbeeld Amsterdam West of eh waar heel veel allochtonen wonen. Dus echt alleen maar allochtonen en omdat allochtonen vooral in die tijd met een laag inkomen dus ze konden ook niet echt ergens anders wonen, en ook omdat in die wijk voornamelijk veel woningen waren waar ja lage-huurwoningen zeg maar.”*
(vrouw, 22)

- Wanneer gesproken wordt over de ‘criminele Marokkaanse jongeren’, worden er opvallend veel verkleinwoorden gebruikt. Door het te hebben over “boefjes”, “crimineeltjes”, “vriendjes” en “vriendinnetjes” of een “stoerdoenertje” geven de Marokkaans-Nederlandse jongeren aan dat het hier gaat om een groep kinderen in plaats van een groep criminelen. Door over de groep criminele Marokkaanse jongeren te praten in termen van kinderen worden zij in een onschuldig kader geplaatst. Dit komt overeen met wat we in paragraaf 7.2 zagen waarbij de Marokkaans-Nederlandse jongeren van mening waren dat er teveel ophef in de media is over de daden van Marokkaans-Nederlandse jongeren. De media overdrijven en maken van een mug een olifant. De respondenten zien het als boefjes die in een fase zitten, die stoer willen doen tegen hun vriendjes en vriendinnetjes, jongeren die experimenteren en kattenkwaad uithalen, een fase die wel weer voorbij gaat. Dit betekent dat het bij het kind-zijn hoort en dat het niets met de Marokkaanse cultuur te maken heeft. Bovendien is het zo omdat ‘kinderen nou eenmaal zo zijn’ de opvoeders niets te verwijten valt. Niemand kan er wat aan doen. Dit betekent een ontkrachting van de verantwoordelijkheid.

24. *“Voor die jongeren is dat gewoon ehm ze experimenteren met alles een beetje kattenkwaad uithalen een beetje stoer van ik laat niet over mee heen lopen, het is vaak ook niet makkelijk, als je kijkt naar de meestal jongeren die dan kattenkwaad uithalen die wonen in achterstandswijken en er valt daar gewoon niets te beleven. Ze wonen er krap dus echt vrijelijk in je huis bewegen kan ook niet dus die kinderen gaan op straat hangen weet je wel en van op straat hangen in groepjes komt natuurlijk raar gedrag vooral als je wilt bewijzen tegenover je vriendjes en je vriendinnetjes ik bedoel dat zijn allemaal dingen die echt wel een rol spelen waarom om die jongeren zich zo gedragen.”* (vrouw, 24-1)

25. *“Ik denk op dat moment niet ik denk van het is dan echt stoer doenerij zo van ja we zijn ook met z'n vieren ja vechten weet je. Ik weet het ook niet ik zou het ook niet weten ik denk dat het gewoon een beetje een stoer doenertje is.” (man, 28)*

- De ontkrachting van de verantwoordelijkheid blijkt ook uit het feit dat de respondenten vanuit een verdedigingsmechanisme aangeven dat Marokkaanse jongeren juist zeer veel respect hebben, zelfs vaak meer respect dan de Nederlandse jongeren en dat respect juist voor hen een heel belangrijke rol speelt in de opvoeding. Met andere woorden: aan de opvoeding kan het niet liggen want ze hebben juist geleerd respect te hebben voor anderen.

25. *“De belangrijkste waarden en normen ten opzichte van het kind is van jongs af aan leren respecteren en dat je niet alleen maar bepaalde dingen moet doen maar dat je heel goed moet beseffen wat jou gedrag voor een invloed heeft op anderen mensen dus dat je respect voor ze hebt dat je goede contacten met je burens onderhoud dat soort gewoon van die basis normen en waarden.” (vrouw, 24-3)*

26. *“Toch heb ik het idee eh in de Marokkaanse cultuur is er wat meer respect voor ouderen dat wordt je geleerd en ook vanuit de islam het is hele grote zonde bijvoorbeeld om eh je ouders zeg maar tegen te spreken of eh tegen ze te schreeuwen of te schelden in hun bijzijn en dat is toch met Nederlandse jongeren wat anders dan kan je wel eens een grote bek tegen je ouders hebben zal ik maar zeggen” (vrouw, 22)*

In de manier waarop het verdedigingsrepertoire geconstrueerd wordt is veel positieve zelfpresentatie terug te zien. “We moeten het helemaal zelf doen”, “we hebben juist respect” en “het gaat heel goed met integreren”. Volgens van Dijk (1984) is positieve zelfpresentatie een verdedigingsmechanisme van individuen als personen maar ook als gerespecteerde, geaccepteerde en geïntegreerde sociale leden van de ‘wij’ groep.

Verkuyten (1988) zegt hierover dat mensen er naar streven om een consistent beeld van zichzelf te construeren en te handhaven en ernaar streven om zichzelf positief te beleven. Beide strevingen zijn van invloed op de perceptie en verwerking van op de eigen persoon betrekking hebbende informatie. Zo zal informatie die niet in het betreffende zelfconcept past eerder worden genegeerd of passend worden gemaakt. Ook het streven van mensen

om zichzelf positief te beleven kleurt in veel gevallen de perceptie en verwerking van voor de zelfbeleving relevante informatie. Wanneer deze theorie teruggekoppeld wordt naar het hiervoor genoemde zouden we kunnen concluderen dat aangezien de informatie over criminele Marokkaanse jongeren niet aansluit bij een positief zelfbeeld deze zodanig aangepast wordt dat het gaan om boefjes die kattenkwaad uithalen waarbij de verantwoording niet bij henzelf gezocht kan worden aangezien ‘kinderen nou eenmaal zo zijn’.

8.4 Meisjes hebben kansen, jongens blijven boefjes

Marokkaans-Nederlandse jongeren zien een sterke overeenkomst tussen het negatieve beeld wat de media weergeeft en het negatieve beeld wat de autochtone Nederlanders hebben. Het gevolg van het feit dat aan de ene kant de Marokkaan-Nederlandse jongeren zich niet herkennen in het negatieve beeld wat over hen heerst maar zich aan de andere kant hierdoor wel aangesproken voelen en zich verdedigen is dat er een tweedeling ontstaat binnen de eigen groep. Er ontstaat een ‘wij’/’zij’ onderscheid. Tajfel (1982) zegt hierover dat omdat het zelfbeeld in belangrijke mate afhangt van het groepslidmaatschap en aangezien de waarde die in een samenleving wordt toegekend aan iedere groep gebaseerd wordt op een sociale vergelijking van groepen, mensen de neiging hebben de eigen groep in positieve zin te evalueren. Het resultaat van dat vergelijkingsproces is dat de andere groepen in de omgeving als minder positief of negatief worden gezien. Dit wordt ook wel ‘ingroup favoritism’ genoemd (zie ook paragraaf 4.3)

Het ‘wij’/’zij’ onderscheid binnen de groep Marokkaans-Nederlandse jongeren komt ten eerste tot uitdrukking in het feit dat zij zich niet aansprakelijk voelen voor de onschuldige daden van het kleine groepje Marokkaanse boefjes die kattenkwaad uithalen (zie paragraaf 8.3). Ze spreken over “ze” en “hen” (de Marokkaanse boefjes waar men een negatief beeld van heeft). Om zich te beschermen tegen de negatieve beeldvorming geven ze aan dat het niet om henzelf gaat. Het heeft wel betrekking op de groep waar ze toe gerekend worden maar niet op hen persoonlijk. Op deze manier maken ze zich onschadelijk voor de negatieve beeldvorming. Dit blijkt uit: “mij overkomt dat niet”, “ik

heb dat nog nooit meegemaakt” en “met mij gaat het goed”, maar ook uit: “ze zullen het wel moeilijk krijgen”, “ze worden wel afgewezen”.

27. *“Nou ik niet hoor, helemaal niet hoor, ik heb nooit gehad. Ik heb overal waar ik heb gesolliciteerd, tenminste ik heb mijn baantjes wel gehad, maar ik ben nooit geweigerd. Tenminste zo voelde ik het in ieder geval niet.” (man, 28)*

28. *“Ik moet je eerlijk bekennen dat in de 25 jaar die ik rond loop in dit land nooit te maken heb gekregen met discriminatie, of dat ik niet dezelfde kansen heb gekregen omdat ik Marokkaanse ben. Of niet geaccepteerd ben of weet ik veel wat. Ik ken dat gevoel niet dus ik kan daar moeilijk over mee praten, ik ben altijd heel gewoon in mijn waarde gelaten, ik word gerespecteerd om wie ik ben.” (vrouw, 25)*

29. *“Eh, ik denk dat ze zich wel genegeerd voelen en misschien een beetje afgewezen ja ze worden toch ook vaker geweigerd bij discotheken en ja allemaal van dat soort kleine dingen. Ja, bijvoorbeeld op AT5 hoor je daar nog wel eens wat over dan komen Marokkanen wel eens aan het woord volgens mij en dan hoor je toch wel dat ze sommige dingen niet mogen, achtergesteld worden misschien.” (vrouw, 24-2)*

Ten tweede komt dit tot uitdrukking in het ridiculiseren van dit beeld door de Marokkaans-Nederlandse jongeren, ze lachen erom en ‘over-stereotyperen’. Dat zij het beeld ridiculiseren en ‘over-stereotyperen’ betekent dat zij het beeld wat er over hen heerst belachelijk vinden en van mening zijn dat het niet op hen van toepassing is.

30. *“Even kijken ik denk dat een gemiddelde autochtoon Nederlander voornamelijk ouderen want de jongere generatie die weet wel beter. Die denken dat een gezin bestaat uit ehm een vrouw die het huis niet uitkomt, die onderdrukt wordt door haar man, die geen Nederlands kan spreken die op het balkon staat te praten met haar buurvrouw, die gesluierd rondloopt niet meedoet met de mode, lange kleren aanheeft. De man bestaat uit iemand die geniet van een uitkering, sociale dienst, bijstand noem maar op die een hoop kinderen heeft en veel eh kinderbijslag ontvangt en wat ik al zei die zijn vrouw onderdrukt ook weinig of geen Nederlands kan spreken wel regelmatig de deur uitgaat en geen respect voor autochtone vrouwen heeft niets in het huishouden doet en af en toe de vrouw slaat want dat mag van de Imam ha ha ha ja dat is heel erg bevooroordeeld.” (vrouw, 24-3)*

31. *“Ja, die vinden dat natuurlijk heel erg ouderwets die hebben zoiets van zo’n dom moedertje met een hoofddoek die niet eens de taal machtig is misschien wel door haar man wordt geslagen die alleen maar voor de kinderen moet zorgen en ja vader die ook gebrekkig Nederlands praat en eh die of werkt of misschien helemaal niets doet of zo.” (vrouw, 22)*

De groep die in de media vertegenwoordigd worden zijn de Marokkaanse jongens, of de Marokkaanse boefjes. Het negatieve beeld wat de autochtone Nederlanders hebben slaat op deze groep. “De jongens hebben er meer last van” en “zijn gefrustreerd” terwijl de meisjes “het makkelijker hebben” en er over hen “minder een stigma heerst”. Het zijn dan ook deze jongens die minder kansen hebben. Het hebben van kansen betekend voor de Marokkaans-Nederlandse jongeren “hoog opgeleid zijn”, “modern zijn”, “modern gekleed zijn” en “niet zo super gelovig zijn”. Kortom, “meer aan de Nederlandse samenleving aangepast zijn”. Dat de Marokkaanse jongens minder kansen krijgen komt niet alleen voort uit het feit dat zij negatief voorkomen in de media maar volgens de respondenten ook omdat zij te sterk de drang hebben om bij de Westerse samenleving te horen. De drang naar “snel en meer geld” en meer moderne westerse consumptiegoederen (“een BMW”) leidt tot frustratie, criminaliteit en tot een verslechtering van de kansen van de Marokkaanse jongens

32. *“Ik denk dat voornamelijk Marokkaanse jongens daar last van hebben. Ja, want Marokkaanse meisjes nou daar heeft de media het niet heel vaak over die doen het voornamelijk wel goed en die de jongens die komen steeds in beeld zoals in Amsterdam west daar heb je vast wel eens gehoord dus ik denk dat de grootste groep Marokkaanse jongens daar heel veel last van zullen hebben omdat ze dan aangekeken zullen worden omdat vrouwen bang zijn voor Marokkaanse jongens.” (vrouw, 24-3)*

33. *“Maar wat ik dan merk is dat bij sommige jongeren, werken en studeren ben je gek dat duurt jaren. We moeten nu, dat is wel een beetje de mentaliteit van Marokkanen vind ik, en vooral van jongens. Ben je gek, investeren in werk, investeren in een studie. Nee, we moeten nu die dure BMW hebben nu moeten we al dat geld hebben. Want nu moeten we zus en zo, fast Money. Dus wat krijg je, dat heel veel jongeren in de criminaliteit terecht komen. Ik denk niet dat dat iets is wat ouders kunnen tegen houden in principe. Iemand die moorden pleegt heeft dat ook niet van huis uit meegekregen. Daarvoor hebben de ouders ook niet gezegd, het lijkt ons goed dat jij op den duur een moord pleegt. Nee dat soort dingen ontwikkelen zich, bij ons Marokkanen zitten er bij heel veel jongens heel veel frustraties, het gevoel dat ze niet geaccepteerd zijn om wie ze zijn.”*

Het gevoel dat je altijd een beetje met de nek wordt aangekeken. Je zul nooit geaccepteerd worden, hoe erg je je best ook doet.” (vrouw, 25)

Verkuyten (1988) zegt hierover dat het gevoel van eigenwaarde van Marokkaanse jongeren kan worden aangetast wanneer ze negatief gewaardeerd en geminacht worden op basis van de identiteitsstempel die ze door de meerderheid krijgen opgelegd. De frustratie is des te groter wanneer aansluiting bij de autochtone meerderheid wordt gezocht. Wanneer dit gepaard gaat met pogingen om in het feitelijke doen en laten deze aansluiting vorm te geven dan kunnen bovendien blijken van afkeur en verwerping vanuit de eigen etnische kring de consequenties zijn. Deze processen zijn volgens Verkuyten zeker voor jongeren niet onwaarschijnlijk. Jongeren kunnen de richting van de hen omringende autochtone leeftijdgenoten opgaan omdat die wereld voor hen, vanwege het meer moderne, meer beloftevolle en meer prestigieuze karakter, als aantrekkelijker wordt beschouwd dan de wereld van de eigen ouders.

Uit paragraaf 3.2.1 is gebleken dat wanneer de omgeving een negatief beeld heeft van bepaalde groepen de leden daarvan zich in allerlei bochten kunnen gaan wringen om dat beeld, ook voor zichzelf, te ontcrachten. Dit kan tot onzekerheid en gekunsteld gedrag leiden. Anderzijds kunnen ze de oorzaak van het negatieve beeld gaan toeschrijven aan bepaalde subgroepen binnen de eigen groep en daarmee het vooroordeel bevestigen (Shadid, 1998).

9. Asymmetrische beeldvorming

Er bestaat een grote asymmetrie tussen de toegekende positie van Marokkaans-Nederlandse jongeren in de Nederlandse samenleving. Marokkaans-Nederlandse jongeren hebben de Marokkaanse culturele identiteit hoog in het vaandel staan maar zien zichzelf wel als volwaardig lid van de Nederlandse samenleving. Autochtone Nederlandse jongeren beschouwen daarentegen de Marokkaans-Nederlandse jongeren als inferieur.

De media spelen een belangrijke rol bij de perceptie van deze positie. Zij betrekken slechts een beperkte groep in de berichtgeving en de Marokkaans-Nederlandse jongeren herkennen zich hier niet in. Hierdoor voelen zij zich uitgesloten. Voor de autochtoon Nederlandse jongeren geldt dat zij er vanuit gaan dat de beelden uit de media representatief zijn voor de gehele groep Marokkaans-Nederlandse jongeren.

Er is sprake van een indeling in ‘aangepaste Marokkaan’ en ‘Marokkaanse boefjes’ binnen de groep Marokkaans-Nederlandse jongeren. De autochtoon Nederlandse jongeren maken een onderscheid tussen ‘de norm/maatstaf’ en de ‘inferieure groep’. Beide indelingen hangen samen met de positie die zij toekennen aan Marokkaans-Nederlandse jongeren en zijn het gevolg van positieve zelfpresentatie welke voortkomt uit een verdedigingsmechanisme. De Marokkaans-Nederlandse jongeren gebruiken positieve zelfpresentatie om een consistent beeld van zichzelf te construeren en te handhaven en ernaar te streven om zichzelf positief te beleven. Voor de autochtoon Nederlandse jongeren geldt dat zij de vooroordelen proberen te verhullen door middel van positieve zelfpresentatie.

De indeling in ‘wij’/’zij’ categorieën en positieve zelfpresentatie heeft invloed op de (geschatte) kansen van Marokkaans-Nederlandse jongeren in de Nederlandse samenleving. Het beeld heerst dat Marokkaans-Nederlandse jongeren alleen kansen hebben wanneer zij aangepast zijn aan de Nederlandse samenleving.

9.1 De positie van Marokkaans-Nederlandse jongeren

De zelfdefinitie van Marokkaans-Nederlandse jongeren fluctueert tussen een Nederlandse en een Marokkaanse. Zij willen de Marokkaanse culturele identiteit in stand houden maar willen ook gezien worden als een volwaardig lid van de Nederlandse samenleving. Zij willen door de autochtone Nederlanders geaccepteerd worden in de Nederlandse samenleving waarbij de Marokkaanse afkomst wordt gerespecteerd. In de praktijk hebben zij het idee te worden uitgesloten uit de Nederlandse samenleving.

De autochtone Nederlanders geven de Marokkaans-Nederlandse jongeren de identiteitsstempel 'Marokkaan' en zien ze niet als gelijkwaardige Nederlandse burgers. Marokkaans-Nederlandse jongeren worden gerefereerd aan het Nederlandse referentiekader. De autochtone Nederlanders beschouwen de Marokkaans-Nederlandse jongeren vanuit dit kader als 'Marokkanen' en zien deze groep als achtergesteld, met inferieure waarden en normen en als een bedreiging. Zij accepteren de Marokkaans-Nederlandse jongeren niet in de Nederlandse samenleving. Zij accepteren ze pas als ze de Marokkaanse culturele identiteit achter zich laten. Pas dan worden zij als volwaardig gezien.

De autochtone Nederlanders zijn van mening dat de Marokkaans-Nederlandse jongeren zich moeten aanpassen, of assimileren, aan de Nederlandse maatschappij. Zij beargumenteren deze mening met de stelling dat Marokkaans-Nederlandse jongeren hier uit vrije wil gekomen zijn en daarom de verantwoordelijkheid moeten dragen over de consequenties van deze keuze. Ze zijn van mening dat wanneer Marokkaans-Nederlandse jongeren onderdeel willen uitmaken van de Nederlandse samenleving, zij zich moeten aanpassen aan de Nederlanders. Dit staat haaks op de mening van de Marokkaans-Nederlandse jongeren die geaccepteerd willen worden om wie ze zijn. Zij vinden dat je geen Nederlander hoeft te zijn om bij de Nederlandse maatschappij te horen. Bovendien zijn zij van mening dat de autochtone Nederlanders de Marokkanen in de jaren '60 en '70 naar Nederland hebben toegehaald en dat zij de consequenties daarvan moeten accepteren.

Uit het bovenstaande blijkt een sterk asymmetrische verhouding tussen de toegekende positie van Marokkaans-Nederlandse jongeren in de Nederlandse maatschappij. De autochtone Nederlanders willen dat de Marokkaans-Nederlandse jongeren zich assimileren terwijl deze groep zelf streeft naar behoud van de culturele identiteit. Wanneer gekeken wordt naar de gevolgen van deze asymmetrie tussen toegekende positie van Marokkaans-Nederlandse jongeren dan kan gezegd worden dat optimale communicatie tussen beide groepen en daarmee integratie nooit kan geschieden zolang zij al bij het uitgangspunt vanaf een ongelijkwaardig niveau vertrekken.

9.2 De rol van de media

Marokkaans-Nederlandse jongeren voelen zich niet geaccepteerd in en uitgesloten uit de Nederlandse samenleving mede door het feit dat zij zichzelf niet terugzien in de media. Het beeld van Marokkanen wat zij in de media zien is het beeld van criminele Marokkaanse jongens, onderdrukte vrouwen en extremisme. De media betrekken slechts een beperkte groep in de berichtgeving en de Marokkaans-Nederlandse jongeren herkennen zich hier niet in. De behoefte aan sociale herkenning, mee te tellen en voor vol te worden aangezien, die ieder mens heeft, wordt niet voorzien.

Dat de autochtone Nederlanders Marokkaans-Nederlandse jongeren zien als een achtergestelde bevolkingsgroep en als een bedreiging is ook voor een belangrijk deel een gevolg van de berichtgeving in de media. Voor de autochtone Nederlanders geldt dat zij de werkelijkheid gaan beschouwen zoals de media hen voorspiegelt. Dit wordt versterkt door het feit dat zij zeer weinig contact hebben met Marokkaans-Nederlandse jongeren en op deze manier niet in de gelegenheid komen om persoonlijke positieve ervaringen met Marokkaans-Nederlandse jongeren op te doen. De subjectieve realiteit vervangt de objectieve realiteit door de mediërende rol van de symbolische realiteit. De autochtone Nederlanders beschouwen het negatieve beeld dat de media schetsen over een kleine groep Marokkanen als valide voor de groep Marokkaans-Nederlandse jongeren. De voorbeelden en informatie die de media geven van een kleine groep Marokkaans-Nederlandse jongeren wordt door de autochtone Nederlanders gebruikt ter illustratie van

een algemener argument tegen de gehele groep Marokkaans-Nederlandse jongeren. Er is sprake van stereotypering.

De eenzijdige berichtgeving heeft op deze manier enerzijds tot gevolg dat de autochtone Nederlanders de beelden uit de media generaliseren naar de gehele groep Marokkaanse jongeren en deze groep zien als een achtergestelde groep en als een bedreiging.

Anderzijds leidt het bij de Marokkaans-Nederlandse jongeren tot een bepaalde frustratie en het gevoel er niet bij te horen. Deze frustratie komt voort uit het feit dat Marokkaans-Nederlandse jongeren zichzelf niet zien op de manier waarop ze door de media worden aangesproken.

De media spelen een belangrijke rol bij de manier waarop mensen betekenis geven aan zichzelf en aan anderen. Wanneer gekeken wordt naar de rol die de media spelen bij de beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren dan kan gezegd worden dat deze groep nooit als volwaardige burgers in de Nederlandse maatschappij geaccepteerd zal worden zolang de media een te eendimensionaal beeld weergeven van deze groep en op deze manier een grote groep Marokkaans-Nederlandse jongeren uitsluit.

9.3 *'Wij' versus 'Zij'*

Doordat Marokkaans-Nederlandse jongeren zich niet herkennen in het negatieve beeld wat over hen heerst maar zich hierdoor wel aangesproken voelen en zichzelf verdedigen ontstaat er een 'wij'/'zij'-onderscheid binnen de eigen groep. De 'wij'-groep is hierbij de in de vorige paragraaf beschreven 'aangepaste Marokkaan' en de 'zij'-groep zijn de Marokkaanse boefjes die kattenkwaad uithalen. Door het negatieve beeld toe te schrijven aan de 'zij'-groep beschermen de leden van de 'wij'-groep zich tegen de negatieve beeldvorming en trachten zij een positieve evaluatie van de eigen groep te realiseren.

Over de autochtone Nederlanders kan gezegd worden dat zij spreken vanuit een ethnocentrisch perspectief. Zij maken onderscheid tussen de autochtonen Nederlanders, de 'wij'-groep, die tot maatstaf en norm wordt verheven en de Marokkanen, de 'zij'-groep. De autochtone Nederlanders bezien hierbij de eigen groep met positieve gevoelens de

‘zij’-groep met negatieve gevoelens. De massamedia spelen een belangrijke rol in wat als ‘gewoon’ of ‘normaal’ wordt beschouwd. Ze leren ons veel over de normen van onze cultuur en voorzien in gezichtspunten van de realiteit.

Door een onderscheid te maken tussen de ‘wij’- en ‘zij’-groep streven de autochtone Nederlanders ernaar de duidelijke en gewaardeerde kenmerken van de Nederlanders te benadrukken. Bovendien leidt ‘ze zijn anders’ tot kleinering van de Marokkaans-Nederlandse jongeren.

Het gevolg van de indeling in ‘wij’/‘zij’-categorieën voor de beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren is dat zolang mensen worden uitgesloten uit de ‘wij’-categorie, zij niet als volwaardig worden gezien en nooit beschouwd zullen worden als volwaardig lid van de Nederlandse maatschappij. Verdeeldheid is een belemmering voor integratie.

9.4 Positieve zelfpresentatie

Zowel de autochtone Nederlanders als de Marokkaans-Nederlandse jongeren streven naar positieve zelfpresentatie.

Voor Marokkaans-Nederlandse jongeren geldt dat het streven naar positieve zelfpresentatie voortkomt uit het gevoel in een hoek gedrukt te worden. Het gevoel in een hoek gedrukt te worden is het gevolg van het feit dat zij zich aangesproken voelen door het beeld wat door de media wordt weergegeven. Positieve zelfpresentatie dient op deze manier als een verdedigingsmechanisme en heeft als doel een consistent beeld van zichzelf te construeren en te handhaven en ernaar te streven om zichzelf positief te beleven. De positieve zelfpresentatie komt tot uitdrukking in teksten als: “90% van de ouders is analfabeet, we moeten het helemaal zelf doen”. Tegelijkertijd wordt deze positieve uitlating over de eigen groep gecontrasteerd met een negatieve uitlating over de andere groep: “Nederlanders hebben altijd wel weer een vader of oom die iets voor ze kan regelen”. Een tweede manier van positieve zelfpresentatie is te zeggen: “het is heel erg normaal” of “bij Nederlanders is het niet zo heel anders”. “Je ziet een verschuiving”,

het gaat al beter met integreren”, “wij hebben juist respect”, “wij zijn makkelijker” zijn ook uitingen van positieve zelfpresentatie.

Er kan gezegd worden dat ook bij de autochtone Nederlanders positieve zelfpresentatie dient als verdedigingsmechanisme. Aangezien de norm is dat vooroordelen immoreel zijn proberen zij deze vooroordelen te verhullen door middel van positieve zelfpresentatie. Op deze manier verdedigen zij het standpunt: ‘ik heb geen vooroordelen’. Door de impressie van tolerantie achter te laten proberen de autochtone Nederlanders bovendien een negatieve indruk te geven van de Marokkaans-Nederlandse jongeren.

Zolang het streven naar een positieve zelfpresentatie leidt tot een onderscheid tussen ‘wij’- en ‘zij’ categorieën, waarbij de ‘andere groep’ het onderspit delft, zal de asymmetrie tussen de toegekende positie van Marokkaans-Nederlandse jongeren in de Nederlandse samenleving in stand gehouden worden en zal integratie uitblijven.

9.5 Kansen voor aangepaste Marokkanen.

Zowel de Marokkaans-Nederlandse jongeren als de autochtone Nederlanders zien dat er wel kansen zijn voor Marokkaans-Nederlandse jongeren mits zij aangepast zijn aan de Nederlandse samenleving.

Marokkaans-Nederlandse jongeren zien dat het vooral de meisjes zijn die meer aangepast zijn. Meer aangepast betekent voor hen “hoog opgeleid”, “modern en modern gekleed zijn” en “niet zo super gelovig”. Aan de andere kant geven zij wel aan dat het feit dat Marokkaanse jongens minder kansen krijgen in de Nederlandse samenleving mede het gevolg is van een te sterke drang om bij de Westerse samenleving te horen. Hier worden zij op afgerekend. De drang naar snel en meer geld leidt tot frustratie en criminaliteit.

Autochtone Nederlanders zien kansen voor Marokkaans-Nederlandse jongeren wanneer deze aangepast zijn aan de Nederlandse samenleving. Aangepast zijn betekent voor hen “een Nederlandse Marokkaan” welke beschikt over de Nederlandse normen en waarden. Hieronder verstaan zij onder andere gelijkwaardigheid van de mannen en vrouwen, het

spreken van de Nederlandse taal en het loslaten van Marokkaanse tradities zoals het dragen van een hoofddoek.

Voor succesvolle integratie is het van groot belang dat alle mensen in een samenleving kansen krijgen op basis van wie zij zijn. Negatieve beeldvorming over de kansen van Marokkaans-Nederlandse jongeren kunnen leiden tot self-fulfilling prophecies. Zolang men denkt dat Marokkaans-Nederlandse jongeren geen kansen hebben als ze niet aangepast zijn, zullen zij ook geen kansen geboden krijgen en hebben zij daadwerkelijk geen kansen. Men zit op deze manier in een vicieuze cirkel. Ze krijgen geen kansen als ze niet aangepast zijn maar kunnen niet goed integreren zolang zij geen kansen krijgen. Zij kunnen zich nooit bewijzen en op een volwaardige manier deel uit maken van de Nederlandse samenleving.

10. 'Bridging'

'Bridging' staat voor het samenbrengen van partijen. Wanneer men streeft naar integratie van Marokkaans-Nederlandse jongeren in de Nederlandse samenleving zullen er bruggen gebouwd moeten worden tussen Marokkaans-Nederlandse jongeren en autochtoon Nederlandse jongeren. Door een brug te bouwen kunnen beide partijen samengebracht worden. Voor een degelijke brug tussen beide groepen is goede communicatie essentieel. De eerste stap die hieraan ten grondslag ligt, is het tegengaan van negatieve beeldvorming over Marokkaans-Nederlandse jongeren. Deze negatieve beeldvorming kan alleen worden tegengegaan door het in kaart te brengen. Dit vormt dan de basis voor adviezen betreffende communicatie met en over Marokkaans-Nederlandse jongeren.

10.1 Van verdeeldheid naar sociale cohesie

Bij het maken van de stap van verdeeldheid naar sociale cohesie staat 'bridging' centraal. Zowel Marokkaans-Nederlandse jongeren als autochtoon Nederlandse jongeren zullen een steentje moeten bijdragen aan het bouwen van de brug die hen uiteindelijk samen moet brengen. Intergratie is een tweezijdig proces. Goede communicatie ligt ten grondslag aan sociale cohesie. Wil er een stevige brug gebouwd worden dat zal de communicatie en het contact tussen beide groepen geoptimaliseerd moeten worden. Onwetendheid leidt tot onbegrip en een verkeerd en veelal negatief beeld. Door gebrek aan kennis en nuancerings van gebeurtenissen worden Marokkaans-Nederlandse jongeren vaak verkeerd geïnterpreteerd.

Voor optimalisatie van de communicatie tussen Marokkaans-Nederlandse jongeren en een stimulering van de integratie is het belangrijk dat beide groepen hetzelfde uitgangspunt hebben en hetzelfde doel voor ogen hebben. De asymmetrie in de toegekende positie, waarbij Marokkaans-Nederlandse jongeren streven naar behoud van de culturele identiteit terwijl autochtoon Nederlandse jongeren streven naar assimilatie, moet worden opgeheven.

Voor vervolgstudies zou het interessant zijn om de bereidheid van autochtoon Nederlandse jongeren om een actieve bijdrage te leveren aan integratie verder te onderzoeken en in kaart te brengen.

10.2 Weerlegging van de verstarde codes van 'wij'/'zij'-groepen

Wanneer gestreefd wordt naar sociale cohesie, waarbij er sprake is van een optimale communicatie tussen Marokkaans-Nederlandse jongeren en autochtoon Nederlandse jongeren, zal men bij het begin moeten beginnen. Voor de autochtone Nederlanders betekent dit dat zij af moeten stappen van het ethnocentrische perspectief waarbij de Marokkaans-Nederlandse jongeren beschouwd worden binnen het Nederlandse referentiekader. We leven in een multiculturele samenleving. Hierbij is het noodzakelijk open te staan voor andere culturen met bijbehorende normen, waarden en tradities. Deze openheid moet ook voor de Marokkaans-Nederlandse jongeren gelden.

Zowel de autochtone Nederlanders als de Marokkaanse Nederlanders wijzen met de beschuldigende vinger naar elkaar. Voor een optimale communicatie dienen beide groepen elkaar te respecteren en te accepteren dat men in een multiculturele samenleving leeft. Zolang mensen worden uitgesloten uit de 'wij' categorie zullen zij niet als volwaardig worden gezien en nooit beschouwd worden als volwaardig lid van de Nederlandse maatschappij.

Belangrijk is bewustwording van de verstrekkende gevolgen van negatieve beeldvorming. Het leidt niet alleen tot verdeeldheid tussen de groepen maar ook tot verdeeldheid binnen de groepen. Etnische categorieën worden gebruikt als een manier om bepaalde situaties te begrijpen en er mee om te kunnen gaan. Wanneer men deze stereotype en bevooroordeelde manier van denken tegen wil gaan, dan zullen deze categorieën betwijfeld moeten worden. De verstarde codes van 'wij'- en 'zij' groepen dienen weerlegd te worden. Hiervoor is het noodzakelijk ras en etniciteit te beschouwen als relatieve uitvindingen die in elke situatie, tijd of plaats opnieuw gemaakt of herzien kunnen worden. Wanneer over de groep Marokkaans-Nederlandse jongeren gesproken wordt kan men niet enkel en alleen spreken over "Marokkaans" of 'Nederlands'.

Voor succesvolle integratie is het van groot belang dat alle mensen in een samenleving kansen krijgen op basis van wie zij zijn. Negatieve beeldvorming over de kansen van

Marokkaans-Nederlandse jongeren kunnen leiden tot self-fulfilling prophecies. Zolang men denkt dat Marokkaans-Nederlandse jongeren geen kansen hebben als ze niet aangepast zijn, zullen zij ook geen kansen geboden krijgen en hebben zij daadwerkelijk geen kansen. Men zit op deze manier in een vicieuze cirkel. Ze krijgen geen kansen als ze niet aangepast zijn maar kunnen niet goed integreren zolang zij geen kansen krijgen. Zij kunnen zich nooit bewijzen en op een volwaardige manier deel uit maken van de Nederlandse samenleving.

Wanneer men streeft naar sociale cohesie tussen verschillende culturele groepen binnen een samenleving is wellicht de eerste stap het streven naar eenheid binnen de culturele groepen. Het wij/zij onderscheid binnen de Marokkaans-Nederlandse jongeren zal dan verder onderzocht worden. Hierbij lijkt het onderscheid tussen jongens en meisjes essentieel te zijn. De meisjes geven zelf aan dat zij het makkelijker hebben omdat zij meer aangepast zijn. Wanneer over het negatieve beeld wordt gesproken gaat het eigenlijk alleen maar over jongens. De jongens zelf waren nauwelijks bereid mee te werken aan het onderzoek. De negatieve beeldvorming lijkt voor hen een nog centralere rol te spelen.

10.3 De media als bruggenbouwer

Het beeld in de media speelt een belangrijke rol bij de manier waarop men betekenis geeft aan Marokkaans-Nederlandse jongeren. De representatieve functie van de media betreft de manier waarop Marokkaans-Nederlandse jongeren in de media in hun bestaan worden erkend. Bij de oriënterende functie geven de media zicht op wat als ‘gewoon’ of ‘normaal’ beschouwd kan worden, zij leren ons normen van onze cultuur en voorzien in gezichtpunten van de realiteit. Zo lang Marokkaans-Nederlandse jongeren niet in de media vertegenwoordigd worden of op een te eenzijdige manier aan bod komen, horen ze er niet bij, worden ze niet geaccepteerd of als volwaardig gezien.

De media zijn hét instrument voor het dichterbij elkaar brengen van Marokkaans-Nederlandse jongeren en autochtoon Nederlandse jongeren. Zij kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het bouwen van de brug. Door Marokkaans-Nederlandse jongeren

op een manier te representeren waarin zij zichzelf kunnen herkennen kunnen zij een groot deel aan onwetendheid en het gebrek aan kennis tegengaan. Dit kan leiden tot meer begrip voor deze groep. Door af te stappen van het eendimensionale beeld wat op dit moment van Marokkaans-Nederlandse jongeren wordt gegeven kunnen de media laten zien dat zij als volwaardige Nederlandse burgers meetellen. Marokkaans-Nederlandse jongeren dienen beter vertegenwoordigd te worden in de media en zij moeten zelf aan het woord gelaten worden. Niet alleen wanneer het gaat over hun cultuur, maar ook wanneer maatschappelijke problemen in de multiculturele samenleving in het algemeen aan de orde zijn. Op deze manier kunnen zij zelf een actieve rol spelen bij berichtgeving en kan de illusie dat Marokkaans-Nederlandse jongeren een inferieure positie innemen in de samenleving, tegengaan worden.

Literatuurlijst

Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. New York: Macmillan

Aronson, E. (1999). *The Social Animal*. New York: Worth Publishers (8e druk)

Baarda, D.B. & Goede, M.P.M. de (1999). *Methoden en Technieken*. Houten: Stenfert Kroese (2^e druk).

Boer, D-J. den; Bouwman, H.; Frissen, V. & Houben, M. (1994). *Methodologie en statistiek voor communicatieonderzoek*. Houten / Diegem, Bohn Stafleu van Loghum

Brants, K. (1998). Beeldvorming en burgerschap. Media, migranten en de multiculturele samenleving. In: Communicatiewetenschap, vol.26, nr. 3, pp. 220-234

Brants, K., Crone, L. & Leurdijk, A. (1997). *Media en migranten : inventarisatie van onderzoek in Nederland*. Universiteit van Amsterdam

Buikema, R., Meijer, M. & Smelik, A. (1995). Postmoderne cultuur en representatie. In: Brouns, M., Verloo, M. & Grunell, M. *Vrouwenstudies in de jaren negentig. Een kennismaking vanuit verschillende disciplines*. Bussum: Coutinho

Collier, M.J. & Thomas, M. (1988). Cultural Identity. An Interpretative perspective. In: Y.Y. Kim & W.B. Gudykunst. *Theories in intercultural communication*. Newbury Park: Saeg Publications

Costera Meijer, I. (2000). Ideaal wordt werkelijkheid. De maatschappelijke kracht van reclame. In: Psychologie en maatschappij, 91. jrg. 24, nr. 2 pp. 176-187.

Dijk, T.A. van. (1977). *Text and Context: Explorations in the semantics and pragmatics of discourse*. London: Longman

-
- Dijk, T.A. van. (1983). *Minderheden in de media*. Amsterdam: SUA
- Dijk, T.A. van. (1984). *Prejudice in discourse*. Amsterdam: Benjamins
- Dijk, T.A. Van. (1991). *Racism and the press*. London: Routledge
- Doppert, M. & Top, B. (1992). *Tussen missie en misser. Aanbevelingen voor berichtgevingen over migranten*. Amsterdam: Werkgroep Migranten en media van de NVJ
- Erikson, E. (1983). *Identiteit, Jeugd en Crisis*. Utrecht: Het Spectrum
- Fadil, N. (2002). Tussen ‘Marokkaanse’ en ‘Moslim’. Over de etnische en religieuze identiteit van ‘Marokkaanse’ adolescente meisjes. In: Tijdschrift voor de sociologie, 2002, vol. 23, nr. 2, pp. 115-138
- Goffman, E. (1976). *Gender Advertisements*. New York: Harper & Row Publishers, Inc.
- Gudykunst, W.B. (1998). *Bridging Differences. Effective Intergroup Communication*. Thousand Oaks: Sage Publications (3e druk)
- Gudykunst, W.B. & Kim, Y.Y. (1984). *Methods for Intercultural Communication research*. London: Sage
- D’ Haenens, L. & Saeys, F. (2002). Gevoeligheid rond etnische en culturele identiteit: de rol van de media. In: Tijdschrift voor Communicatiewetenschap, jaargang 30, nr. 2, pp. 2-4
- Hendrix, H. & Hoenselaars, T. (1998). *Vreemd Volk: beeldvorming over buitenlanders in de vroegmoderne tijd*. Amsterdam: University Press
-

Lury, C. (1996). *Changing Races, changing places*. In: *Consumer Culture*, pp.156-191. Cambridge: Polity Press

Nijhoff & Trompetter (1994). *Hoofddoekjes en Soepjurken*. Utrecht: Wetenschapswinkel Sociale Wetenschappen

Pattynama, P. (1995). Etnocentrisme en waarheid. In: Brouns, M., Verloo, M. & Grunell, M. (red). *In: Vrouwenstudies in de jaren negentig. Een kennismaking vanuit verschillende disciplines*. Bussum: Coutinho

Pinto, D. (1999). *Interculturele Communicatie. Dubbel perspectief door de driestappenmethode voor het doeltreffend overbruggen van verschillen*. Houten: Bon Stafleu van Loghum

Schoonhoven, G. van (2002). Krankjorum. Reclamecampagne voor Marokkanen is dom, contraproductief en stereotiep. In: Elsevier, 58^e jaargang, no. 45. 9 november 2002, pp. 9-10

Sellers, R., Smith, M., Shelton, J., Rowley, S. & Chavous, T. (1998). Multidimensional model of racial identity. Personality en Social Psychology Review, 2, 18-39.

Shadid, W.A. (1994). *Beeldvorming: de verborgen dimensie bij interculturele communicatie*. Tilburg: Tilburg University Press

Shadid, W.A. (1995). Media en minderheden: De rol van de media bij het ontstaan en bestrijden van vooroordelen over etnische minderheden. In: Toegepaste Taalwetenschap (TTW): thema's en trends in de sociolinguïstiek, jaargang 1995, no. 2 pp.93-104

Shadid, W.A. (1998). *Grondslagen van interculturele communicatie. Studieveld en werkterrein*. Houten: Bon Stafleu Van Loghum

Shohat, E. & Stam, R. (1994). *Stereotype, realism and the struggle over representation*. In: *Unthinking Eurocentrism. Multiculturalism and the media*. London: Routledge

Sumner, W.G. (1940). *Folkways*. Boston: Ginn

Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social categories*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tajfel, H. (1982). *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Verkuyten, M. (1988). *Zelfbeleving en identiteit van jongeren uit etnische minderheden*. Arnhem: Gouda Quint

Verkuyten, M. (1992). *Zelfbeleving van jeugdige allochtonen: een socio-psychologische benadering*. Lisse: Swets & Zeitlinger

Verkuyten, M., De Jong, W. & Masson, C.N. (1995). The construction of ethnic categories: discourses of ethnicity in The Netherlands. In: Ethnic and racial studies, vol. 18, no. 2, pp. 251-276

Vergeer, M.R.M. (2000) *Een gekleurde blik op de wereld. Een studie naar de relatie tussen blootstelling aan de media en opvattingen over etnische minderheden*. Proefschrift, Katholieke Universiteit Nijmegen, afdeling Sociale Wetenschappen

Wetherell, M. & Potter, J. (1988). Rhetoric and Ideology. Discourse analysis and the identification of interpretative repertoires. In: Antaki, C. *Analyzing Everyday Explanations*. London: Sage

Willems, W. & Cottaar, A. (1989). *Het beeld van Nederland*. Baarn: Ambo/Novib

Zoonen, L. van. (1999). *Media, Cultuur en Burgerschap*. Amsterdam: Het Spinhuis